

COĞRAFYA VE ETİK

Abdullah TÜRKER

DOKTORA TEZİ
COĞRAFYA EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EKİM, 2017

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 2 yıl (24 ay) sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Abdullah

Soyadı : TÜRKER

Bölümü : Coğrafya Eğitimi

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Coğrafya ve Etik

İngilizce Adı: Geography and Ethic

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiği ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Abdullah TÜRKER

JÜRİ ONAY SAYFASI

Abdullah TÜRKER tarafından hazırlanan “**Coğrafya ve Etik**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oy birliği** ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı’nda **Doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ülkü ESER ÜNALDI

(Coğrafya Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: Prof. Dr. İhsan ÇİÇEK

(Coğrafya Bölümü, Ankara Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Bülent AKSOY

(Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Turhan ÇETİN

(Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Necla TÜRKOĞLU

(Coğrafya Bölümü, Ankara Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 12 / 10 / 2017

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı’nda **Doktora tezi** olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimden başlayarak tez danışmanlıklarımı üstlenerek çalışmamın ve akademik gelişimimin her aşamasında görüş ve önerileri ile bana yol gösteren,engin bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, ilgisini ve desteğini her zaman hissettiğim saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ülkü ESER ÜNALDI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresinde yönelttiğim sorulara sabır ve içtenlikle cevap verip bana yol gösteren tüm değerli hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca desteğini esirgemeyen ve bugünlere gelmeme vesile olan annem ve babam ile tez sürecinde sağladıkları destek ve gösterdikleri fedakarlıktan dolayı eşim Tuba, oğlum Mert Ali ve kızım Miray'a teşekkür ederim.

Abdullah TÜRKER

Ankara, 2017

COĞRAFYA VE ETİK

(Doktora Tezi)

Abdullah Türker

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ekim 2017

ÖZ

Bu çalışmada, coğrafya ve coğrafya eğitiminde etiğin yeri ile coğrafyanın temel inceleme alanına giren konularla ilgili etik kavramlara dair Türkiye literatüründe bugüne kadar coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışma olmamasının sebepleri araştırılmıştır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji esas alınarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu çeşitli üniversitelerde görev yapan ve Coğrafya'nın farklı uzmanlık alanlarına sahip 10 öğretim üyesi oluşturmaktadır. Katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Araştırma verileri öğretim üyeleri ile yapılan mülakatlardan elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğretim üyelerinin bir bölümünün coğrafyanın temel inceleme alanına giren etik kavramlarını hiç duymadıkları ve yalnızca iki öğretim üyesinin bu kavramlara ilişkin yapılmış bilimsel çalışmaları incelediği belirlenmiştir. Coğrafya lisans programlarında ise çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramları içeren derslerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Türkiye literatüründe bu kavramlarla ilgili coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışma

olmaması ise coğrafyanın belirli konulara yoğunlaşmış olmasına ve Türkiye’de coğrafyanın felsefi ve kuramsal yapısına yönelik çalışmaların diğer ülkelere göre geç başlamasına bağlanmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında tüm coğrafya lisans programlarında bu kavramlara ilişkin temel bilgi ve becerilerin kazandırılacağı derslerin konulması başta olmak üzere bir takım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Ahlak, Etik, Çevre Etiği, Toprak Etiği, İklim Etiği

Sayfa Adedi : 109 sayfa

Danışman : Prof. Dr. Ülkü ESER ÜNALDI

GEOGRAPHY AND ETHIC

(Ph.D. Thesis)

Abdullah Türker

GAZİ ÜNİVERSİTİ

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

October 2017

ABSTRACT

In this study, reasons behind absence of research in the literature on ethics in geography and geography education along with ethics in basic subjects of geography performed by geographers in Turkey are investigated. The research is carried out based on phenomenology which is one of the qualitative research designs. The working group of the research is consisted of 10 academic members working in various universities and with different areas of specialization in geography. In selection of the participants, maximum variation sampling which is one of the purposive sampling methods is used. Research data is obtained from interviews with the academic members. Descriptive analysis method is used in analyzing the data. According to the findings of the research, some of the academic members are found to have never heard of ethical concepts which are within the basic scope of geography and only two academic members who had examined scientific studies on these concepts were identified. It is determined that in the curricula of the departments where the participant academic members are working, there were no courses including concepts like environmental ethics, land ethics, water ethics and climate ethics. Lack of

research by geographers in Turkey's literature on these concepts is linked to the fact that geography is concentrated on certain subjects and the studies intended to philosophical and theoretical structure of geography in Turkey were started late in comparison with other countries. In consideration of the findings acquired from this study, a number of suggestions were made, particularly the inclusion of courses in the geography undergraduate curriculum which will aim bringing in basic knowledge and skills on these concepts.

Key Words : Geography, Moral, Ethics, Environmental Ethics, Land Ethics, Climate Ethics

Page Number : 109 pages

Supervisor : Professor Ülkü ESER ÜNALDI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.2.1. Alt Problemler.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Araştırmada Geçen Tanımlar	5
BÖLÜM II	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar	7
2.1.1. Ahlak	8
2.1.2 Etik	9
2.1.3. Ahlak ve Etik: Benzer ve Farklı Yönler.....	10
2.1.4. Çevre Etiği (Ekolojik Etik / Ekoloji Etiği).....	11

2.1.4.1. İnsan Merkezci Yaklaşım (Antropocentric).....	13
2.1.4.2. Canlı Merkezci Yaklaşım(Biocentric)	14
2.1.4.3. Çevre Merkezci Yaklaşım (Ecocentric)	15
2.1.5. Toprak Etiği	16
2.1.6. Su Etiği.....	17
2.1.7. İklim Etiği	19
2.1.8. Ekolojik Ego	20
2.1.9. Meslek Etiği	21
2.2. İlgili Araştırmalar.....	23
2.2.1. Uluslararası Araştırmalar	23
2.2.2. Ulusal Araştırmalar	25
BÖLÜM III	28
YÖNTEM	28
3.1. Araştırmanın Modeli	28
3.1.1. Fenomenoloji (Olgubilim)	29
3.2. Katılımcılar	30
3.3. Verilerin Toplanması	31
3.4. Verilerin Analizi	34
BÖLÜM IV	35
BULGULAR VE YORUM.....	35
4.1. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarını Tanımlamalarına Yönelik Bulgular	35
4.2. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarının Benzer ve Farklı Taraflarına Ait Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	37
4.3. Öğretim Üyelerinin Günlük Yaşamda Etik ve Ahlak Kavramlarını Hangi Durumlarda Kullandıklarına Yönelik Bulgular.....	40
4.4. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarının Coğrafya Bilimi İçerisindeki Yerine Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular.....	42
4.5. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Biliminin Araştırma Alanıyla İlgili Daha Önce Duydukları Etik Kavramlara Yönelik Bulgular	46
4.6. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Biliminin Araştırma Alanıyla İlgili Etik Kavramlara Dair Daha Önce Literatür İnceleme Durumuna Ait Bulgular.....	46

4.7. Öğretim Üyelerinin Coğrafyanın Araştırma Alanına Dâhil Olan Bazı Etik Kavramlarla İlgili Görüşlerine Yönelik Bulgular	47
4.7.1. Öğretim Üyelerinin Çevre Etiği İle İlgili Görüşleri	47
4.7.2. Öğretim Üyelerinin Toprak Etiği İle İlgili Görüşleri	49
4.7.3. Öğretim Üyelerinin Su Etiği İle İlgili Görüşleri	52
4.7.4. Öğretim Üyelerinin İklim Etiği İle İlgili Görüşleri	53
4.8. Öğretim Üyelerinin Çevre Etiği Yaklaşımlarında Yaşanan Değişiklikleri Nasıl Değerlendirdiklerine Yönelik Bulgular	56
4.9. Türkiye Literatüründe Coğrafyacılar Tarafından Coğrafyanın Çalışma Alanı İle İlgili Etik Kavramlar Hakkında Yapılmış Çalışmaların Olmaması Konusunda Öğretim Üyelerinin Görüşleri	62
4.10. Öğretim Üyelerinin Öğretmenlerin Sahip Olması Gerektiğini Düşündükleri En Temel Beş Etik İlke ya da Değer İle İlgili Bulgular	66
4.11. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Öğretmenlerinin Diğer Branş Öğretmenlerinden Farklı Olarak Sahip Olması Gereken Etik İlke ve Davranışlara İlişkin Görüşleri	71
4.12. Öğretim Üyelerinin Anabilim Dalı / Bölüm Müfredatlarında Coğrafya Öğretmeni Adaylara Mesleği ve Coğrafya Bilimi İnceleme Alanı İle İlgili Etik İlke ve Davranışların Kazandırılıp Kazandırılmadığına Yönelik Görüşleri	74
4.13. Öğretim Üyelerinin Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlere Coğrafya Konuları İle İlgili Etik Kavramların Nasıl Kazandırılacağına Yönelik Görüşleri	78
4.14. Öğretim Üyelerinin Ortaöğretim Coğrafya Müfredatında Etik Kavram ve İlkelerine Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri	81
4.15. Öğretim Üyelerinin Hangi Sınıf Düzeyinden İtibaren Etik Kavramı ve İlkelerinin Müfredatta Yer Alması Gerektiğine Yönelik Görüşleri	83
BÖLÜM V	86
SONUÇ VE ÖNERİLER	86
5.1. Sonuçlar	86
5.2. Öneriler	98
KAYNAKLAR	101
EKLER	106
EK 1. Görüşme Formu	106

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Katılımcılara Ait Bilgiler</i>	31
--	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi ve alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi ile araştırmada geçen tanımlar ele alınacaktır.

1.1. Problem Durumu

İnceleme alanı gereği coğrafya bilimi yaşadığımız gezegendeki tüm doğal ve beşeri faaliyetlerle uzaktan ya da yakından ilgilenir. Eskiçağ'dan günümüze çevresinde olan biten olay ve olgular insanların ilgisini çekmiştir. Gerçekleşen olay ve olguların insan yaşamını olumlu ya da olumsuz etkilemesi de bunlarla ilgilenmelerinin en büyük nedeni olmuştur.

Doğanay (2000), coğrafi düşüncenin gelişim evrelerini, yöntem ve düşünce prensipleri bakımından dört başlık altında sıralar. Bunlardan ilki Eskiçağ'dan Yakınçağ ortalarına kadar uzanan dönemi kapsayan seyahatname tarzında coğrafya eserlerinin ortaya konulduğu *ansiklopedik devre*, ikincisi 19. yy başlarında Alman coğrafyacıların önderliğinde modern coğrafi görüşün temellerinin atıldığı *klasik devre*, üçüncü devre olay ve olguların dünya genelinde değil de sınırlandırılmış bir bölgede doğal, beşeri ve ekonomik çevre faktörlerinin analiz ve sentezleri yapılarak incelendiği *bölgesel devre*,

dördüncüsü ise fiziki ve beşeri coğrafya bilim alanı yargılarının yerine göre ve gerekli olduğunca planlamaya uygulandığı *uygulamalı coğrafya devresi* olarak isimlendirilir.

Bu gelişim evreleri sonucunda günümüzde coğrafya ve coğrafya araştırmalarının insan yaşamı ve geleceği üzerindeki etkileri gelişen teknolojinin de bilimsel çalışmalarda kullanılmasıyla daha da artmıştır.

Çok yönlü bilgi değerlendirilmesi günümüzde modern coğrafyanın temel amacı ve görevidir. Zira meydana gelen bir depremi sadece sismolojik-jeofizik anlamında değerlendirip fiziksel ve sosyal açıdan çevresel etkilerini gözardı ettiğinizde anlamlı sonuçlara ulaşmak güçtür. Bazı ülkelerde bu durum gerçekleştirilmiş olsa da Türkiye’de coğrafyaya bu gözle bakılmamıştır. Bu durumun nedeni olarak; bilim alanlarının hızla gelişip derinleşmesi ve Türkiye’de yetişen coğrafyacıların bu değişim ve hıza ayak uyduramaması gösterilebilir (Kayan, 2000, s.11).

Tüm dünyada teknolojik gelişmelerde olduğu gibi bilimsel çalışmalarda da aynı dönemler aynı zamanda yaşanmamaktadır. Türkiye’de cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tüm branşlarda yurt dışına gönderilen akademisyenlerin olması ve yabancı bilim adamlarının misafir öğretim üyesi olarak gelmesi çoğu bilim alanında olduğu gibi coğrafyada da büyük katkılar sunmuştur. Coğrafya biliminin çalışma alanının genişliği, inceleme alanı ile ilgili olan ve yararlandığı bilim dallarının çalışmalarının coğrafya bilimin önüne geçmesi coğrafya araştırmalarının fiziki ve beşeri – ekonomik temelde ve belirli konularla sınırlı olmasına sebep olmuştur.

Bu araştırmada Türkiye’deki literatürde bugüne kadar coğrafyacılar tarafından birlikte hiç kullanılmamış olan coğrafya ve etik kavramları ele alınmıştır. Coğrafyanın inceleme alanı ile ilgili konulardaki etik kavramlarla (çevre etiği, toprak etiği, su etiği, iklim etiği gibi) ilgili Türkiye’deki akademik literatürde bugüne kadar coğrafyacılar tarafından yapılmış bir çalışmanın yokluğu bu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmuştur.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi “coğrafyada ve coğrafya eğitiminde etiğin yeri nedir?” olarak belirlenmiştir.

1.2.1. Alt Problemler

Araştırma için belirlenmiş temel problem cümlesi doğrultusunda oluşturulan alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

- 1) Öğretim üyeleri etik ve ahlak kavramlarını nasıl tanımlamaktadır?
- 2) Öğretim üyelerinin etik ve ahlak kavramlarının benzer ve farklı yönlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- 3) Öğretim üyeleri günlük yaşamlarında etik ve ahlak kavramlarını hangi durumlarda kullanmaktadır?
- 4) Öğretim üyelerinin etik ve ahlak kavramlarının coğrafya bilimi içerisindeki yerine dair görüşleri nedir?
- 5) Öğretim üyelerinin coğrafya biliminin araştırma alanıyla ilgili etik kavramları daha önceden duymuş olma durumları nedir?
- 6) Öğretim üyelerinin coğrafya biliminin araştırma alanıyla ilgili etik kavramlara dair daha önce literatür inceleme durumları nedir?
- 7) Coğrafyanın inceleme alanıyla ilgili etik kavramlara ilişkin öğretim üyelerinin görüş ve algılama biçimleri arasında farklılıklar var mıdır?
- 8) Öğretim üyelerinin çevre etiği yaklaşımlarında değişime bakış açıları arasında farklılık var mıdır?
- 9) Türkiye’de coğrafyacılara tarafından coğrafya biliminin inceleme alanına dahil olan etik konuları ile ilgili bugüne kadar çalışma yapılmamış olmasının nedenleri nelerdir?

- 10) Öğretmenlerin sahip olması gereken etik değerler hakkında öğretim üyelerinin ifade ettikleri ilk beş etik değer neler olabilir?
- 11) Coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden farklı olarak sahip olması gereken etik değerler var mıdır? Varsa nelerdir?
- 12) Yükseköğretim kurumlarındaki coğrafya bölüm ya da anabilim dallarında verilen eğitimde coğrafyanın inceleme alanındaki etik ilke ve değerler öğretmen adaylarına kazandırılmakta mıdır?
- 13) Ortaöğretim kurumlarında görev yapan coğrafya öğretmenlerine coğrafyanın inceleme alanı ile ilgili etik değerler nasıl kazandırılabilir?
- 14) Ortaöğretim ve yüksek öğretim coğrafya müfredatlarında etik değerlere yer verilmeli midir? Nasıl?
- 15) Etik kavramı ve ilkeler müfredatlarda hangi sınıf düzeyinden itibaren verilmelidir?

1.3. Araştırmanın Amacı

İlgili araştırmalar başlığı altında da görülebileceği gibi bugüne kadar alan yazınımızda coğrafya ve etik kavramları coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmalarda bir arada kullanılmamıştır. Oysa ki uluslararası literatürde coğrafyacılar tarafından kaleme alınmış birçok çalışma yer almaktadır. Buradan hareketle araştırmanın esas amacı, coğrafya bilimi ile ilgili araştırmalar yapan öğretim üyelerinin görüşleri doğrultusunda coğrafyada ve coğrafya eğitiminde etiğin yerini ortaya koymaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye akademik literatüründe ilk defa coğrafya -coğrafyanın inceleme alanı ile ilgili etik kavramları- ve etik kavramları coğrafi bakış açısıyla ele alınmış olması araştırmanın önemini artırmaktadır. Öğretim üyeleriyle yapılacak mülakatlar sonucu yükseköğretim ve ortaöğretim coğrafya müfredatlarında verilmesi gereken etik değerlerin ortaya konulacak

olmasının Türkiye'deki coğrafya eğitimine ve vatandaş yetiştirilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bugüne kadar Türkiye'nin bilimsel literatüründe edebiyat, kamu yönetimi, ekoloji ve hidroloji bilimiyle uğraşan akademisyenler tarafından kaleme alınmış olan çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlar coğrafi bir bakış açısı ile ilk defa ele alınmaktadır.

1.5. Araştırmada Geçen Tanımlar

Araştırmada geçen kavramlara ilişkin literatürde yer alan tanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Ahlak: Bir birey ya da grubun belirli eylemlerinin doğruluğunu veya yanlışlığını, eylemi yapanların iyi veya kötü yanlarını ve bu eylemlerin amaçlarına ilişkin olarak insanlığın refahının ve mutluluğunun unsurlarını araştıran, bunları teşvik eden, gerekli turum ve davranışları açıklayan standartlar, değerler, ilkeler ve kurallardan oluşan bir kavram olarak ifade edilebilmektedir (Mahmutoğlu, 2009, s.34).

Etik: Belli bir yaşama idealini hayata geçirebilmek için mücadele eden, çağı ve üyesi olduğu toplumun yaşayışını eleştiren, hatta mahkûm eden değerler silsilesi yerine alternatif değerleri koyan, yaşama kurallarını açık seçik tanımlayan, kısaca hayata anlam katan ahlaki ilkeler teorisi, felsefe disiplini (Cevizci, 2002).

Çevre Etiği: İnsanlar ile doğal çevreleri arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesidir (Jardins, 2006, s.46).

Toprak Etiği: Toprağa ve üzerinde olan, yaşayan ve gelişen tüm özelliklere sadece ekonomik açıdan değil de etik değerler açısından bakmayı kapsar (Özdağ, 2011).

Su Etiği: Armstrong (2006) su etiğini, “yaşamı sürdürmek için ekosistemde bulunan suyun potansiyeli korunur veya genişletilirse iyi/doğru, o potansiyeli azaltılırsa kötü/yanlış olan etik kavram” olarak tanımlar (Olgun & Çobanoğlu, 2012).

Ekolojik Ego: İnsanın insanla ve tabiatla ilişkisi ego aracılığıyla kurulur. Sağlıklı ve karakterli ego insan-insan ilişkilerinde önemli iken, ekolojik ego, insan-tabiat ilişkilerinin sağlıklı olmasında kritik bileşendir. Ekolojik ego, düşünce, duygu ve davranış boyutlarında doğaya zarar vermeyen, varlıklara saygı duyan stabil bir ego durumudur (Uzunoğlu, 2006).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesine ve araştırma konusu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar

Doğal ve beşeri olayları ve bunların karşılıklı etkileşimlerini insanı merkeze alarak inceleyen bir bilim dalı olan coğrafya, araştırma sahasının genişliği nedeniyle yerkürede meydana gelen tüm olaylarla az ya da çok ilgilidir. Doğal ortam üzerinde yürütülen beşeri faaliyetlerin tümü coğrafyanın araştırma alanında yer almaktadır. . Bu nedenle beşeri etkinliklerde yapılan hatalar doğal ortam, doğal kaynaklar, ekosistemin işleyişi ve gelecek nesillere bırakacağımız çevre üzerinde kalıcı ve geri dönüştürülmesi güç sonuçlara sebep olabilir. Buradan hareketle insanların tüm etkinliklerinde ekosistemi oluşturan tüm canlı ve cansız öğelere birer içsel değer atfederek çevre merkezli etik anlayışı ile yaklaşmamız sürdürülebilir bir gelecek için büyük önem arz etmektedir.

Bu başlık altında araştırmamızın literatür taraması ve doküman incelemesi sonucunda elde edilen coğrafya inceleme alanı ile ilgili etik kavramlar ve yaklaşımlardan bahsedilecektir.

Bu kavramlardan önce sıkça karıştırılan ve eş anlamlı olarak yaygınca kullanılan ahlak ve etik kavramlarının tanımlamaları ile benzer ve farklı yanlarına yer verilecektir.

2.1.1. Ahlak

Günlük yaşamda çoğu olay karşısında insanların büyük bölümünün kullandığı, toplumsal geleneklerin, değer yargılarının ve kuralların olduğu sistem bütününi inceleyen ahlak kavramının etimolojik olarak kökeninin Arapça “hulk”; Yunanca “ethos” ve Latince “mos” sözcüklerine dayandığı bilinmektedir (Aktan, 2001).

Ayn Rand ahlak kavramını, insanın tercih ve davranışlarına rehberlik eden değerler sistemi olarak tanımlar (Yılmaz'dan aktaran Usta, 2011). Sokrates'e göre ise hakiki ahlak, insanın ve doğanın içindeki manevi-ruhsal bir ilkenin farkına varılmasıyla gerçekleşebilir (Atayman, 2006).

Ahlak felsefecisi Frenkane (2007), bir yandan yasalara bir yandan da gelenek ve görgü kurallarına benzettiği ahlakı ne bireysel id'in istediği şeyi elde etmek üzere hareket eden ne de id'in başarısızlığından en büyük hazzı kavuşmayı isteyen üstben'in bir işlemi olarak değerlendirir.

Şentürk (2009), toplumların zaman içinde oluşturduğu örf ve adetlerin, değer yargılarının, normların ve kuralların bütünü olarak tanımlamaktadır. Ahlak kavramı genel olarak yaşadığımız toplumun kültürünü yansıtan değer yargıları ve geleneklere uygun olmayan davranış ve olayları ifade etmek için kullanılır.

Yukarıdaki tanımlardan da görüldüğü üzere ahlak kavramı toplumun kültürel geçmişinden gelen gelenek görenek ve yazılı olmayan değer yargılarının oluşturduğu kurallar bütünü olarak kısaca tanımlanabilir. Günlük yaşamda kültürel değerlerimize ya da geleneklerimize uygun olmayan olay ve davranışlar karşısında çoğu insan tarafından ahlaka aykırı ifadesi kullanılır. Ülkeler ve kültürler arasında hatta aynı kültür bölgesinde bulunan farklı yerleşim birimleri arasında dahi ahlaki olarak nitelendirilen davranış ve olaylar arasında farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin Türkiye'de normal karşılanan bir davranış başka bir ülkede çok

farklı biçimde algılanabilir. Ya da Türkiye'nin bir bölümünde günümüzde bitme noktasına geldiği düşünülen özellikle geçmişte çok yoğun yaşanan kan davalarının ülkenin diğer bir kesiminde en baştan beri tasvip edilmemiş olması ahlaki bakış açısı ve yargıların fazlaca değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Ahlaki ya da ahlaki değil olarak adlandırılan davranış, olay ve olgular üzerinde kuşkusuz doğal ortam koşullarının etkisi de vardır. Örneği bir yerin jeolojik yapısı, toprak yapısı, iklim ve bitki örtüsü özellikleri ya da bölgede yapılan ekonomik faaliyetler insan faaliyetlerini ve kültürünü doğrudan etkileyip şekillendirdiği için ahlak algısını dolaylı olarak etkileyecektir.

2.1.2 Etik

İngilizce “Ethics”, Fransızca “Ethique”, Latince “Ethica” ve Yunanca “Ethike” kelimeleri ile ifade edilen etik kavramının kökeni eski Yunanca’da huy, ahlak, karakter anlamına gelen “ethos” sözcüğüne dayanır (Jardins, 2006; Pieper, 2012; Şentürk, 2009).

Holt’a göre etik, bir kişinin ya da grubun davranışlarına rehberlik eden doğrunun ya da yanlışın, iyi ya da kötünün standartlarını oluşturan moral ilkelerin kodudur. French’e göre ise; ahlaki eylemin doğasını sorgulayan ve iyi yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklayan bir felsefe dalıdır (Arda’dan aktaran Mahmutoglu, 2009).

Solomon’a göre etik, iki temel konu ile ilgilenir. Birincisi iyi insan olmanın gerektirdiği özellikler ikincisi ise bireyin davranışlarını belirleyen ve sınırlayan kuralların neler olması gerektiğidir. Buradan hareketle etik ifadesi doğru ve yanlış, ödev ve yükümlülük ile toplumsal sorumluluk kavramlarını sorgular. Hanson ise etiği her şeyden önce istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılması olarak ifade eder (Akkoyunlu Ertan, 1998).

Arda ve a (1995) etik kavramını; İyonyalı filozoflardan günümüze iyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu, mutlak iyi ile mutlak doğrunun olup olmadığı ve bunlara ulaşış ulaşılamayacağını araştıran zihinsel bir çaba olarak tanımlar.

Kropotkin (2007)'e göre etiğin temel amacı insanlara ayrı ayrı tavsiyeler vermek değildir. Daha çok insanların önüne yüksek bir amaç, herhangi bir tavsiyeden daha iyi bir şekilde içgüdüsel olarak doğru yönde hareket etmelerini sağlayacak bir ideal koymaktır.

Ahlak üzerine düşünebilme etkinliği olarak da tanımlanan etik kavramı ile ilgili Harald Delius, ahlakın olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık; etik, bu olguya yönelen felsefe disiplininin adı olarak ifade eder. Ahlak bir davranışı ifade ederken; etik davranışla ilgili bir düşünceyi ortaya koymaktadır. Ama etimolojik açıdan baktığımızda, her iki sözcük de töre, gelenek, alışkanlık anlamlarına sahiptir. Bu nedenle, N. Hartmann, ahlakların çokluğuna karşılık; etiğin tekliğinden söz eder. Bununla kastedilen şey, bir felsefe disiplini olarak etiğin tekliğidir ve böyle bir disiplin olarak etiğin görevi, herhangi türde bir ahlak geliştirmek ve bu ahlaka uyulmasını öğütlemek değil; tersine ahlaksal bağıntılarının niteliği üzerine bir genel görüş elde etmektir (Takış'tan aktaran Usta, 2011).

Gorke (2007)'ye göre etik, sadece insanın kendi türüne karşı değil, aynı zamanda doğaya karşı da nasıl davranması gerektiğini söylediğinden, çevrenin korunması açısından temel bir çıkış noktasıdır (Kılıç, 2008, s. 45).

Yapılan araştırmalardan derlenen yukarıdaki etik tanımlarına bakıldığında etik kavramının ahlak kavramına göre daha kapsamlı olduğuna ve tekilliğine vurgu yapılmıştır. Mutlak iyi – kötü ve mutlak doğru – yanlış kavramlarının ne olduğu ya da olması gerektiği etiğin esas konusunu oluşturmaktadır.

2.1.3. Ahlak ve Etik: Benzer ve Farklı Yönler

“Etik” ve “Ahlak” sözcükleri; hem batı dillerinde hem de Türkçe’de çoğunlukla birbirlerinin yerine geçebilir sözcükler olarak algılanmaktadır. Ancak, “etik” sözcüğünün anlamı “ahlak” sözcüğüne göre çok daha geniştir ve ahlakın kapsadığı alanın dışında kalan pek çok şeyi daha kapsamaktadır. Etik ile ahlak arasındaki ayrım şöyle ifade edilebilir: Her insanın eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumu ve yaşadığı aile ve çevre ortamı gibi değişkenlerden dolayı sahip olduğu bir ahlak anlayışı, davranışlarını yönlendiren bir dizi

ahlaksal öncülleri vardır. Doğa ya da toplum yaşamı herkesi ahlak tasarım ilkeleriyle pratik yaşamın uygulanabilen bir takım ilkeler uyarınca davranabilme yetisi ile donatmıştır. Buna karşılık etik, ahlakın felsefe açısından incelenmesine yönelik, eleştirel bir soruşturmaya karşılık gelmektedir. Ahlak pratik alana ait bir uygulama iken etik daha çok kuramsal etkinliğe işaret eder (Marın ve Yıldırım, 2004, s.59).

Ahlaki kurallar toplumdan topluma değişebilirken etik evrenseldir ve tüm insanlığı kapsar. Bir toplumda ahlaki olan davranış etik olmayabilir (Şentürk, 2009). Solomon ise ahlakın, insanın değer ve davranışlarını içerdiğini etiğin ise bu alandaki akademik çalışmalarla ilişkili olduğunu vurgular (Akkoyunlu Ertan, 1998).

Ahlak ülkeler arasında ve ülke içinde değişiklik gösterebilirken; etik ise genel ve evrensel niteliktedir. Bu durum, farklı ahlak yapıları ve ahlaki değerlerin ortaya çıkmasına sebep olurken, etik ilkeleri ve değerler tek ve evrensel niteliktedir. Bu nedenle tüm bilim alanlarında olduğu gibi coğrafyada da evrensel niteliğe sahip etik değerleri gelişmesi ve hem akademik çalışmalarda hem de günlük yaşamda iç içe olduğumuz doğal ve beşeri unsur, olay ve olgulara etik ilke ve değerler çerçevesinde yaklaşılması sürdürülebilir bir gelecek için büyük önem taşımaktadır.

2.1.4. Çevre Etiği (Ekolojik Etik / Ekoloji Etiği)

Çevre etiği, insanlar ile doğal çevresi arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesi olarak tanımlanabilir. Çevre etiği, ahlak kurallarının insanların doğal dünya karşısındaki davranışlarını yönettiğini ve yönetmesi gerektiğini varsayar (Jardins, 2006).

Callicott, *In Defence of the Land Ethic* adlı kitabında insan ilişkilerinin doğal ortamdaki unsurlarla birlikte yönetilmesini çevre etiği olarak değerlendirir. Bu bağlamda hayvanları ve bitkileri etkileyen bazı eylemlerin yanlış oldukları için yasaklama ya da sansürden geçirmelerinin gerektiğini savunur (Özdağ, 2011).

Stuhlmann-Laeisz'e göre ekolojik etik, insanların doğa ile ilişkileri, tutum ve davranışları konusunda ahlaki kurallar oluşturmak ve bu kuralları sağlam temellere dayandırmak

amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsanlarda “*çevreyi korumalısın*” anlayışını benimsetmeye ve ahlaki bir kural haline getirmeyi hedeflemektedir (Mahmutoğlu, 2009).

Leopold’a göre Ekolojik açıdan etik, var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen bir kısıtlamadır. Bu tanımdan yola çıkıldığında günlük yaşamın biyotanın sağlığına göre düzenlenmesi, çevre sağlığına zarar verecek her tür davranışın yasaklanması gerekir (Özdağ, 2011).

Çevre etiği, yeryüzündeki canlı-cansız tüm varlıkların var olma haklarının gözetilmesi olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda canlı cansız tüm varlıklar bilinçli ya da acıya duyarlı olsun ya da olmasınlar ekosistemin işleyişine belirli bir katkısı, evrende belirli bir işlevi ve içsel değeri bulunmaktadır (Akkoyunlu Ertan, 1998). Bu görüşte olduğu gibi doğadaki tüm canlıların varlığından ötürü bir değere sahip olması gerektiği (içsel / içkin / özsel) yalnızca araçsal olarak değer atfedilmemesi gerektiği çevre etiğinin esas inceleme alanına girmektedir.

Çevre etiği insanın canlı ve cansız çevreye karşı davranışlarında neyin iyi, neyin kötü olduğu sorularını sormayı ve iyi olanı yapmayı, kötü olandan ise kaçınmayı önermektedir. Bu da insan-çevre ilişkilerini bir sınırlamanın getirilmesi anlamına gelmektedir. Davranışlarında bizden sonraki nesilleri dikkate almayan, gelecek kuşakların refahlarını azaltan ya da yok eden bir davranış, bugünkü kuşaklara fayda sağlıyor olsa bile çevre etiği açısından iyi bir davranış olarak kabul edilemez (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Daele ve Krohn, çevre etiğinin görevini insanların hem kendi hem de gelecek nesillerin iyilik ve refahı için doğanın “*malzeme deposu*” olarak görülmekten vazgeçilmesi ve bugüne kadar gösterilenden farklı bir tavır geliştirmek olarak ifade etmiştir (Pieper, 2012).

İnsanın çevresi ile olan ilişkileri belirli aşamalardan geçmiştir. İnsanın doğayı anlama ve ona uyum sağlama süreci bu aşamalardan ilkinin oluşturur. İnsanoğlunun eylemleri neticesinde çevre problemlerinin ortaya çıkması ile beraber insanın doğayla mücadelesinin başlaması ikinci aşamayı ortaya çıkarmıştır. İnsanın çevre sorunlarının boyutlarının farkına varması sonucunda geline üçüncü aşamanın ardından çevreye ilişkin sorunlara yönelik

özüm yollarının arandığı dördüncü aşamaya geçilmiştir. Beşinci ve son aşama ise insanın içinde yaşadığı çevrenin parçası olduğunu anlayarak, çevre etiği yaklaşımlarının ortaya çıktığı ve etik yaklaşımın insan ve diğer canlı türleri ile cansız varlıklar arasındaki ilişkileri de konu alan çok geniş bir alan olma yolunda ilerlediği yaşadığımız zamana kadar devam eden bir süreçtir (Keleş ve Ertan'dan Aktaran Akkuş, Efe ve Çobanoğlu, 2013).

İnsan – etkileşiminin geçirdiği ve yukarıdaki paragrafta bahsedilen aşamalar boyunca insanoğlunun çevreye yaklaşımları da büyük değişikliğe uğramıştır. Bu süreç insan merkezli yaklaşımla başlamış canlı merkezli yaklaşıma evrilmiş ve çevre merkezli yaklaşım ile günümüze ulaşmıştır. Aşağıda çevre etiği yaklaşımları hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Özelde yaşadığımız çevrede bulunan doğal unsurlara, genel manada ise yaşadığımız evrendeki doğal süreçler ve döngülere içsel bir değer atfetmezsek kendi yaşamımız ve geleceğimiz için sorunlara davetiye çıkarmış oluruz. O nedenle ekosistemde bulunan toprak, su ve rüzgâr gibi cansız öğelere de içsel bir değer atfedilmeli sadece araç olarak bakılmamalıdır.

Çevre etiği yaklaşımları tarih boyunca insan merkezci yaklaşımla başlamış canlı merkezli yaklaşıma dönüşerek en son çevre merkezli yaklaşım olarak gelişe gelmiştir. Aşağıda bu yaklaşımların genel özellikleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

2.1.4.1. İnsan Merkezci Yaklaşım (Antropocentric)

Canlı ve cansız varlıkların temel işlevlerini insana dayandıran insan-merkezci yaklaşım, bitki ve hayvan topluluklarının insana fayda sağladıkları için ve sürece değerli olduklarını ileri süren insan odaklı bir etik yaklaşımdır. Geçmiş Rönesans'a uzanan ve son şeklini endüstri devriminde bulan, doğaya insanın sonsuz kullanımına açık kaynak gözüyle bakan insan merkezci yaklaşım, endüstri toplumlarının algılama kapasitesini ortaya koyar. İnsan dışındaki organizmaları değer dışı varlıklar olarak gören yaklaşıma göre etik değerler, insan davranışlarıyla ilgili kuralları içerir. Frenkana (1979)'ya göre; yabani hayvanlar, bitkiler, hava, su, toprak, kayalar, ekosistemler, insanları ilgilendirmedikleri sürece, hiçbir

etik statüye sahip değildir ve etik bakımdan göz önünde tutulamazlar (Akkoyunlu Ertan, 1998).

Kimi batılı bilim adamları, insanın doğaya karşı herhangi bir etik sorumluluk hissetmemesinin arkasında Batı'nın dinsel geleneğinin önemli rol oynadığı kanısındadır. Dinsel geleneklere göre bütün canlılar Tanrı tarafından yaratılmıştır. İnsanı kendi suretinde yaratan Tanrı, insan dışında kalan; denizde, karada ve havada yaşayan bütün varlıkları onun emrine vermiştir. Böylece kutsal kitaplar aracılığıyla insan diğer bütün varlıkların yeryüzündeki efendisi haline gelmiştir (Ferry, 2000).

Ekonomik olarak geri kalmış ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken insanların çoğunlukta olduğu toplumlarda çevreye yaklaşımların büyük oranda insan merkezli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin karnını zor doyuran ya da kışın yakacak bulamayan bir kişiden çevresindeki bitki örtüsüne bir canlı olarak değer atfetmesini beklememiz çok güçtür.

2.1.4.2. Canlı Merkezci Yaklaşım(Biocentric)

Canlı merkezci çevre etiği yaklaşımı tüm canlıların içsel/içkin bir değere sahip olduğunu varsayar. İlk örneklerinden biri Albert Schweitzer'in "yaşama saygı" ilkesidir. Yaşama saygı terimi içerisindeki etik, çağdaş canlı merkezli etiğin öncülerindendir. Schweitzer insan bilincinin en temel olgusunun, herkesin yaşama istencine sahip bir yaşamın ortasında, yaşama istencine sahip olması olduğunu ve ahlaki yönden iyi bir insanı her canlının içsel değerine saygılı kişi olarak betimler (Jardins, 2006).

Ergün ve Çobanoğlu (2012)'na göre canlı merkezli yaklaşım; insan dışındaki diğer canlıları da içsel değer taşıyan varlıklar olarak kabul etmektedir. Canlı merkezli etikle birlikte diğer canlılar da etik değerlendirmeye konu olmaya başlamışlardır.

İnsanların yanı sıra bitki ve hayvan topluluklarının oluşturduğu canlı varlıkların yaşam hakları odağında gelişen canlı merkezci yaklaşım, çevre etiği yönünden de canlı yaşamını temel alan bir bakış açısı oluşturur. Bu yaklaşıma göre, insan doğadan üstün değil biyosferi

birlikte paylaştığı diğer canlı varlıklarla birlikte canlı topluluğunun bir parçasıdır. 1970’li yıllarda Peter Singer’ın ortaya koyduğu genişletilmiş etik düzeni akımının temelinde Bentham’ın yararcılık teorisi yatar. Buna göre, eğer bir davranış bir canlıyı mutlu ediyorsa iyi (doğru), acı çektiriyorsa kötüdür (yanlıştır) (Akkoyunlu Ertan, 1998).

Antropocentric çevre etiği yaklaşımından biocentric yaklaşıma geçilmesi biyosferi birlikte paylaştığımız canlı varlıkların da değerli olarak kabul edilmesi ve korunması açısından büyük fayda sağlamıştır. Ancak biyosferdeki yalnızca canlılara değer atfedilmesi cansızların dikkate alınmaması sürdürülebilir bir gelecek için büyük sorunlar teşkil edecektir. Zira canlı olmadığı için toprak, su, güneş, rüzgâr gibi ekosistem öğelerinin araç olarak görülmesi ve sadece işe yaradığı ölçüde değer atfedilmesinin ekosistemin işleyişi ile önemli sorunlar teşkil edeceği aşikârdır.

2.1.4.3. Çevre Merkezci Yaklaşım (Ecocentric)

Ekosistem, biyotik ve abiyotik organizmalardan oluşmaktadır. Çevre merkezci yaklaşım ise ekosistemi oluşturan tüm varlıkları temel alan ve hepsine eşit değer atfeden bakış açısıdır. Çevre etiği tartışmasında yalnızca insanı merkeze koyan yaklaşımların kabul görmesi beklenmediği gibi, ekosistemin işleyişinde diğer varlıkların önemi de göz ardı edilemez. Evrendeki her bir varlık zincirin bir halkası olup farklı işlevlere sahiptir. Ekosistemdeki tüm elemanlar eşit haklara sahiptir. Hiçbirinin önceliği ya da ayrıcalığı yoktur (Akkoyunlu Ertan, 1998).

Emerson’un “*Bir insan toprak sahibiyse, toprak da o insanın sahibidir*” sözünde de vurguladığı gibi çevre etiği yaklaşımı daha bütüncül bir yapıya sahip olduğu için dünyadaki varlıkların hak sahibi de değerli olması için sadece var olmaları yeterlidir. Antropocentric yaklaşımdaki gibi insan doğanın merkezinde değil doğanın bir parçası olarak işleve sahiptir (Kılıç, 2008, s.183).

Çevre etiği yaklaşımlarının geçirdiği değişimin son aşaması ve daha bütüncül olan ecocentric yaklaşım sürdürülebilir bir gelecek ve kalkınma için olmazsa olmaz bir çevre

anlayışıdır. Ekosistemi oluşturan tüm öğelerin eşit değere sahip olduğu yaklaşımı kabul etmek ülke ve gezegenimizin geleceği için büyük önem taşımaktadır. Doğal ve beşeri olaylar ile karşılıklı etkileşimlerini konu alan ve bu olayların birbiri üzerindeki etkilerini her fırsatta vurgulayan coğrafya biliminin ecocentric yaklaşımın en büyük savunucularından olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2.1.5. Toprak Etiği

Atalay (2006) toprağı, çeşitli kayaların fiziksel yönden parçalanması, kimyasal yönden çözülmesi, ayrışması sonucunda oluşan, bitkilere durak yeri olan ve besin maddesi veren, kara yüzeyini birkaç milimetre ile birkaç metre derinliğinde saran ve ayrıca bünyesinde solucandan bakterilere varıncaya kadar çeşitli fauna ve flora barındıran canlı bir ortamdır şeklinde tanımlar.

Akalan (1983) ise; “ Toprak arzın yüzeyini ince bir tabaka halinde kaplayan, kayaların ve organik maddelerin türlü ayrışma ürünlerinin karışımından meydana gelen, içerisinde ve üzerinde geniş bir canlılar âlemi barındıran, bitkilere durak yeri ve besin kaynağı olan, belli oranlarda su ve hava içeren üç boyutlu bir varlıktır” şeklinde tanımlar.

Yukarıdaki tanımlardan da görüleceği üzere kayaçların parçalanmasıyla oluşan toprak belirli oranlarda hava, su, organik ve inorganik maddelerin bir araya gelmesiyle oluşan ve birçok yaşam döngüsünün (oksijen ve karbon döngüleri, besin zinciri ve enerji akışı vb.) devamı için büyük öneme sahiptir. Oluşumunda büyük oranda cansız maddeler etkili olsa da canlı ve dinamik bir varlıktır toprak. Bu özelliği nedeniyle toprak, temelde insan olmak üzere tüm canlılar için hayati bir önem arz eder.

Bu nedenle dünyadaki toprak varlığının iyi bir biçimde korunması ve devamlılığının sağlanması canlı hayatının devamı için büyük önem taşımaktadır. Bu noktada 20. yüzyılın ortalarında Aldo Leopold’un öncülüğünde toprak etiği kavramı literatüre girmiştir. Leopold’a göre, toprağın bir topluluk oluşu ekolojinin temel kavramıdır, ama toprağın

sevilmesi ve sayılması etiğin bir uzantısıdır. Leopold, toprağa sevgi, saygı ve hayranlık duymadan ve toprağın değerini bilmeden toprakla insan arasında etik bir ilişkinin olamayacağını söyler. “Değerle tabii ki ekonomik değeri kastetmiyorum; felsefi anlamda değerden bahsediyorum” der. Leopold’un “Toprak Etiği”ni kaleme almasındaki sebep toprağın bir mülk olarak değil topluluk olarak değerli olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır (Özdağ, 2011).

Ünlü halk ozanı Aşık Veysel’in “*benim sadık yârim kara topraktır*” dizelerinde dile getirdiği gibi kültürümüzde toprağın yeri ayrıdır. Bu nedenle toprak varlığıyla bir değere sahiptir ve korunmayı hak etmektedir.

Duwaarmish Kızılderilinin Reisi Seattle’in topraklarını almak isteyen ABD Başkanı Franklin Pierce’ye yazdığı ve bugün orijinali Squamish müzesinde bulunan mektubunda “.....*şu gerçeği iyi biliyoruz: toprak insana değil, insan toprağa aittir. Ve bu dünyada her şey bir ailenin fertlerini birbirilerine bağlayan kan gibi ortaktır ve birbirine bağlıdır. Bu nedenle de dünyada insanın başına gelen her felaket insanoğlunun da başına gelmiş sayılır...*” ifadeleriyle vurguladığı gibi cansız bir varlık olduğu için antropocentric ve biocentric yaklaşımlarda ihmal edilip araç olarak değer atfedilen toprağın ekosistemdeki tüm unsurlar gibi varlığından dolayı değerli ve yaşamın sürdürülebilirliği için büyük öneme sahip olduğu ortadadır.

2.1.6. Su Etiği

Doğal halinde çözünmüş madde, katı parçacık ve canlı organizma içeren, renksiz, kokusuz ve tatsız bir madde olan su, yaşam açısından alternatifi olmayan, vazgeçilmez bir bileşiktir. Su, insanoğlu için taşıdığı yaşamsal önemin yanı sıra ülkelerin varlığı, güvenlik çıkarları, ekonomik, siyasal, kültürel gelişimi için değerli bir kaynaktır. Ancak, insanoğlu, kendisini merkez kabul ederek, kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda ekosistemden faydalanmakta ve yaşam kaynağı olan su kaynakları kirletilmektedir. Su etiğinin başlangıç noktası Aldo Leopold’un toprak etiğinde belirttiği, “içselligi, durağanlığı ve güzelliği

korumaya eğilimli olan doğrudur” söylemidir. Su etiği suyun toprak sistemi içerisindeki rolüne odaklanır (Olgun & Çobanoğlu, 2012, s.142).

Dünyanın üçte ikisini oluşturmasına rağmen canlıların kullanabileceği su oranı toplam su varlığının ancak % 0,5’ine karşılık gelir. Buna karşın dünya nüfusunun her geçen gün artıyor olması da suyun önemini daha da artırmaktadır. Canlı yaşamının ve doğal çevrenin devamlılığı için su kaynaklarının korunması büyük bir gerekliliktir. Dünyadaki su kaynaklarının gelecek kuşaklara sağlıklı bir biçimde aktarılması ve bu noktada tüm bireylerin suya içsel bir değer atfedip onu korumak için çaba göstermesi gerekmektedir.

Su sorunların çözümü için, öncelikle Çolakoğlu (2009)’nun ifade ettiği gibi suyun üstün ve içkin bir değere sahip olduğunun kabullenilmesi ve tüm varlıkların haklarının etik temelde eşit biçimde tanınması gerekir. Suyun etik bir değer olduğunun kabul edilmesi, bugün için kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Armstrong (2006) su etiğini, *“yaşamı sürdürmek için ekosistemde bulunan suyun potansiyeli korunur veya genişletilirse iyi/doğru, o potansiyeli azaltılırsa kötü/yanlış olan etik kavram”* olarak tanımlamıştır. Su etiği, günümüzde ve gelecekte canlı ve cansız potansiyel tüm kullanıcıları ve suyun var olan tüm kullanıcılarının isteklerini karşılama ihtiyacı duyar. Tüm canlı ve cansız varlıkların ihtiyacı olan suyu karşılamak ve suyun devamlılığının sağlanması su etiğinin konusudur. Böyle bir etik, çevresel yanlış ve doğru tanımını ortaya çıkarır. Su sistemindeki herhangi bir değişim, sistemdeki suya dayanan yaşama zarar verirse yanlıştır, kötüdür. Bu yüzden, göl ve nehirlerin kirlenmesi, yer altı sularından fazla çekim yapılması yanlış olarak değerlendirilirken, kirlenmiş su kütlelerinin temizlenmesine yönelik çalışmalar doğru olarak değerlendirilir (Olgun ve Çobanoğlu, 2012).

Suyun cansız bir varlık olduğu, genel kabul gören bir yaklaşımdır. Ancak aksini iddia eden bazı görüşler de bulunmaktadır. Bugün Afrika’da Animizm’e inananlar, suyun ruhu ve hafızası olan ve yaşayan bir nesne olduğunu, beden değiştiren ruhun uğrak yerlerden birinin de su olabileceğini kabul etmektedirler (Demircan’dan Aktaran Çolakoğlu, 2009).

Canlı ya da cansız olarak değerlendiresek de ekosistemin işleyişi ve canlı-cansız tüm varlıkların yaşamlarının devamı için sahip olduğu önem nedeniyle suya içsel/içkin değer atfedilmesi sürdürülebilir bir gelecek için büyük öneme sahiptir. Gezegenimizdeki doğal ve beşeri tüm olay ve olgularda suyun etkisi çok büyüktür. İklim elemanlarından bitki örtüsüne, toprak oluşumu ve türlerinden zirai faaliyetlere, madencilikten turizme kadar tüm olay ve süreçlerde su başroldedir. Gezegenimizin üçte ikisini kaplamasına karşın çok az bir kısmı kullanıma uygun olan suyun kullanımında yapılacak / yapılan hataların telafi çok güç olacağından hem bugün hem de gelecek için önemli bir tehdit arz edecektir.

2.1.7. İklim Etiği

Ecocentric çevre etiği yaklaşımının benimsenmesiyle birlikte ekosistemin fiziksel cansız öğeleri arasında sayılan sıcaklık, ışık, yağış ve rüzgâr gibi iklim elemanlarına da değerler atfedilmiştir. Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için artan endüstri kuruluşları ve enerji temin kuruluşları sonucunda insanların atmosfere verdiği zarar her geçen gün arttığı için iklim olaylarında ve iklim ortalamalarında yaşanan değişiklikler ya da kaymalar etik yaklaşımların iklim konularında da ön plana çıkarılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İklim değişikliği ifadelerinin ortaya çıkmasıyla iklim etiğinin önemi daha da artmıştır.

İklim etiğinin ulusal ekonomilere olan maliyetinin yüksekliği ve gelecekte bulunacak az maliyetli teknolojilere kadar önlem almayı erteleme gerekçesinin haklı olmadığı ise çeşitli bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Ekonomist Nicholas Stern tarafından İngiltere hükümeti için yapılan bir çalışmaya göre, her bir ton karbondioksit dünya ekonomisi için 85 dolar zarara yol açmaktadır. İklim değişikliğinin sonuçları sadece ekolojik ve ekosistemin işleyişi bakımından değil bireysel ve ekonomik açıdan da güvenlik sorunu teşkil edecek bir boyut almıştır. 2003 yılında yaşanan aşırı sıcaklıktan dolayı 16 ülkede 70 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve halen iklim değişikliğine bağlı ortaya çıkan

hastalıklardan her yıl 160 binden fazla insanın yaşamını kaybettiği bilimsel olarak saptanmıştır (Algan, 2008, s.200).

Atmosfere verilen kirleticilerin artmasına bağlı olarak gelecekte daha da artması öngörülen sera etkisinin yol açacağı felaketler için şimdiden gerekli tedbirlerin alınması ve tüm ülkelerin bunun için üzerinde düşen görevleri yapması iklim etiğinin esas konusu olarak ifade edilebilir. Çünkü atmosferin dinamik yapısı nedeniyle bir ülkenin sera gazlarının salınımına dikkat etmeden kirletmeye devam etmesi dahi diğer ülkelerin alacağı önlemleri boşa çıkarabilecektir. Ortaöğretim kurumların iklim sistemi ve iklimsel değişebilirlik ile değişkenliğin sebep ve sonuçlarının ele alındığı branş olan coğrafya dersleri iklim etiğinin bireylere kazandırılmasında büyük paya sahiptir.

2.1.8. Ekolojik Ego

Dürtüsel ihtiyaçlarını tatmin etmeye odaklanmış id ile kendini gerçekleştirmiş ve iyi-kötü arasında ayırım yapmayı öğrenmiş olan süperego arasındaki uzlaştırıcı görevini üstlenmiş olan ego insan yaşamını düzenleyen kişilik bileşimlerinden biridir. İnsan egosu tüm yaşamı boyunca büyük etkiye sahiptir.

İnsanların insan ve doğal ortam arasındaki ilişkileri egoları aracılığıyla gerçekleşir. Sağlıklı ve karakterli bir ego inşa edilmesi, insan-insan ilişkilerinde önemli iken, ekolojik ego, insan-tabiat arasındaki ilişkilerde büyük öneme sahiptir. İnsanın doğayla ilişkilerini düzenleyen ego bileşeni ekolojik egodur. Egonun çevreyle ilişkilerini düzenleyen ekolojik ego, duygu, düşünce ve davranış boyutlarında doğaya zarar vermeyen, doğadaki tüm biyotik ve abiyotik unsurlara saygı duyan sabit bir ego halidir. Bu bakımdan egonun şekillendiği çocukluk döneminde sağlıklı ve karakterli ego ile ekolojik ego inşası, çevre korumasına yönelik etkinliklerde kritik öneme sahiptir. (Hibbard ve Rowe'den aktaran Uzunoğlu, 2006).

Çevre etiği ile ilgili yaklaşımlara bakıldığında biocentric yaklaşımlarla başlanmış ve ecocentric yaklaşıma doğru değişim yaşanmıştır. İşte egonun hakim olduğu bireyler

biocentric yaklaşımda olduğu gibi kendini evrenin merkezinde görür ve her şeye sadece işine yaradığı ölçüde değer verirken ekolojik egoya sahip olan yetişmiş bireyler ise ecocentric yaklaşıma uygun olarak ekosistemi oluşturan tüm canlı - cansız varlıkları eşit olarak görecektir. Sürdürülebilir bir çevre ve gelecek için ekolojik egoya sahip bireyler yetiştirmek eğitim sisteminin temel hedeflerinden biri olmalıdır.

2.1.9. Meslek Etiği

Durkheim (1949), meslek etiğini kişilerin her hangi bir mesleği yaparken göz önünde bulundurması ve içselleştirmesi gerekli iş yaşamındaki kişilerin paylaştıkları kabul gören yaklaşımlar, kurallar, tutum ve davranışları olarak tanımlar. Bir meslek grubu tarafından oluşturulan mesleki etik ne kadar güçlü kurulmuş ve ne kadar köklü kural ve değerler yerleştirilmiş ise o kadar büyük etkiye sahip olur (Özmen & Güngör, 2008).

Günlük yaşantımızda genellikle meslek etiği denildiğinde hekimlik mesleği etiği akla gelir. Ancak her meslek dalının kendine özgü yapısından kaynaklı meslek sahiplerinde bulunması gereken etik değerleri vardır. Ülkelerin geleceğini inşa eden öğretmenlerinde sahip olması gereken, mesleğinin yüklediği etik değerler rol model olacağını düşündüğümüzde belki de diğer mesleklerin mesleki etik ilkelerinin işlerliğini de doğrudan etkileyecektir.

Öğretmenlerin öğrencilerinin ahlaki gelişimleri ile ilgilenmesi ve kendi davranışları ile örnek olması herkes tarafından istenen bir davranıştır. Çünkü ahlaki bir etkinlik olan eğitim, bireylerin davranışlarını şekillendirme olarak da tanımlanır (Gözütok, 1999).

Günümüzde birçok mesleğin mesleki etik ilkeleri benimsenmiştir. Bu ilkeler oluşturulan meslek odaları ya da benzeri yapılar tarafından kontrol edilir. Mesleki etik ilkelerin geliştirilmesinin yararları arasında;

“- Meslektaş baskısı sağlayacağından meslek üyelerini etik davranış göstermeye yöneltmesi,

- Meslek üyelerine doğru ve yanlış eylemler konusunda tutarlı bir rehberlik sağlaması,
- Belirsiz durumlarda bireylere nasıl davranılacağı konusunda rehberlik etmesi,
- Yönetici y ada işverenlerin gücünü kontrol etmesi,
- Örgütlerin toplumsal sorumluluklarını tanımlaması,
- Meslek ya da örgütün çıkarlarına hizmet etmesi” sayılabilir (Desensi ve Rosenberg (1996)’dan Aktaran Aydın (2003).

Öğrencilerine rol model olan bir öğretmen öğrencilerinin tüm sosyal ilişkilerini etik çerçevesinde ele almalarını sağlayabileceğinden öğretmenlerin meslek etiğine uymaları büyük önem taşımaktadır. Eğitim Fakültelerinin Öğretmen Yetiştirme Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi (2010) kapsamında belirlenen ve öğretmenlerden beklenen etik davranışlar şöyle sıralanmıştır.

- Başkalarının fikirlerine değer vermek,
- Davranışlarında saygılı olmak,
- Farklıklara karşı önyargısız olmak,
- Her öğrencinin başarabileceğine inanmak,
- Çocuk haklarının korunması gerektiğine inanmak,
- İnsan haklarına saygı duymak,
- Demokratik tutum ve davranışlara sahip olmak,
- Yerel ve evrensel değerlerin gelişmesini desteklemek,
- Toplumsal ve mesleki etik değerleri benimsemek ve bunlara uygun davranmak,
- Bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili yasal ve ahlaki sorumlulukları bilmek,
- Davranışlarında tutarlı ve dürüst olmak,
- Engelli haklarına saygı duymak,
- İnsanlara karşı kırııcı olmamak,
- Resmîyete ve gizliliğe uymak,
- Mesleki sırları kimseyle paylaşmamak,
- Dedikodudan uzak durmak,

- Deneyim ve bilgilerini meslek arkadaşları ile paylaşmak,
- Sorumluluklarını yerine getirmek,
- Topluma karşı sorumluluk bilinci duymak,
- Adil tutum ve davranışlara sahip olmak,
- Söz ve eylemlerinde tutarlı ve dürüst olmak (Karataş, 2013).

Bireylerin ve toplumun geleceğinin şekillenmesinde ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde bilgi toplumunu oluşturmak için öğretmenleri rolü tartışılmazdır. Bu nedenle meslek etiği ilkelerinin iyi bir şekilde belirlenmiş ve kontrolünün yapılıyor olması büyük önem taşımaktadır. Her meslek grubunda olduğu gibi mutlaka aileden alınan temel etik davranışlardaki farklılıkların varlığı, kişilik yapılarının farklılığı ve başka nedenlerden dolayı ilkelerin ihlali fırsat verilmemelidir. Zira öğretmenlik mesleğinde ihlal edilen ya da hiç önemsenmeyen bir değer/ilke büyük sorunlara yol açabilir. Aksi takdirde iyi eğitim almış ancak etik değer ve ilkelerden yoksun meslek sahiplerinin sayısı artacaktır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için belki de lisans eğitimleri sırasında her meslek grubunun -varsa branşa özgü etik değer/ilkelerde göz önünde bulundurularak- mesleki etik ilkeleri doğrultusunda eğitim ve yönlendirmeler yapılmalıdır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında araştırmaya ışık tutan ve yararlanılan ulusal ve uluslararası yayınlar hakkında çalışmaların genel yapısı ve daha sonra yapılacak çalışmalarda faydalanmak isteyen araştırmacılara genel fikir oluşturabilmesi amacıyla temel bilgilere yer verilecektir.

2.2.1. Uluslararası Araştırmalar

Proctor & Smith (1999), “*Geography and Ethics Journey*” isimli kitaplarında etik ve mekan, etik ve yer, etik ve doğa ile etik ve bilgi başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşan eserin her bölümünde coğrafya ve etik arasındaki zengin etkileşime işaret edilmiştir.

Uluslararası literatüre bakıldığında coğrafya ve etik kavramlarının ilk olarak birlikte kullanılmış olması ve zengin yazar kadrosu eserin en önemli özelliğidir.

Toprak Etiği – orijinali land ethic olan bu kavram bazı kaynaklarda yeryüzü etiği ya da arazi etiği olarak da geçer – kavramını ortaya atan kişi olarak bilinen Aldo Leopold’un ölümünden bir yıl sonra 1949’da basılan “*A Sand County Almanac*” isimli eserinde yer verdiği toprak etiği ile ilgili görüşlerinde “toprağın bir mülk olarak değil bir topluluk olarak değerli olduğunu” vurgulamıştır. Ekolojik etik kavramına da vurgu yapan Leopold bu kavramı; “var olma mücadelesinde hareket özgürlüğüne getirilen kısıtlama” olarak izah etmiştir. Yazar kitap içerisindeki Thinking Like a Mountain başlıklı bölümde tüm canlı ve cansız unsurlarıyla ekosistemin bir bütün olduğunu ve her bir tür ya da bireyin sistemde önemli bir denge rolüne sahip olduğunu vurgular. Leopold’a göre doğaya ve ekosistemin işleyişine yalnızca o günün verileriyle değil tarihsel süreçte yaşananlarda dikkate alınarak bakılması gerekir. Eserinin son bölümünde toprak etiği ile ilgili görüşlerini yazdığı *The Land Ethic* yazısı günümüzde “çevre hareketlerinin incili” ve “bir doğa tarihi edebiyatı klasiği” olarak kabul edilmektedir (Özdağ, 2005).

Proctor (1998), “*Ethics in geography: giving moral form to the geography imagination*” isimli makalesinde modern etik ve ahlakın faaliyet alanları ile modern görüş ve araştırmaları açıkladıktan sonra coğrafyaya olan katkılarından bahsetmiştir. Etik ve coğrafyanın epistemolojik sürecinden bahseden yazar çalışmasını etik içerisinde coğrafyanın yeri ve coğrafya içerisinde etiğin yeri başlıkları altında sorular sıraladığı tartışma bölümü ile tamamlamıştır.

Lynn (1998), “*Animals, Ethics and Geography*” isimli makalesinde yer etiği ya da mekan etiği kavramı – orijinal kavram geoethics- üzerinde durmuştur. Lynn’e göre ahlaki çatışmalar dahil tüm canlı faaliyetleri bir yer / mekan üzerinde gerçekleşir. Bu nedenle etik sorunların temel öğelerinden biri mekandır ve etik sorunları mekandan ayrı düşünmek olanaksızdır. Lynn, mekan ve konumun değişmesinin etik sorunlar, sorunlarla ilgili

eylemler, niyetler ve yorumlarında değişmesine sebep olacağı görüşlerine de yer verdiği çalışmasında biocentric ve ecocentric gibi yanlış ikilemlere yol açan çevre yaklaşımlarına karşı geocentrism yaklaşımının kullanılmasını önermektedir.

Hay ve Foley (1998), “*Ethics, Geography and Responsible Citizenship*” isimli makalesinde sorumluluk sahibi vatandaş olmanın ahlaki bir hesap verebilirlik gerektirdiğini ve Coğrafya eğitimcileri / öğretmenleri mesleki etiğin öğretilmesinde ve sorumlu vatandaşların eğitiminde büyük katkıları olacağını ifade etmişlerdir. Yazarlar sorumlu vatandaş yetiştirilmesi ve yapılacak tüm sosyal ve ekonomik etkinliklerde çevre duyarlılığı gelişmiş, ahlaki sorumluluklara sahip bireylerin sayıya artırılmasında etik bilgi, beceri ve değerlere sahip coğrafyacılar büyük iş düştüğünü vurgulamışlardır.

2.2.2. Ulusal Araştırmalar

Literatürde coğrafya ve etik konularında yapılmış çalışma / çalışmalara rastlanmamıştır. Ancak coğrafyanın inceleme alanında bulunan bazı kavramlarla etik ilişkisi üzerine yapılmış araştırmalarla ilgili temel bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Özdağ (2005), “*Edebiyat ve Toprak Etiği*” isimli kitabı ulusal çalışmalar arasında büyük öneme haizdir. Kitap adına bakıldığında çok farklı iki konunun bir arada olması ve nasıl bir ilişki kurulduğu merak uyandırır da hem bakış açısı hem de içerdiği bilgilerle alana büyük hizmet etmektedir. Özdağ eserinde Aldo Leopold ve toprak etiği felsefesi, toprak etiğinin kökleri, toprak etiğine yeni yaklaşımlar ve toprak etiğinin bir zorunluluk olduğu başlıklı bölümlere yer vererek toprak etiği kavram ve yaklaşımlarının edebi çalışmalara katkı ve yansımalarına yer vermiştir. Eserin son bölümünde ise Aldo Leopold’un “Land Ethic” makalesinin tercümesine yer vermiştir.

Algan (2008), “*İklim Etiği*” isimli makalesinin giriş kısmında çevreye etik yaklaşım türleri ve bu yaklaşımların savunucuları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca 2004 yılında çeşitli üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının katılımları ile iklim değişikliğinin etik boyutlarına

ilişkin hazırlanmış olan Buenos Aires bildirgesinin içeriği, İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü ile ilgili bilgi ve uygulamalarla ilgili tablolara yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise iklim değişikliği ile ilgili yapılan çalışma ve atılan adımların çevreye etik yaklaşımlar özelinde bir değerlendirmesi yapılarak etik açıdan neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Çolakoğlu (2009), “*Ortak Bir Değer Olarak Su ve Su Etiği*” isimli makalesinde biyotik ve abiyotik ekosistem öğelerinin tümü için hayati öneme haiz olan suya değer verilirken bir araç olarak değil içsel (özel / içkin) değer vermek gerektiğini vurgulamıştır. Çolakoğlu, suyun canlı bir varlık olduğu düşüncesi üzerine yapılan çalışmalara da yer verdiği makalesinin sonuç bölümünde sürdürülebilirlik için su etiğinin benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Uzunoğlu (2006), “*Çevreyi Korumada Yeni Bir Kavram: Ekolojik Ego*” isimli makalesinde insanların diğer insanlarla ve doğayla olan ilişkilerini ego aracılığıyla kurduğunu ve insan egosunun sağlıklı ve karakterli olmasının hem insan-insan hem de insan-doğa ilişkilerinde sağlıklı olmasını sağlayacağını vurgulamıştır. Bunun sağlanabilmesi için egonun şekillendiği çocukluk döneminde sağlıklı ve karakterli ego ile ekolojik ego inşasının gerçekleştirilmesinin çevre koruma ve sürdürülebilir bir çevre için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamıştır. Uzunoğlu, ekolojik ego durumunu stabil düzeyde iradeleriyle inşa edebilmiş kişileri çevrenin aktif koruyucuları olarak görmektedir.

Tataroğlu (2007), “*Kamu Yönetiminde Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Teknolojisi ve Etik*” isimli makalesinde gelişen teknoloji ile birlikte birçok alanda kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojilerinin kullanımında etik ilkeler göz önünde bulundurulmadığı takdirde kişi hukuku, ülke güvenliği, kişi mahremiyeti ve gerçeğin çarpıtılması ve daha birçok konuda büyük etik sorunların yaşanabileceği dünyada yaşanan örnekler üzerinde izah edilmiştir.

Akkoyunlu Ertan (1998), “*Çevre Etiği*” isimli makalesinde etik ve ahlak kavramlarının literatürdeki tanımlarına yer vererek etik ve etik yaklaşımların evriminden bahsetmiştir. Çevre sorunlarının etik boyutlarına da değinen yazar çevre etiği yaklaşımlarının özelliklerini ve tarihsel seyrini de özetlediği çalışmasını ekosistemi oluşturan tüm varlıkların uyum içerisinde hayatlarını sürdürebileceği bir yaşam etiğinin temelinin varlık birliği bilincine dayanan bir çevre etiğine bağlı olduğu ifade ederek tamamlamıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, katılımcılar, verilerin toplanması ve çözümlenmesi üzerinde durulmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Eğitim araştırmacıları bir çalışmada yöntem seçiminin, ulaşılmak istenen hedef ve yöntemin problem durumuna uygunluğuna bağlı olduğu konusunda ve araştırma tekniklerinin iyi bilinmesinin uygun yöntem seçimi sürecinde kolaylık sağladığında hem fıkirdirler (Bogdan ve Biklen, 1992; Maykut ve Morehouse, 1994; Miles ve Huberman, 1994; Yıldırım ve Şimşek, 2008; Glesne, 2012; Patton, 2014).

İnsanların hayatlarını ve dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarıyla ilgilenen nitel araştırmalar anlamın nasıl inşa edildiği ile ilgilenir. Nitel araştırmalardaki öncelikli amaç bu anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamaktır (Merriam, 2013).

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Zira nitel araştırmalarda insan deneyimleri ve bu deneyimlerin kendileri tarafından nasıl yorumlandığı oldukça önemlidir. İnsanların gerçeği algılama biçimlerini ortaya çıkarabilmek için onlara yakından bakmak, aynı ortamda bulunmak, birebir iletişim kurmak ve gözlem ya görüşmeler yapmak

araştırmacıyı doğru sonuçlara ulaştıracaktır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji (olgubilim) kullanılmıştır.

3.1.1. Fenomenoloji (Olgubilim)

Olgular, yaşadığımız olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar biçiminde karşımıza çıkabilir. fenomenoloji/olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanır. Araştırmacının temel düzeyde bilgi sahibi olduğu ancak tam olarak kavrayamadığı olguların araştırılması için fenomenoloji uygun bir araştırma zemini sağlar (Yıldırım & Şimşek, 2008, s.72).

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olan fenomenoloji yönteminin uygulanmasının literatür taraması sonucunda diğer yöntemlere göre daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Fenomenoloji bireyin bilinçliliğini yani dünyadaki varlığını nasıl tecrübe ettiğini ve tecrübelerini nasıl anlamlandırdığını sorgulayan bir araştırma yöntemidir (Baş & Akturan, 2008).

Bu yöntemde bireyin içinde yaşadığı ortamı, çevreyi anlamlandırması aşamasında kişisel algı, kişisel yönelim, inanç, his ve duyguların önemi ortaya konularak bu etmenlerin bireyin evrenini şekillendirdiği ifade edilmektedir. (Denscombe, 2007; Titchen & Hobson, 2005).

Yıldırım ve Şimşek (2008) fenomenoloji araştırmalarının veri kaynağını araştırmanın odaklandığı olgu ya da olguları yaşayan ve dışa yansıtabilecek birey ya da gruplar olarak tanımlamaktadır.

Coğrafya biliminin çeşitli konularında uzmanlaşmış öğretim üyeleri ile yürütülen bu araştırmada ahlak ve etik kavramlarının tanımlamalarından hareketle coğrafya ve coğrafya eğitiminde etğin yerinin öğretim üyesi görüşlerine göre ortaya konulması

amaçlandığından eğitim bilimleri ve coğrafya eğitimi branşlarında çalışan öğretim elemanları ile görüş alışverişleri sonucunda bulunularak fenomenoloji desenin kullanılması kararlaştırılmıştır.

3.2. Katılımcılar

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirlemeye dair bir kural yoktur. Örneklem büyüklüğü ne bilmek istediğinize, araştırmanın amacına, neyin gündem olduğuna, neyin kullanışlı olacağına, neyin inanılır olacağına ve eldeki zaman ve kaynaklarla neyin yapılabileceğine bağlıdır (Patton, 2014, s. 244).

Araştırmada nitel araştırmaya özgü örneklem stratejilerinden biri olan amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2008) amaçlı örneklem seçimindeki mantık, araştırmanın daha derinlemesine yapılabilmesi için bilgi zengini durumlar seçmektir.

Veri toplama sürecinde örneklemin büyüklüğü sorunu örneklem seçme stratejisi kadar önemli bir karardır. Fenomenolojik araştırmalarda bir kişiden 325 kişiye kadar örneklemin yer aldığı çalışmalar yapılmıştır. Dukes (1984) fenomenoloji araştırmalarında 3 ila 10 kişiyle çalışılmasını önerir (Creswell, 2013, s.157).

Fenomenoloji çalışmalarında veri toplama amacıyla gerçekleştirilecek görüşmelerin uzun sürebileceğinden dolayı araştırmaya dahil edilecek katılımcı sayısı 10'u geçmemelidir (Yıldırım & Şimşek, 2008, s.74).

Bu araştırmanın katılımcılarını Türkiye'deki farklı üniversitelerde görev yapan ve coğrafya alanında çalışan 10 öğretim üyesi oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem seçimi yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü öğretim üyeleri, farklı üniversitelerden ve farklı çalışma konuları ile ilgilenen öğretim üyeleri arasından mülakatı kabul edenler arasından seçilmiştir. Araştırmaya katılan öğretim

üyelerinin çalıştıkları üniversiteler ve uzmanlık alanları etik ilkeler nedeniyle gizli tutulmuştur. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcılara Ait Bilgiler

		Frekans (f)
Cinsiyet	Kadın	4
	Erkek	6
Unvan	Prof. Dr.	2
	Doç. Dr.	4
	Yrd. Doç. Dr.	4
Çalışılan Fakülte	Eğitim Fakültesi	6
	Fen/Edebiyat Fakültesi	4

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların 4’ü kadın 6’sı erkektir. Öğretim üyelerinin 2’si Profesör, 4’ü Doçent diğer 4’ü de Yardımcı Doçent unvanına sahiptir. Katılımcıların 6’sı Eğitim Fakülteleri’nin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü’nde 4’ü ise Fen/Edebiyat Fakülteleri’nin Coğrafya Bölümü’nde görev yapmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmada öne çıkan amaçlardan biri de araştırmaya dâhil edilen bireylerin algılarının ve deneyimlerinin ortaya konmasıdır. Araştırmaya katılan bireylerin algılamalarının nasıl olduğu ve nasıl yorumlar yaptıklarını anlamak amacıyla onlarla konuşulur ve gözlemler yapılır. Araştırmaya dâhil edilen bireyler önemli veri kaynakları olarak kabul edilir ve onların vereceği cevaplar daha önceden oluşturulan sorularla

kısıtlanmaz (Maykut & Morehouse, 1994). Bunun yerine açık ve esnek bir süreç izlenir ve ilgili araştırma konusuna ilişkin ayrıntılı ve derinlemesine veri toplamak amaçlanır. Bu anlamda araştırmacı bireylere yakın olmalı ve gerekirse onlarla birlikte aynı ortamı paylaşmalıdır (Miles ve Huberman, 1994). Nitel araştırma, sonuçtan ziyade süreçle ilgilenmektedir. Çünkü yapılan bir araştırmada süreçteki her bir detay önemli olabilmektedir.

Araştırmada veri toplamak amacıyla ilk olarak kapsamlı bir literatür taraması ve doküman incelemesi yapılmıştır. Konu ile doğrudan ilgili Türkiye’de yazılmış eserlerin sınırlı olması sebebiyle yabancı kaynaklara gerek internet ortamından gerekse yurt dışından siparişler verilerek ulaşılmıştır.

Fenomenoloji araştırmalarında veri toplama aracı olarak genellikle fenomenle ilgili deneyime sahip bireylerle yapılan görüşmeler tercih edilir (Creswell, 2013, s.79). Olgulara ilişkin yaşantı, deneyim ve anlamları ortaya çıkarabilmek için mülakatın araştırmacıya sunduğu etkileşim, esneklik ve sonda sorular yardımıyla kaynak ile etkileşerek irdeleme özelliklerini incelemek gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 74).

En fazla kullanılan nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden biri olan görüşme, sosyal olguların bu göreliliğini ve hareketliliğini yakalamaya ve anlamaya yöneliktir. Görüşme ile araştırılan konuyu, katılımcıların bakış açılarından görebilme ve bu bakış açılarını oluşturan sosyal yapıyı ve süreçleri ortaya konulabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008, s.40)

Nitel araştırmalarda mülakatçı ya da araştırmacının sürecin içinde bulunması ve olayların doğal akışını etkileyebilme olasılığı nedeniyle tarafsızlık noktasında eleştirel getirilse de araştırmacıların tam nesnellik uğruna kaynak kişiye daha yakın olarak elde edebileceği daha geçerli bilgilerden vazgeçmemesi daha önemlidir (Patton’dan aktaran Yıldırım & Şimşek, 2008).

Araştırmacıya karşılaştığı karanlık noktaları anında sorularla açıklığa kavuşturma olanağı sunan görüşme yöntemi yapılandırılmış/yapılanmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış/yapılanmamış olarak üç farklı biçimde uygulanır. Hazırlanan görüşme planı ve sorularının harfiyen uygulandığı görüşmelere yapılandırılmış/yapılanmış, önceden soruların kabaca hazırlandığı ancak görüşme esnasında yeni sorularında yöneltilerek kişisel görüş ve yargıların temeline inilmesini hedefleyen görüşmelere yapılandırılmamış/yapılanmamış, her ikisinin ortasında yer alan ve nispeten daha fazla tespit edilen ise yarı yapılandırılmış/yapılanmış görüşmelerdir (Karasar, 2012).

Araştırmanın amacı ve problem cümlesi doğrultusunda veri toplama amacıyla gerçekleştirilecek görüşmelerde kullanılacak soruları belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzunda bulunan soruların amaca uygunluğunu belirleyebilmek amacıyla eğitim bilimleri alanında çalışmalar yapan üç öğretim üyesi ile coğrafya alan eğitimi alanında çalışmalar yapan üç öğretim üyesi olmak üzere toplam altı öğretim üyesinden görüş alınarak sorular yeniden düzenlenerek görüşme formuna son şekli verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme türünde hazırlanan soruların anlaşılabilirliği ve amaca hizmet edip/etmeyeceğini test etmek amacıyla coğrafya bölümünde görev yapan bir öğretim elemanı ile pilot görüşme yapılarak sorulardan ikisinde revizyon yapılarak mülakatlara hazır hale getirilmiştir.

Mülakat ya da görüşme, kaynak kişinin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak için kaynak ve mülakatçı arasında serbest bilgi değişimini sağlayan sosyal ortamı yaratmak için düzenlenir. Mülakatçı, kaynak kişiyi tam ve doğru cevap verme noktasında güdülemeli ve onun tüm yanıtlıklarını bertaraf ederek işe başlamalıdır (Dellman'dan aktaran Balcı, 2011).

Görüşme yapılması planlanan öğretim üyeleri ile iletişime geçilerek görüşme tarihleri belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış formatta planlanan görüşmeler öğretim üyelerinin görev yaptıkları illere gidilerek, kongre ve sempozyumlarda bir araya gelerek ve çevrimiçi iletişim araçlarını kullanarak gerçekleştirilmiştir. Farklı üniversitelerde görev yapan

öğretim üyelerinin araştırma katılımcılarını oluşturması araştırmanın veri toplama süresinin uzamasına sebep olmuştur. Görüşmeler öğretim üyelerinden gerekli izinler alındıktan sonra hem ses kaydedici cihazlar ile kayıt altına alınmış hem de araştırmacının görüşme esnasında tuttuğu notlar görüşme verisi olarak saklanmıştır. Elde edilen not ve ses kayıtları görüşmelerden hemen sonra araştırmacı tarafından transkript edilerek analize hazır duruma getirilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel araştırma sonucunda ortaya konulan ürün oldukça açıklayıcıdır. Araştırmacı olgu hakkındaki düşüncelerini sayılar ifade ve semboller yerine kelime ve resimlerle ifade eder. Bulguları desteklemek için katılımcı görüşmelerinden kesitlere ve doğrudan alıntılara yer verilir. Bu sayede nitel araştırmanın açıklayıcı doğasına katkıda bulunur (Merriam, 2013, s.16).

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda sonuçlar betimsel bir anlatımla sunulur ve sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 75).

Nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırmalarda çalışılan ortamdaki tüm olayları kaydetmek güvenilirlik için önemlidir. Nitel çalışmalarda detaylı alan notlarının alınması, veri toplama ortamına ilişkin kayıt tutulması ve tutulan notlarla kayıtların katılımcılara teyit ettirilmesi ile son olarak analiz aşamasında doğrudan alıntılara yer verilmesi güvenilirlik sorunlarının önüne geçilebilmesi için büyük öneme sahiptir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2012).

Öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerden elde edilerek düzenlenen araştırma verileri betimsel analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcı görüşlerini yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Öğretim üyelerinin görüşleri doğrultusunda coğrafya bilimi inceleme alanında ve coğrafya öğretiminde etiğin yerinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada yapılan yarı yapılandırılmış mülakatta ilk olarak öğretim üyelerine etik ve ahlak kavramlarını nasıl tanımladıkları, benzer ve farklı yönleri, günlük yaşamda hangi kavramı hangi durum karşısında kullandıkları ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

4.1. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarını Tanımlamalarına Yönelik

Bulgular

Kavramsal çerçeve başlığı altında açıkladığımız üzere ahlak kavramını en kısa biçimde toplumdan topluma değişen davranış ve kurallar olarak ifade edilebilirken etik kavramı evrensel niteliğe sahip iyi/kötü ve doğru/yanlış ifadelerinin karşılığını bulmaya çalışır.

Yapılan mülakat sonucunda öğretim üyelerinden ikisinin ahlak ve etik kavramlarını eş anlamlı olarak ifade ettiği görülmüştür.

K.5. “*Ahlak eşittir etikdir. Bana göre ahlak Osmanlıca ya da Arapçası, etik ise Türkçe ya da başka bir dildeki karşılığıdır.*”

K.7. *“Aynı anlamda kullanıyorum etik ve ahlakı. Ahlak temelde sana yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma (altın kural) olarak tanımlayabilirim. Etik ise daha çok felsefecilerin kullandığı bir ifadedir. Altını kazıdığımızda ahlak çıkar.”*

Diğer sekiz öğretim üyesinin ifadelerine bakıldığında ise ahlak ve etik kavramlarını uluslararası literatürdeki karşılıklarına yakın biçimde tanımladıkları görülmüştür.

K.2. *“Topluma, kişiye, kültürlere ya da zamana göre değişebilen kurallardır.”*

K.4. *“Bir toplumdan diğer topluma veya bazen aynı toplumda kişiden kişiye değişen değer ve tutumları ifade eder.”*

K.9. *“Bir kişinin, toplumun, milletin, zümrenin tarihsel dönemde yaşamıyla ilgili değer, eylem, inanç, norm, yasak ve buyruklarının tümüdür. Ahlakın çıkış noktası din ve inançlardır.”*

K.10. *“Yazılı metne dayanmayan toplumsal kabul edilmiştir.”*

Yukarıda verilen alıntılardan da görüleceği üzere öğretim üyeleri ahlakın toplumlar arasında hatta toplum içerisinde dahi değişikliğe uğrayabildiğini ifade etmişlerdir. Etik kavramını ise genellikle ahlakla ilgili olanı inceleyen ve evrensel nitelikteki bir bilim dalı olduğu bazı öğretim üyeleri tarafından belirtilmiştir.

K.2. *“Kişinin çevresine, evrene ve evrensel bilgiye karşı değişmez sorumlulukları ve doğru davranış kurallarıdır.”*

K.3. *“Belirli bir durumda ahlaklı bir insanın nasıl davranması gerektiğini irdeler veya belirler.”*

K.9. *“Etik; ahlaki değerler topluluğuna göre geliştirilen düşüncedir. Etiğin çıkış noktası da ahlak felsefesidir.”*

K.10. *“Daha çok kanunlara, yönetmeliklere ya da usullere yani yazılı şekle bağlanmış bir algı oluşturmaktır.”*

Öğretim üyelerinin ifadelerine bakıldığında ahlakın daha ziyade yazısız kurallar olarak algılandığı etik ilke ya da değerlerin ise yazılı, kanun ya da yönetmeliklerle belirlendiği dile getirilmiştir. Bugün çoğu meslek grubunun belirlediği etik ilke ve değerlerin varlığı aslında öğretim üyelerinin bu görüşlerine destek olmaktadır. İki öğretim üyesi ise etik kavramının daha ziyade akademik bir anlam taşıdığını ifade etmiştir.

K.4. *“Ahlakla ilgili her şeyi inceleyen akademik bir disiplindir.”*

K.6. *“Bazen aynı anlamda kullanılsa da daha çok akademik bir anlam taşır.”*

4.2. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarının Benzer ve Farklı Taraflarına Ait Görüşlerine Yönelik Bulgular

Ahlak ve etik kavramlarına ait tanımlamalarından sonra öğretim üyelerinin kavramların benzer ve farklı yönlerine ait örneklerde vererek yaptıkları bazı açıklamalara bu başlık altında yer verilmiştir. Etik ve ahlak kavramlarının temelde benzer kavramlar olduğunu ifade eden öğretim üyelerinin görüşlerinden yapılan alıntılar aşağıda verilmiştir. K.4. kod isimli öğretim üyesi etik ve ahlak kavramlarının temelde aynı olduklarını vurguladıktan sonra genel olarak akademik camia ve evrensel nitelikteki kurallar için etik kavramının halk arasındaki olay, olgu ve davranışlar içinse ahlak kavramının kullanıldığını verdiği örneklerle ifade etmiştir.

K.4. *“Etik ile ahlak kavramları aslında aynı kavramlar. Ancak cümle içerisinde kullanıldığında özneleri farklı görülebilir. Etik bana göre akademik çevreden insanların ahlaksız davranış, görüş veya tutumlarını içerirken; ahlak daha çok sıradan vatandaşlar için kullanılıyor. Bir başka yönü ise etik kurallar hemen hemen her kültürde birbirine benzemekte iken; başka bir ifade ile evrensel kurallar bütünü iken ahlak kuralları bir toplumdan diğer topluma, bir kültürden diğer kültüre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin intihal bütün toplumlarda etik olmayan bir eylem olarak görülürken, büyüklerin*

yanında sigara, içki içmek bazı toplumlarda ahlaksız bir davranış olarak görülürken bazı toplumlarda böyle görülmeyebiliyor”.

K.6. kodlu katılımcı ise olay ve olgulara ahlakın daha çok değer yargıları ile baktığını etiğin ise daha ziyade bilimsel mantık çerçevesinde yaklaştığını söylemiştir.

K.6. *“Bu iki kavram aynı içerikli olup etik konuya bilimsel bakış açısı ile ahlak konuya toplumun değer yargıları ile yaklaşmaktadır.”*

K.7. kodlu katılımcı ise etik kavramının felsefeciler tarafından kullanılan bir ifade olduğunu esasında altında ahlak yattığını söylemiştir. Hukuki yaptırımı olmayan konu ya da durumlarda adil ve tarafsız davranılmasını sağlayan içsel gücün ahlak olduğunu verdiği sınav kâğıdı örneği ile ifade etmiştir.

K.7. *“Etik, felsefecilerin kullandığı bir ifadedir, Altını kazıdığımızda ahlak çıkar. Ahlak insanın davranışlarının doğru olup olmaması ile ilgili bir ifadedir. Gündelik hayatımda bazı şeyleri yapmamızın hem ahlaki hem de hukuki cezası vardır. Örneğin sınav kâğıtlarına verdiğim notun büyük hukuki yaptırımı yok. Farklı görüş ve inanca sahip öğrencilerin kâğıtlarını kör ve tarafsız bir biçimde okumak benim için önemli bir ahlaki yaptırımdır.”*

K.1. kodlu öğretim üyesi etik kavramının ahlaktan hareket ederek eylem ve davranışlara anlam kazandırdığını ve iyi olan ile değil bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığı üzerinde durduğunu söylemiştir.

K.1. *“Etik ahlak üretmez ama ahlak üzerine konuşur. Etik, ahlaksal olanla ilintili bütün sorunları çok genel, ilkesel ve soyut düzlemde tartışır. Etik iyi olana değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını söyler. Etik, ahlak kavramından hareket ederek eylemlere ve davranışlara anlam kazandırır.”*

Etik ve ahlak kavramlarının benzer olduğunu ifade eden K.5. kodlu öğretim üyesi ahlak kavramının daha ziyade eski dildeki kullanılan bir kelime olduğunu etiğin ise günümüzdeki yaygın kullanılan kavram olduğunu ifade etmiştir.

K.5. *“Etik ve ahlak kavramları benzer kavramlardır. Ahlak eski dildeki karşılığı ve kullanımı iken etik günümüzdeki kullanımı ve yeni yaygınlaşmış bir kavramdır.”*

Etik ve ahlak kavramlarının temelde toplum ve insan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği üzerinde durduklarını söylemek yanlış olmaz. Zira kültürel değerlerin ortaya çıkardığı ve toplumsal ilişkileri düzenleyici olarak büyük işleve sahip olan ahlak ile evrensel nitelikte bir iyi / kötü ya da doğru / yanlış belirlemek için çalışan etik her alanda büyük bir etki ve öneme sahiptir. Bu durumu K.8. kodlu katılımcı aşağıdaki cümleleri ile açıklamıştır.

K.8. *“Her ikisi de ilişki düzenlemesine dairdir. Ahlak insanlar arası ilişkileri düzenleyen kurallar sistemi iken Etik; insan ve coğrafi çevresi arasındaki ilişkiler için kullanılır. Bana göre etik daha felsefi içerikli bir kavram. Çünkü ontolojik yaklaşımla bakış açısına sahip.”*

Yukarıdaki tanımlamalarında da verildiği gibi katılımcılar tarafından ahlak kavramı toplumlar arasında hatta toplum içerisinde değişebilir bir yapıda iken etik evrensel olarak ifade edilmişti. Etik ve ahlak kavramlarının benzer ve farklı taraflarına ilişkin yöneltilen soruya K.2. ve K.3. kodlu öğretim üyeleri ahlak kavramının toplumlar arası ve toplum içindeki değişebilme özelliğini ve etik ilke ya da değerlerin evrensel niteliğini aşağıdaki cümleleri ile ifade etmişlerdir.

K.2. *“İki kavramda temelde doğru ve ilkeli davranış normlarını içerse de ahlak kuralları zaman ve topluma göre değişebilir. Ancak etik evrensel ve değişmez ilkeleriyle ahlaktan ayrılır ve böyle olmalıdır. Özellikle bilim ve eğitimde doğru, adil, ilkeli ve tarafsız yaklaşım zamana mekâna ve topluma göre değişmez kurallar olarak kalmalıdır.”*

K.3. *“Toplumların değer yargılarına göre onaylanan doğru davranış veya düşünceler dizisini içeren ahlak yerel bir kavramdır. Ahlakı teorik açıdan ele alıp ve irdeleyen etik kavramı ise belirli bir durumda, konumda veya belirli iş kollarında bilinmesi gereken temel mesleki bilgiler, olması gereken iyi, doğru ve yüksek ahlakı temsil eden eylem ve düşüncelerin yazılı halidir ve evrenseldir, ahlakta olduğu gibi toplumlara göre farklılık göstermez.”*

K.9. kodlu katılımcı ise ahlak kavramına din açısından yaklaşarak dinin getirdiği emir ve buyrukların ahlak olarak karşımıza çıktığını ifade ederek ahlakla ilgili konuların ahirete de yönelik olduğu için etiğe oranla daha kapsamlı olduğunu belirtmiştir. Etiği ise daha ziyade insan ilişkilerini düzenleyen, hukuku referans almasına karşın ahlaktan da beslendiğini belirtmiştir.

K.9. *“Ahlak sadece bu dünyaya yönelik değildir. Bir inancın ahlakını kabul edenler için dünya ve ahirete yöneliktir, yani daha geniş kapsamlıdır. Etik, dünya işlerine, insan ilişkilerine bakan normlar bütünüdür. Etik hukuk felsefesini referans almakla birlikte, birçok değer yargısını ahlaktan alır. Etiğin içinde olan her şeyin felsefi temeli ahlakta vardır.”*

4.3. Öğretim Üyelerinin Günlük Yaşamda Etik ve Ahlak Kavramlarını Hangi Durumlarda Kullandıklarına Yönelik Bulgular

Her insanın günlük yaşamda belirli durumlarda kullanmaya özen gösterdiği kavramlar mutlaka vardır. Araştırmamıza katılan öğretim üyelerine etik ve ahlak kavramlarının tanımlamaları ve benzer / farklı yönlerine ait yöneltilen soruların ardından günlük yaşamda bu kavramları kullanıp kullanmadıkları ile hangi durumlarda hangi kavramı tercih ettikleri sorusu yöneltilmiştir. Tüm katılımcıların ahlak ve etik kavramlarını günlük yaşamlarında kullandıkları görülmüştür. Katılımcıların büyük bölümü toplumdaki insan ilişkileri ve toplumsal yaşam içerisindeki hoş karşılanmayan - yalan, küçük düşürücü söz, saygısızlık, edepsizlik, küfür vb. - durumlarda kullandığını ifade etmişlerdir.

K.3. *“Toplum içindeki ilişkilerimde beklendik bir eylem, tepkiden farklı olarak toplumun değer yargılarına uymayan, insani özelliklere yakışmayan veya hümanist yaklaşıma ters düşen aşağılayıcı, dışlayıcı, küçük düşürücü, yalancı ve empatiden uzak insan davranış ve sözlerine karşı, bu durumun ahlaka uygun olmadığı veya ahlaksızlık olduğu yargısında bulunurum.”*

K.4. *“Sıradan vatandaşlar veya yakınlarımız saygısızlık, edepsizlik (küfür, yalan gibi) yaptıkları zaman “ bu yaptığın son derece ahlaksız bir davranış” veya “ahlaksızca davranma” gibi cümleler kullanabilirim.”*

K.6. *“Her iki kavramı da zaman zaman kullanıyorum. Etik kavramını belli bir alanla ilgili kurallara uyum veya uyumsuzluk söz konusu olduğu zaman kullanıyorum. Ahlak kavramını ise toplumsal yapı ile ilgi durumlarda kullanıyorum.”*

Öğretim üyelerinin çoğu etik kavramını bilimsel çalışmalarda, akademik camiada, ofis yaşamında, yazılı kurallarla belirlenmiş meslek ilke ve normlarının işleyişinde, eğitim faaliyetlerinde karşılaşılan farklı olay ve olgular karşısında kullandığını ifade etmiştir.

K.8. *“Günlük hayatta intihali “etik” ile anlatırken, kişilerin birbirine olan hakareti “ahlak” ile ilgili diye anlatırız.”*

K.10. *“Ahlak kavramını daha çok tercih ediyorum. Ahlak toplumun tüm sosyal alanlarını ilgilendirdiği için günlük yaşantımda daha çok ahlak kavramını tercih ederim. Ancak bilimsel bir durum karşısında etik kavramını daha çok tercih ederim.”*

K.1. *“Nasıl yaşamam gerektiğini sorguladığımda, iyi-kötü veya doğru-yanlışın ne olduğunu sorguladığımda etik kavramını kullanırım. Yasaların geçerli olmadığı anda ahlaka, belirli kuralların çiğnenmemesinde de etik kavramına sarıldığımızı düşünüyorum.”*

K.2. *“Ahlak ve etik kavramlarını günlük yaşamda kesinlikle kullanırım. Benim için bu iki kavram bir yaşam felsefesi, varoluş nedenidir. Yaşamın her alanında kullanırım. Özellikle etik kavramını bilim ve eğitimde kullanır, kullanılmasına da dikkat ve özen gösteririm.”*

K.3. *“Ofiste iş ile ilgili konularda, akademik çalışmalar hakkında konuşurken veya bir meslek kolunu temsil eden bireyin işi gereği beklenen davranış veya söyleminde aksi bir durumla karşılaştığında etik değil veya etiğe uygun değil şeklinde ifadeleri kullanırım.”*

K.4. *“Evet kullanırım. Örneğin, bir akademisyene yakışmayacak söz ve davranışlar sergileyen; akademik çalışmalarında intihal gibi ahlaki olmayan davranışlar sergileyen akademisyenler için “akademik etikten yoksun” veya “akademik etik kurallarına uymamış” gibi yakıştırmalarda bulunabilirim.”*

4.4. Öğretim Üyelerinin Etik ve Ahlak Kavramlarının Coğrafya Bilimi İçerisindeki Yerine Dair Görüşlerine Yönelik Bulgular

Doğal ve beşeri olayların tümü inceleme alanına dahil olan coğrafya bilimi belki de temel eğitim alan her yurttaşın yaşamında ve ülkenin geleceğinde en fazla etkiye sahip olan branştır. Doğal kaynakların nasıl oluştuğunu ve sınırını bilen bireyler günlük yaşamlarında bunun gerekliliklerini yerine getirerek sürdürülebilir bir gelecek kurulmasında büyük paya sahip olacaktır. İyi alınmış bir coğrafya eğitimin yanında kazandırılan ahlaki ve etik değerler bireylere doğal ve beşeri olaylar arasındaki ilişkinin nasıl olmasının daha doğru olduğu noktasında yol gösterici olacaktır. Çevre merkezli etik anlayışından hareketle ekosistemde yer alan her unsura içsel bir değer atfetmediğimiz sürece ekosistem devamlılığının sağlanması ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edilmesi oldukça güçtür. K.10. kodlu öğretim üyesi coğrafya biliminin inceleme alanının genişliği nedeniyle etik ve ahlak kavramlarının önemini vurgularken K.1. kodlu öğretim üyesi coğrafi etik ya da ahlaka sahip bireylerin eylem ya da davranışların ahlaki ya da etik olup olmadığının bilincine sahip olacağını şu cümleleri ile ifade etmiştir.

K.10. *“Dünya üzerindeki canlı – cansız tüm varlıklar coğrafya biliminin inceleme alanına girdiği için bu kavramlar coğrafya içinde oldukça önemlidir.”*

K.1. *“Coğrafya ilmi içerisindeki Etik ve Ahlak kavramları, bireye toplum içerisinde diğerleriyle birlikte yaşarken iyi temellendirilmiş ahlaki kararları kendi başına verebilecek durumda olmayı ve kendi başına var olabilmeyi öğretir. Coğrafi Etik ve Ahlak; adeta bir pusulanın kuzeyi sabit olarak göstererek gidilecek yere ulaşılmasına olanak sağlaması gibi; bir eylemi doğrudan buyurmaz veya yasaklamaz ancak bir eylemin veya davranışın ahlakiliğini gösterip bunu talep eder. Pusula da insana sadece gideceği yeri bulmasında yardımcı olur fakat doğrudan bunu göstermez.”*

Antropocentric yaklaşımların etkin olduğu dönemde ekosistemi oluşturan insan dışındaki biyotik ve abiyotik öğeler değersiz olarak görüldüğü için ciddi doğal kaynak sorunları ortaya çıkmış ve bu sorunların insan yaşamlarını da olumsuz etkilemeye başlaması sonucunda biocentric ve sonrasında da ecocentric yaklaşımlar daha geniş destekçi bulmuştur. Diğer bilim dallarında olduğu gibi bilimsel çalışmalarda ve bilimin insan yaşamı ve geleceğine sunacağı katkılarda hiç kuşkusuz etik ve ahlaki değerler de gözetilmelidir. Özellikle coğrafya gibi doğal ve beşeri olayların incelendiği ve sonuçların doğrudan insanları ilgilendirdiği bir bilim dalında etik ve ahlaki değerler daha fazla önem taşımaktadır. K.3. ve K.7. kodlu öğretim üyesi aşağıdaki cümlelerinde sosyal bir bilim olmasının da gerektirdiği üzere toplumun ahlaki değer yargılarına uygun hareket etmesi gerektiğini, bilimsel çalışmalarda ise bilimsel etik ilkelerin önemine vurgu yapmıştır.

K.3. *“Coğrafya bir bilim dalı olarak canlı ve cansız doğayı insanla birlikte ele alır. Birinin diğerine üstünlüğü yoktur. İnsanoğlu düşünme yetisiyle doğadaki en avantajlı canlıdır. Bu nedenle yeryüzünde var olduğundan beri tabiatın canlı ve cansız varlıklarını kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda değerlendirmiş, bu durum canlı ve cansız doğal çevrenin aleyhine, olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu gerçeklik, Etik ve Ahlak kavramlarının diğer bütün bilim dalları gibi Coğrafya bilimi açısından da önemini açıkça ortaya koymaktadır. Coğrafya konusunda çalışan bilim insanlarının yukarıda belirtilen mesleki bakış açısının yanında yaşadığı toplumun değer yargılarına uygun yani ahlaklı davranış göstermesi ve bunu mesleki çalışmalarına yansıtması önemlidir, etik ise ahlakın da üzerinde olup*

coğrafya bilimiyle uğraşanların tüm diğer bilim insanları gibi araştırmalarında uyması gerekli bilimsel kurallardır.”

K.7. “Yaptığımız işlerin neye/kime hizmet ettiğinizi iyi bilmemiz gerekir. Mekânı inceleyen bir coğrafyacının o mekânı insan merkezli bir biçimde dönüştürülmesini ya da korunmasını istemesi aslında insanın dışında kalan bütün dünya için bir tercihte bulunmadığı anlamına gelir. Bu tercih canlı-cansız doğanın yok olmasına sebep olabilir. Buradan hareketle her coğrafya çalışmasında ahlaktan bir parça bulunmalıdır.”

K.4. kodlu öğretim üyesi ise daha ziyade yapılan / yapılacak bilimsel çalışmalarda bilimsel etik değerlere dikkat edilmesine vurgu yapmıştır. Ayrıca ahlaki kural ve değerlerin toplumlar arasında hatta toplum içerisinde farklılık göstermesi gibi coğrafyanın inceleme alanında bir nevi doğal çevre - insan ilişkilerinde toplumlar ve ülkeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar olduğunu ifade ederek etik ve ahlak kavramlarının coğrafya bilimi içerisindeki yerini açıklamaya çalışmıştır.

K.4. “Bütün akademik disiplinlerde olduğu veya olması gerektiği gibi coğrafya bilimi için de etik değerler önemlidir. Akademik dil kullanma, bir akademisyene yakışan davranışlarda bulunma, coğrafya biliminin gelişmesine katkıda bulunmuş akademisyenlere ve çalışmalarına değer verme, yaptığı çalışmalarda etik kurallara uyma gibi davranışlar tüm akademisyenler için olduğu gibi coğrafya bilimi veya coğrafyacılar için de geçerli ve önemlidir. Coğrafya bilimi doğal çevre ve insan arasındaki karşılıklı ilişkileri, farklılık veya benzerlikleri araştırır. Bunu araştıran bir coğrafyacı herhangi bir toplumu, ülkeyi veya etnik bir gurubu küçük düşürecek bir dil kullanarak çalışmalarını kaleme alması hem akademik etik hem de ahlak kurallarına uymayan bir davranış olacaktır. Ahlaki kuralların dünya genelinde farklılık ve benzerlik göstermesi ise bir coğrafyacı için bir araştırma konusu olabilir.”

K.8. kodlu öğretim üyesi toplumsal yönünden dolayı ahlak ifadelerini daha ziyade beşeri coğrafya konuları ile bağdaştırırken etik kavramına ise daha çok bilimsel etik kuralları olarak coğrafya içerisinde yer vermiştir. Coğrafi etik kavramının ise coğrafyacıların ihmali nedeniyle çevre etiği altında başka disiplinler tarafından kullanıldığı görüşünü paylaşmıştır.

K.8. *“Beşeri coğrafya konuları içinde ahlak ifadelerini görüyoruz. Özellikle kültürel coğrafya konularında. Etik kavramını ise coğrafya eğitiminde bilimsel çalışmalar yaparken bilimsel etik kuralları çerçevesinde duyduk. Coğrafi etik kavramının ise oldukça yeni olduğunu en azından kendi adıma söyleyebilirim. Bu konu belki de çevre etiği adı altında başka disiplinlere kaptırıldıktan sonra coğrafyacılar tarafından fark edildi gibi geliyor bana.”*

Coğrafyanın evrensel bir bilim olduğunu vurgulayan K.9. kodlu öğretim üyesi Türkiye’deki coğrafya eğitiminin de evrensel olması gerektiğini belirtmiştir. Gelişmişlik ve toplumsal farklılıklar sonucunda çevre merkezli anlayışın terkedilmesinin yaratacağı sorunların çözümü için coğrafyanın ahlaki ve etik olarak benimsenmesi gerektiğini söylemiştir.

K.9. *“Coğrafya bilimi, yaşanılan mekân ve insan etkileşiminin bir ürünüdür. İnsanın yaşadığı çevreye ve sakinlerine zarar vermeden yaşaması gerekir, yani kültürel ekoloji kavramı burada karşımıza çıkmaktadır. Coğrafya evrensel bir bilim olduğu için Coğrafya eğitimi de etik olmak zorundadır. Fakat ülkeden ülkeye toplumdan topluma kültürel farklılıklar bunu zorlaştırmaktadır. Bana göre, yönetim ve ideoloji farklılıkları en önemlileridir. Çünkü bir ülkede gelişmişlik adına mekânından ve milletinden olmayan diğer insanların ve canlı-cansız varlıkların hiçe sayılması ve her türlü insani bencilliğin çevre üzerine hükmetmesi anlayışına dayalı insanın refahı her şeyden üstün anlayışını taşıyanlar olabilir. Fakat evrensel olarak bu davranış etik dışı olduğu açıktır. Ancak aynı*

zamanda bu durum ahlaki bir davranış değildir. Coğrafyanın hem ahlaki hem etik olarak benimsenmesi gerekmektedir.”

4.5. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Biliminin Araştırma Alanıyla İlgili Daha Önce Duydukları Etik Kavramlara Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan öğretim üyelerine yöneltilen “Coğrafya Biliminin Araştırma Alanıyla İlgili Konulara Ait Daha Önce Duyduğunuz Etik Kavramları Var mıdır? Varsa nelerdir?” sorusuna dört öğretim üyesi hiç duymadığını ifade etmiştir. Altı öğretim üyesi ise çevre etiği, toprak etiği, iklim etiği ve coğrafi bilgi sistemlerinde etik gibi kavramları duyduğunu söylemiştir. Coğrafyanın temel inceleme alanları içerisinde yer alan toprak ve çevre konularının temelleri 1949 yılında Aldo Leopold tarafından atılan, 1990’lı yılların ortalarında kitapların coğrafya ile doğrudan ilişkili kitapların yazıldığı, Türkiye’de ise edebiyat, kamu yönetimi ve tıp gibi birçok alandan öğretim elemanları tarafından yazılmış birçok çalışmanın olduğu noktada araştırmaya katılan öğretim üyelerinin çoğunluğunun kavramları duymamış olması Türkiye literatüründe coğrafyacılara tarafından yapılmış çalışmanın olmamasının nedenleri hakkında da bilgi vermektedir.

4.6. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Biliminin Araştırma Alanıyla İlgili Etik Kavramlara Dair Daha Önce Literatür İnceleme Durumuna Ait Bulgular

Araştırmaya katılan on öğretim üyesinden sekizi coğrafya biliminin araştırma alanıyla ilgili konularla ilişkili etik kavramlar hakkında daha önce hiç çalışma incelememediğini ifade etmiştir. İki öğretim üyesi de çevre etiği ile ilgili konularda çalışmalar incelediklerini söylemiştir. Çevre etiği, toprak etiği, iklim etiği ve coğrafi bilgi sistemlerinde etik gibi kavramları daha önce duyduklarını belirten dört öğretim üyesinden sadece ikisi çalışma incelediğini söylemiştir. Çalışma incelediğini söyleyen öğretim üyelerinin de görev

yaptıkları bölümlerde çevre ile ilgili dersleri okuttukları için bu çalışmalarını incelemiş oldukları görülmektedir.

K.1. “Çevre koruma ile ilgili makalelerde bu konulara rastladım.”

K.4. “Evet oldu. Joseph R. Des Jardins, (çeviren: Ruşen Keleş) Çevre Etiği - Çevre Felsefesine Giriş kitabı Çevre eğitimi dersinde de kullandığım başvuru kitaplarım arasındadır.”

4.7. Öğretim Üyelerinin Coğrafyanın Araştırma Alanına Dâhil Olan Bazı Etik Kavramlarla İlgili Görüşlerine Yönelik Bulgular

Bu başlık altında katılımcıların coğrafyanın temel inceleme alanını oluşturan konularla ilgilenen çevre etiği, toprak etiği, iklim etiği ve su etiği kavramları ile ilgili görüşlerine yer verilecektir. Öğretim üyelerinin bu kavramlardan ne anladıkları ve nasıl değerlendirdikleri mülakat kayıtlarından doğrudan alıntılar yapılacak verilecektir.

4.7.1. Öğretim Üyelerinin Çevre Etiği İle İlgili Görüşleri

Coğrafyanın inceleme alanı ile ilgili etik kavramlar arasında hem Türkiye hem de uluslararası literatürde en fazla kullanılan ve çalışma yapılmış olanı çevre etiğidir. Bu başlık altında öğretim üyelerine yöneltilen “Çevre etiği kavramı size ne ifade ediyor? Zihninizde neler canlanıyor?” sorusuna verdikleri cevaplardan yola çıkılarak çevre etiği kavramının coğrafyacıların tarafından tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin çoğunluğu çevre etiği kavramının ecocentric çevre yaklaşımı temelinde düşünerek canlı-cansız unsurlara sorumluluklarımızı, çevreden nasıl yararlanılması gerektiği ve sürdürülebilir bir çevre için yapılması gerekenler olarak tanımlamışlardır.

K.1. “Çevrenin nasıl olması gerektiği, daha doğrusu nasıl kirletilmeyeceği, kirlenmiş çevrenin nasıl ve ne şekilde ortadan kaldırılabilceği canlanıyor.”

K.2. “İnsanın içinde var olduğu ve koruma zorunluluğu olduğu çevreye karşı sorumluluğu ve davranış biçimleri”

K.5. “Doğal çevrenin sürdürülebilir anlamda kullanılmasına uygun tutum ve davranışlar çevre etiğidir.”

K.6. “Çevre kullanımında doğal denge ile insan ihtiyaçları arasındaki ilişkinin göz önünde bulundurulması”

K.9. “Çevre etiği denilince, mekânda bir bütün olarak canlı-cansız varlıklar ve çevremizdeki ve tüm insanların karşılıklı hukuku, saygı ve hoşgörünün temsili canlanmaktadır.”

K.10. “Çevre etiği denildiğinde insanın yaşadığı doğal ortamda bulunan canlı ve cansız tüm unsurlara hoşgörü içinde ilişkiler kurması ve sistemi bozmamak için çaba göstermesidir.”

K.3. “Çok geniş kapsamlı ve genel bir bakış açısıdır. Doğrudan paydaş olan yer bilimleri veya doğa bilimlerinin yanında, doğal çevreye müdahale gerektiren veya çıktıları ile doğayla ilişkili olan bütün insan etkinliklerinin temel alması gerekli bilgi ve kural ve duyarlılıkları içerir.”

Görev yaptığı bölümde çevre derslerini okuttuğunu ifade eden K.4. kodlu öğretim üyesi çevre etiği ile ilgili ulusal ve uluslararası literatüre hâkim olduğu için çevre etiği kavramının kaynak noktasından temel felsefesine kadar özünü aşağıda verilen cümleleri ile ifade etmiştir.

K.4. “Çevre etiği denildiğinde Aldo Leopold ve onun eseri *The River of the Mother of God*” aklıma gelir (orijinal kaynağa ulaşamasam bile ondan alıntıları değerlendirerek) okuduklarıma dayanarak çevre etiği için ekolojik dengenin korunarak çevreye saygı gösterilmesini gerektiren davranış ve değerler bütünü diyebilirim. İnsanın doğanın efendisi değil doğanın bir parçası olduğu düşüncesinin yerleşmesi olarak düşünüyorum.”

K.7. kodlu öğretim üyesi ise çevre etiğinin temel felsefesi olarak gösterilebilecek olan doğal çevrenin sürdürülebilir olarak kullanılması fikrini beyan ettikten sonra ekolojik taşıma kapasitesi kavramına vurgu yaparak ekonomik çıkarlar uğruna çevre etiğini hiçe sayarak sürdürülebilir çevre anlayışından vazgeçilmemesi gerektiği ifade etmiştir. Ayrıca doğal ya da beşeri farklılıkları göz önüne alarak her bölgeye eşit yaklaşımın mümkün olamayacağını da belirtmiştir.

K.7. *“Yaşadığımız ortamın sürdürülebilir biçimde kullanılmasıdır. Bu durum o ortamın taşıma kapasitesi ile alakalıdır. Öyle ortamlar vardır ki taşıma kapasitesi sıfırdır. Mesela turistik mağaraların giriş-çıkışları kapalı olanları (statik olanlar)-Türkiye’de özellikle küçük Anadolu şehirlerinde fazlaca vardır- iktisadi kalkınma için / tanınırlık için kullanırsanız çevre etiğini ve sürdürülebilir çevre kullanımını yok etmiş olursunuz. Öyle ortamlarda vardır ki taşıma kapasiteleri fazladır. Yüksek enerji akışı nedeniyle sizin vereceğiniz zararlar soğurulacak ve geri dönüşüm sağlanabilecektir. Bu nedenle bu iki farklı yere aynı etik anlayışı ile yaklaşmamız gerekir. Eşit yaklaşım büyük zararlarla sonuçlanabilir.”*

4.7.2. Öğretim Üyelerinin Toprak Etiği İle İlgili Görüşleri

Bazı kaynaklarda çevre etiği kavramı ve yaklaşımlarının kaynak noktası olarak gösterilen Leopold’un *“land ethic”* görüşleri (yeryüzü etiği olarak kullanıldığına rastlansa da toprak etiği kullanımı daha yaygındır) günümüzdeki toprak etiği anlayışının kökenini oluşturur. Coğrafya biliminin temel inceleme alanlarından biri olan toprak doğal süreçler sonucu oluşan ve beşeri faaliyetlerin hemen hepsinin doğrudan bağlı olduğu bir varlıktır. Unutmamak gerekir ki insan yaşamının olmazsa olmazları arasında toprağın önemi büyüktür. Temel ihtiyaçlarımızı karşılayabilmek için günümüzde topraksız tarım metotları uygulanıyor olsa da halen toprağa bağımlılığımız oldukça yüksektir. İşte bu noktada insanların toprağa yaptıklarının toprak ve ekosistem dengesinin bozacak düzeye ulaşmasını ahlaksızlık olarak değerlendiren Leopold’un toprak etiği görüşü coğrafyacılar içinde büyük

bir öneme haizdir. Toprağın oluşum süreçlerinden, türlerine, dünya ve Türkiye'deki dağılışımdan zirai açıdan verim derecelerine kadar birçok konuda bilgiler aktardığımız coğrafya derslerinde toprak sorunları ve korunmasını anlatırken mutlaka toprak etiği konusuna da değinmemiz gereklidir. Bu noktada elbette ilk olarak öğretmenlerimizin toprak etiği konusunda bilgi birikimine sahip olması gerekir. Öğretmenlerimizin lisans eğitimlerini aldıkları kurumlarda görev yapan ve araştırmaya katılan öğretim üyelerinin toprak etiği konusundaki bilgi ve düşüncelerini belirlemek amacıyla yöneltilen “Toprak etiği kavramı size ne ifade ediyor? Zihninizde neler canlanıyor?” sorusuna alınan cevaplardan yapılan alıntılar aşağıda çeşitli boyutlarına göre ayrılacak sunulmuştur.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin büyük bölümü toprak etiği kavramını bilinçsiz toprak kullanımı ve toprak kirliliğinin önüne geçilerek toprağın doğal döngüsünün göz önünde bulundurularak toprak kullanılması olarak tanımlamıştır. Ekosistemde bulunan canlı-cansız tüm varlıklar için büyük önemi olan toprağın doğal yapısını bozmadan kullanmak toprak etiği denildiğinde öğretim üyelerinin zihinlerinde canlanan görüşlerin temelini oluşturduğu söylenebilir.

K.1. *“Toprak kirliliğinin ve bilinçsiz toprak kullanımının nasıl önlenebileceği canlanıyor. Tarım topraklarının nasıl bilinçsizce amaç dışı kullanıldığı ama buna özellikle yerel yönetimlerin sebep olduğu böyle bir etiğin olmadığı düşüncesi hâsıl oluyor”*

K.2. *“Toprağın koruma bilinci, doğal çevre içindeki yeri ve yaşamsal öneminin her koşul ve ortamda farkında olunması”*

K.5. *“Toprak çok uzun sürede oluşan bir varlıktır. Öyleyse bunu sürdürülebilir anlamda kullanmamız gerekir. Bu yaklaşım toprak etiğine uygun olacaktır. Toprağın doğal bir varlık olarak farkına varılması ve sonra onun üzerinde doğal miras (bitki örtüsü) ve kültürel mirası (tarım) ararım. Doğal bir varlık olarak toprağın farkında olunması ve sürdürülebilir olarak yaklaşılması toprak etiğini ifade eder.”*

K.6. *“Topraktan faydalanmada doğal denge ile insan ihtiyaçları arasındaki ilişkinin göz önünde bulundurulması”*

K.10. *“Toprak canlı yaşamın devamı için olmazsa olmaz bir varlıktır. Onun oluşum, değişim ve gelişim süreçlerini bozmamak için insanın gayret içerisinde olmasıdır.”*

Yukarıdaki başlıklarda olduğu gibi konu ile ilgili bilgiye sahip olan ve yapılmış çalışmaları okuttuğu çevre ve çevre eğitimi derslerinde kullandığını ifade eden K.4. kodlu öğretim üyesi toprak etiğini temelini atmış olan Aldo Leopold’un görüşlerinden doğrudan alıntı yaparak toprak etiğini açıklamıştır.

K.4. *“Bu konuda Leopold’un görüşüne katılıyorum. “insanoğlunun toprakla ilgili davranışları, toprağa zarar verecek ve ekosistemin dengesini bozacak düzeyde ise ahlaksızlık” olduğunu düşünüyorum.”*

K.7. kodlu öğretim üyesi ise ecocentric çevre yaklaşımında olduğu üzere tüm canlı ve cansız ekosistem öğelerini araç olarak görmekten vazgeçip içsel değer atfetmemiz gerektiğini söylemiştir. Toprak oluşum sürecini bilenlerin zaten toprağı kutsallaştırması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.

K.7. *“İnsan sermayesine de doğa sermayesine de genelde “bundan bize ne gelir” mantığında hep iktisadi bakarız. Bu bakış sırf insan yararına yönelik kullanıma girer. Bu şekilde bir bakış açısı ile devam ettiğimizde yaşanacak ortamı giderek kaybettiğimizi görürüz. Bu durum hava, toprak ve çevrede aynı biçimdedir. Bunun için hepsine bir değer olarak bakıp onların hakları ve ihtiyaçları olduğunu bilerek hareket etmemiz gerekir. Zaten toprak oluşumu hakkında genel bilgilere sahipseniz kutsallaştırmamız gerekir. Çünkü birçok etmen binlerce yılda toprağı oluşturuyor.”*

4.7.3. Öğretim Üyelerinin Su Etiği İle İlgili Görüşleri

Canlı ve cansız öğelerin tümü için su olmazsa olmazdır. Bu nedenle biyosferdeki suyun kullanımı ve korunması hem günümüz hem de geleceğimiz için büyük önem taşımaktadır. Öğretim üyelerin çoğu suyun canlı yaşamı için öneminden bahseder suyun kullanımına dikkat edilmesi gerektiğini sürdürülebilir bir canlı yaşamı için önem taşıdığını ifade etmişlerdir. Aşağıda alıntılar yapılan görüşlerde dikkat çeken nokta suyun insan merkezinde canlı yaşamı için önemine vurgu yapılmış olmasıdır.

K.1. *“Önce su kirliliği ve su israfı canlanıyor. Bunun üzerine kişisel olarak su tüketiminin nasıl azaltılacağı ve su tasarrufunun nasıl sağlanacağı canlanıyor.”*

K.2. *“Biricik ve sınırlı bir kaynak olarak tasarrufu ve akılcı kullanımı, diğer canlı kişi ya da toplumların da hakkına dikkat edilmesi”*

K.6. *“Su kullanımında doğal denge ile insan ihtiyaçları arasındaki ilişkinin göz önünde bulundurulması”*

K.7. *“Canlı yaşamının devamı için suyun büyük önemi olduğundan hareketle su kaynaklarını korumak ve döngünün devamlılığını sağlamak amacıyla bilinç oluşturmak”*

K.10. *“Su canlı yaşamının devamı için önemli bir unsurdur. Bu unsorda yapacağımız değişiklik ya da yol açacağımız bozulma doğrudan tüm canlıları etkileyecektir. Sürdürülebilir bir çevre ve gelecek için en temelde su varlıklarımızı iyi korumamız gerekir. Su etiği de suyun etkin ve yerinde kullanımı için insanların bilinçlendirilmesi için kazandırılacak ahlaki normları kapsamaktadır.”*

Gelecekte suyun değerinin daha da artacağını vurgulayan K.5. kodlu öğretim üyesi suyun amacı dışında kullanılmasını ahlaksızlık olarak nitelendirerek insanların yaptığı tarımsal etkinliklerde eski tekniklerle yüzeysel sulama (vahşi sulama olarak da ifade edilir) yapmalarını su etiğine uygun olmayan davranışlar arasında göstermiştir.

K.5. *“Suyu kirletmeden, bozmadan özelliklerini kaybetmeden kullanmaktır. Geleceğin en büyük metası ya da doğal varlığı sudur. Gelecekte bir damla su için çok çaba sarf etmemiz gerekebilir. Suyu amacı dışında kullanmanın etik dışı bir davranış hatta ahlaksızlık olarak değerlendiriyorum. Suyu doğru ve sürdürülebilir kullanmak etik bir davranıştır. Örneğin vahşi sulama su etiğine aykırıdır.”*

K.4. kodlu öğretim üyesi diğer öğretim üyelerinden farklı olarak suyun canlı varlıklar için önemli olduğu kadar cansız varlıklar için de değerli ve önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Buradan hareketle sadece tatlı su kaynaklarının değil sonsuz ve çoğunlukla da işe yaramaz gibi düşündüğümüz tuzlu su kaynaklarının da değerli olarak görülüp korunması gerektiğini söylemiştir.

K.4. *“Su, insanlar ve diğer tüm canlılar için olduğu kadar, cansız varlıklar için de değerlidir. Bu nedenle hem tatlı su hem de tuzlu kaynaklarının tüm canlı yaşamı için korunması gerekli.”*

4.7.4. Öğretim Üyelerinin İklim Etiği İle İlgili Görüşleri

Atmosfer olaylarının uzun süreli ortalamaları olarak ifade edilen iklim, ekosistemi oluşturan canlı-cansız tüm varlıkları doğrudan etkileyen bir unsurdur. Bu özelliğinden dolayı iklimlerde yaşanan ve yaşanması olağan olan değişiklik ya da döngüler insanların ilk ortaya çıktığı günden bugüne ilgisini çekmiş ve çeşitli çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Son yıllarda iklimsel kaymalar ve dünyanın ortalama sıcaklığında meydana gelen artış nedeniyle iklim olayları tüm insanlığın daha fazla ilgisini çekmeye başlamıştır. Hal böyle olunca iklim değişikliği ya da daha yaygın kullanılan bir ifade olan küresel ısınma ile ilgili birçok bilgi kirliliğine rastlanır olmuştur. İklimle ilgili konuların detaylı biçimde ele alındığı coğrafya dersinde vatandaşlara kazandırılacak bilgi ve bilinç iklim olayları ve değişiklikleri ile ilgili de bilinçlenmeyi sağlayacaktır. Bu başlık altında katılımcı öğretim üyelerinin iklim etiği kavramı ile ilgili bilgi ve görüşlerine yer verilecektir.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinden bazıları iklim etiği kavramına ekosistemi oluşturan tüm varlıkların ortak değeri olan atmosfer olaylarının dengesini bozacak her türlü etkinliklerden kaçınılması ve bu bilince sahip bireyler yetiştirilmesi anlamı yüklemiştir.

K.2. *“Diğer canlıların ya da insanların da haklarının olduğu atmosfer koşullarının kirletilmemesi”*

K.6. *“Atmosferdeki dengeyi bozacak faaliyetlerden imtina etmek gerektiği düşünülebilir.”*

K.3. *“Atmosfer olaylarının uzun süreli değerlendirmesi sonucu elde edilen iklim özelliklerine ait genel bilgiler, atmosfer olayları ve bunları meydana getiren süreçler, iklim üzerinde etkili olan insan etkinlikleri gibi kural ve bilgilerin iklim bilimi ile ilgili araştırmalar yapan bilim insanlarının bilinmesi ve çalışmalarda temel alınması gerekli bilimsel gerçekler ve duyarlı bakış açısıdır.”*

Jeolojik devirler boyunca yaşanan iklim değişiklikleri aslında içsel ve dışsal etki yapan durumlardan dolayı olağan bir döngüdür. Ancak endüstri devrimiyle birlikte sera etkisine sahip olan gazların oranında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu duruma dikkat çeken K.1. kodlu öğretim üyesi sera etkisiyle birlikte yaşanacak bir küresel ısınma ihtimali üzerinde durarak canlı yaşamını olumsuz etkileyeceğine dikkat çekmiş ve iklim etiğini küresel ısınmanın önlenmesi olarak izah etmiştir.

K.1. *“İklim, uzun yıllar içerisinde meydana gelen atmosfer olaylarının ortalama değerini ifade eder. İklim değerleri jeolojik devirler boyunca belirli periyotlarda değişiklikler göstermiştir. Ancak endüstri devrimi ile özellikle sera etkisine sahip gazların atmosferdeki oranlarında eski dönemlere oranlar hızlı bir artış olduğu bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu noktada kirleticilerin hızlı artışına bağlı olarak yaşanacak küresel ısınma tüm canlıların yaşamını tehdit edecektir. Bu nedenle iklim etiği denildiğinde aklıma ilk olarak küresel ısınmanın nasıl önleneceği geliyor.”*

1997’de yapılan Kyoto Protokolü ile sera gazı salınımının azaltılması ve küresel bir sıcaklık artışının önüne geçilebilmesi amacıyla ülkelerin sera gazı salınım oranlarını 1990

yılı seviyesine çekilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak günümüzde halen bu protokolü imzalamayan ya da şartlarını yerine getirmeyen ülkeler olduğu da bilinmektedir. Protokol koşullarını kabul etmeyen ve atmosferi kirletmeye devam eden ülkelerin verdiği zarar da tüm ülkeleri etkileyeceği için K.4. kodlu katılımcı buna dikkat çekerek bu durumu adaletsizlik olarak adlandırmıştır.

K.4. *“İklim troposferdeki hava olaylarının uzun süreli değişikliği. Dünyamızın iklimi de insan faaliyetleri nedeniyle değişiyor. Bunun en büyük sebebi de atmosferi kirleten gazların aşırı bir şekilde tüketilmesi. Ancak bu gazları en çok ABD gibi gelişmiş ülkeler atmosfere gönderiyor. Ama ABD başta olmak üzere pek çok ülke uygulaması pahalı diye Kyoto Protokolü gerekçelerini yerine getirmekten kaçınıyor. Bu konuda bir adaletsizlik olduğunu düşünüyorum, iklim etiği denince adalet kavramı aklıma geliyor.”*

K.7. kodlu öğretim üyesi iklimsel değişikliklerin olağan olduğunu ve bunun sonucunda bazı canlılar yok olurken yeni canlıların ortaya çıktığını ifade ederek iklim değişikliği ile ilgili rakam ve bilgilerin abartılarak karamsar bir tablo çizilerek insanların önlem almaya yönltilmesinin daha etkili olduğu görüşünü paylaşmıştır.

K.7. *“İklim etiği dediğimiz andan itibaren insan merkezli etik anlayışına çekilir. Daha geniş anlamda bakarsak iklim sistemi dünya tarihi boyunca iklim değişmelerine bağlı olarak farklı boyutlara geçiş olmuştur. Dışsal etkiler ya da iklim sisteminin kendi iç dinamiklerinden de bu değişiklikler olabiliyor. Bunun sonucunda bazı canlılar yok olurken yeni canlılarda ortaya çıkıyor. İnsanın yaşadığı iklim koşullarını kaybediyor muyuz diye korkmam çünkü biz yok olursak yeni bir canlı ortaya çıkacaktır. Bu noktada jeolojik geçmişte olan değişiklikler bize kanıt sunar. İklim değişikliği biliminin yürütücüleri rakam ve senaryoları abartarak bu konuda önlem alınmasını düşünüyorlar. İnsan türünün devamlılığı için iklim değişikliği ile ilgili yapılan abartılara tevazulu yaklaşırım. Zira karamsar bir tablo çizdiğinizde insanların olumlu tepkisi ve bu konuda daha yapıcı/etkili önlem alması söz konusu olmaktadır.”*

K.5. ve K.10. kodlu öğretim üyeleri ise K.7. öğretim üyesinin aksine insanların spekülâtif haber ve korkutma amaçlı çalışmalarda atmosferin kirletilmesinin önlenmesini güç olduğunu savunarak gerçek rakam ve bilgilerin açıklanarak bilinçli insanlar yetiştirilmesinin amaçlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

K.5. *“Yaşayabilmemiz için iklim çok önemlidir. Sürdürülebilirlik adına iklimlerin insanlar tarafından bozulmasını önlemek gerekir. Böyle bir davranış iklim etiği olarak isimlendirilebilir. Bu konuda yapılan spekülâtif yayınlar ve korkutucu açıklamalar çok yaygındır. Ancak korkutularak bir yere varılacağını düşünmüyorum. Özellikle iklim değişiklikleri ile ilgili insanlara gerçeklerin açıklanması ve atılacak adımların korkutma ve abartma olmadan açıkça ifade edilmelidir.”*

K.10. *“İklim dünyada su ve toprak varlığı ile çevrenin devamı için önemli bir unsurdur. Son yıllarda giderek artan bozulmaların etkisi hissedilir hale gelmişken iklim elemanlarına ilişkin görev ve sorumluluklarımız daha da önem kazanmıştır. İklim etiğini açacak olursak; insanları korkutarak ya da felaket senaryoları çizerek iklim üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ya da önlemek yerine etik değerleri bireylere kazandırarak bilinçli bir toplum oluşturma çalışmalarının genel çatısıdır diyebiliriz.”*

4.8. Öğretim Üyelerinin Çevre Etiği Yaklaşımlarında Yaşanan Değişiklikleri Nasıl Değerlendirdiklerine Yönelik Bulgular

Çevre etiği yaklaşımları tarih boyunca insan merkezli, canlı merkezli ve çevre merkezli olarak değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Sadece insana değer atfedilen ve diğer tüm canlı-cansız unsurların insanın emrinde olduğu için yalnızca araçsal bir değer biçildiği insan merkezli (antropocentric) yaklaşım doğal çevre tahribatının ve doğal kaynakların fütursuzca kullanılmasının önünü açmıştır. İnsan merkezli etik yaklaşımlarının doğal ortam üzerindeki olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasıyla insan dışındaki canlılarında değerli kabul edildiği canlı merkezli (biocentric) çevre yaklaşımları benimsenmiştir.

Ekosistemi birlikte oluşturduğumuz iklim, toprak, yer altı kaynakları ve su gibi cansız öğelerin sadece araç olarak görüldüğü ve canlıların hizmetine sunulduğu anlayışına dayanan bu yaklaşımdan sonra ise tüm canlı-cansız öğelere aynı değerin atfedildiği çevre merkezli (ecocentric) etik yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Doğal ve beşeri süreçler ile aralarındaki ilişki ve etkileşimi ele alan coğrafya bilimi ekosistemi oluşturan tüm varlıkların bu sistemin bir parçası olduğunu ve bir öğenin dahi sistemden çıkması ya da çıkarılması sonucunda diğer varlıkların olumsuz etkileneceğini açıklar. Bu sebeple coğrafya eğitimi almış ve coğrafi bir bilinç kazanmış insanların ekosistemi oluşturan canlı-cansız tüm varlıklara içsel bir değer atfederek çevre merkezli etik anlayışına sahip olması beklenir. Araştırmaya katılan tüm öğretim üyeleri çevre merkezli etik yaklaşımlarının ekosistemi oluşturan tüm öğeleri bir bütün olarak ele almasından dolayı yaşanan bu anlayış değişikliğinin olumlu olduğu görüşünü paylaşmışlardır.

K.1. kodlu öğretim üyesi çevre merkezli etik anlayışının insan ve canlı merkezli anlayışları da kapsayıp daha bütüncül bir yaklaşım ortaya koyduğunu söylemiştir. K.2. kodlu öğretim üyesi ise ekosistemi oluşturan tüm unsurların birlikte ele alındığı ve aynı değerin biçildiği çevre merkezli anlayışın doğruluğunu sadece insan, sadece canlı ya da sadece çevre gibi bir kısım ekosistem ögesine ayrı değer atfedilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.

K.1. *“Çevre merkezli yaklaşımda bunların hepsi dikkate alınmış ve daha bütüncül bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.”*

K.2. *“Sadece insanı merkeze alan yaklaşım doğal çevreyi önemsiz ve gereksiz kılar, sadece çevreyi önemseyen yaklaşım doğal çevre elemanlarını tabulaştırır. İnsan, canlı cansız unsurlarıyla çevre bir bütündür.”*

K.4. kodlu öğretim üyesi insan merkezli etik anlayışının temelini dini inançlara, canlı merkezli anlayışın ise daha ziyade pragmatist düşünmeye dayandığını ifade etmiştir. Bilimsel ve düşünce gelişmelere bağlı olarak gezegenimizin canlı ve cansız varlıklarıyla tek bir sistem olduğunun ortaya konulması sonucu ise insanların ahlaki olgunluğunun da

bir göstergesi olan çevre merkezli anlayışın ortaya çıktığı söylemiştir. K.7. kodlu öğretim üyesi de insan merkezli anlayışın aynı şekilde dini inanışlara dayandığı görüşünü paylaşmıştır. Ekosistemin geleceği için toplum ve dünya genelinde çevre merkezli anlayışın benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. K.5. kodlu öğretim üyesi ise teknolojik ve bilişsel gelişmelerin artışına paralel olarak birçok yeni varlığın değer kazanacağını söyleyerek ekosistemi oluşturan tüm varlıkların farkında olmayı ve hepsine içsel değer atfetmeyi önermektedir.

K.4. *“İnsan merkezli etik akımlarının temelinde özellikle dini inançların baskısı veya inanç öğretileri ile dünyadaki her şey insanlar için yaratılmıştır düşüncesi yatmakta olduğunu düşünmekteyim. Düşüncelerin evrimleşmesi ile birlikte insanlar kendi dışındaki canlıların da önemli olduğu kanısına vardılar. Ancak bana kalırsa bu dönemde diğer canlılara değer verme duygu, tutum veya davranışları daha çok faydacılık temeline dayanmaktaydı. Örneğin insana faydalı olan canlılar daha değerli iken vahşi hayvanlar o kadar da değerli olmayabilirdi. Düşünsel ve bilimsel gelişmeler Dünyanın tek bir ekosistem olduğu gerçeğini ortaya koyması ile bu gezendeki her şeyin önemli ve korunması gerektiği düşüncesini geliştirdi. Bu son aşama insanlığın ahlaki gelişimi için oldukça önemli bir sıçramadır. Ama günümüzde bütün toplumların veya aynı toplum içerisindeki bütün insanların aynı derecede çevre merkezli etik değerlere sahip olduğunu söylemek son derece yanlış olacaktır.”*

K.7. *“Çevre merkezli etik anlayışının tüm dünyaca benimsenmesi ve insanların çoğunun özümsemişi insan merkezli etik anlayışını çok arzu ettiğim bir durumdur. İnsan merkezli etik anlayışı bence kaynağını büyük oranda dinden alır. Çünkü çoğu dinde insan eşrefi mahlûkattır. Diğer tüm varlıklar onun hizmetine sunulmuştur. Sanayi devriminden sonra diğer canlı ve cansız varlıklara zarar vermeden yaşamamız neredeyse imkânsızdır. Canlı*

merkezcilik insan ve çevre merkezlinin ortasında yer alır. Coğrafyacılar ve toplum düzeyinde çevre merkezli seviyeye ulaşmamız şarttır.”

K.5. “Coğrafya olayları belli mekân kalıpları içerisinde inceler. Bu mekân kalıpları içerisinde birçok canlı ve cansız vardır. Eğer biz birini çekip değerlendirirsek doğru olmaz. İnsan merkezli etikte yapılan buydu aslında hep insanı çekip değerlendirilmiştir. Bu doğru değildir. Canlı merkezli etikte de aynı durum söz konusudur. Çünkü doğal ortamı bütün olarak değerlendirmedikten sonra yapılan işlem doğru olmaz. En doğru olanı çevre merkezli etik yaklaşımıdır. Çünkü çevre canlı ve cansız ile oluşturduğu bir ekolojik ortamdır. Bu ekolojik ortam bazında bence olayları değerlendirmeliyiz. Bir mekân kalıbı olmaksızın coğrafi olayları irdeleyemeyiz ve çözüm üretemeyiz. Çünkü olması gereken çevre merkezli etik yaklaşımıdır. Doğal ortamdaki cansız ortam öğelerini amaç olarak kullanmalıyız ve onların farkında olmalıyız. Şuan ihtiyacımız olmayabilir ancak gelecekte önemli bir konuma gelebilir. Teknolojik ve bilişsel gelişim arttıkça yeni unsurlar değer kazanacak ve insanlar için önem kazanacaktır. Bu nedenle çevredeki tüm unsurların farkında olmalı ve onları araç olarak değil amaç olarak görmeliyiz.”

İnsanların yaratılışları gereği diğer varlıklardan üstün olduğunu belirten K.9. kodlu öğretim üyesi bu üstünlüğün ekosistemi oluşturan hiçbir varlığın yaşama hakkını elinden almak olarak algılanmaması gerektiğini ifade etmiştir. Her canlının yaratılış gereği ekosistem zincirinde bir halka olduğunu ve hepsinin sistem için aynı değere sahip olduğunu söyleyerek çevre merkezli anlayışın en doğru yaklaşım olduğunu vurgulamıştır.

K.9. “İnsan merkezli yaklaşımın egosantrik bir yaklaşım olduğu düşüncesindeyim. Elbette ki insan yaradılışı gereği diğer canlılardan üstün bir varlıktır. Fakat bu dünya sadece biz insanlara ait olan bir yer değil. İnsan yaşadığı dünyayı diğer canlı ve cansız varlıklarla paylaşmak zorundadır. İnsan, hiçbir canlının yaşama hakkını elinden alma hakkına sahip değildir. İnsan merkezli yaklaşımın en büyük eksikliği saygıdan yoksun bir bencilliğe sahip olmasıdır. Canlı merkezli yaklaşımda ise, insan merkezli yaklaşımın tersi bir durum söz

konusudur. İnsanlarda dahil bu dünyada yaşayan bütün canlı ve cansız varlıklar özeldir. Yaradılış gereği ekosistemde bir yaşam zinciri bulunur, söz konusu hayatta kalma olunca (bu yaşam zinciri dışında) hiçbir canlı birbirinden üstün değildir. Burada da çevre merkezli yaklaşım devreye girmektedir. Bence en isabetli yaklaşımda budur.”

Çevre merkezli etik anlayışının ahlaki bir zorunluluk olduğunu ifade eden K.10. kodlu öğretim üyesi gezegende kendi başımıza yaşamadığımız için aynı ortamı paylaştığımız tüm canlı ve cansız varlıklara karşı saygılı olmamız gerektiğini ve yalnızca belirli konularda değil tüm varlıkların maruz kaldığı tahripler karşısında aynı tepkiyi göstermemiz gerektiğini ifade etmiştir.

K.10. *“Bir coğrafyacı olarak ilk iki yaklaşımla sınırlı durmak imkânsızdır. Aslında ahlak kavramını da çevre merkezli düşünmemiz gerekir. Çünkü ahlak sadece iki insan arasında olmaz. Öyle olsaydı insanların sokağa tükürmesi insanlar yalnız başına iken ahlaki bir davranış olurdu. Yağmurda kalmış bir kedi yavrusunu alıp önüne yiyecek vermekte buna örnektir. Dünya üzerinde kendi başımıza yaşamıyoruz. Tüm canlı ve cansız varlıklarla beraber yaşadığımız için hepsine karşı elbette saygılı olmalıyız. Bunu sadece ormanların tahribinde ya da orman yangınlarında değil tüm canlı-cansız unsurlara verilen zararlarda ortaya koymalıyız.”*

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin tümü bir coğrafyacı olarak çevre merkezli etik yaklaşımlarının daha doğru olduğunu vurgulamıştır. Tüm varlıkların aynı değere sahip olmasının en doğrusu olduğunu ve sürdürülebilir bir gelecek için başka alternatifimizin olmadığını ifade etmişlerdir. Aşağıda öğretim üyelerinin görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

K.1. “Çevre merkezli yaklaşım görüşüme daha yakındır. Çünkü çevre merkezli yaklaşımda hiçbir varlık göz ardı edilmeden hepsi birden dikkate alınmış daha bütüncül bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.”

K.2. “Çevre merkezli daha yakındır. Bana göre insan merkezdendir ancak insan canlı ve cansız tüm varlıklara karşı sorumludur ve bunlarla vardır. İnsanın değerini, bulunduğu yeri ve uygarlık seviyesini çevresine göre tutumu ve davranış biçimleri belirler.”

K.3. “Çevre merkezli düşünce tarzını kendime yakın buluyorum. İnsanın içerisinde bulunduğu dünya ve evren canlı ve cansız varlıklarıyla bir bütündür. İnsanın istek ve ihtiyaçlarının önem sıralamasının başında yer alması veya doğadaki canlıların insandan bağımsız olarak ele alınması bütünü zedeler, sübjektif bakış açısına yol açar. Her iki durumda da insanın doğa ile uyumlu, istek ve ihtiyaçlarını doğal çevre ve kaynaklara göre belirlemesi mümkün değildir. Doğal çevre kaynaklarının insan tarafından ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda sürdürülebilir kullanımı çevre merkezli bakış açısıyla mümkün olabilir.”

K.4. “Tabii ki bir coğrafyacı olarak ve yıllardan beri çevre eğitimi dersi veren bir akademisyen olarak “çevre merkezli” yaklaşım bana yakın. Çünkü dünyadaki bütün canlı ve cansız varlıkların birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu biliyorum. Başka bir ifade ile dünyadaki var olan bütün varlıkların dünyada olmalarının bir sebebi olduğuna inanıyorum.”

K.5. “Sürdürülebilirlik ve süreklilik için gerekli olan çevre merkezli etik yaklaşımıdır. Çünkü çevreyi canlı ve cansız bütün unsurları ile değerlendirmezsek doğal ortamın sürekliliği ve sürdürülebilirliği imkânsızdır.”

K.6. “Bu yaklaşımlardan çevre merkezli yaklaşım bana göre daha makul görünüyor. İnsanı merkeze alır, insanı ön plana çıkarırsanız insanın dışındaki canlı ve cansız her şeyin insan için olduğu düşüncesi kabul görür. Hâlbuki insan, diğer canlılar ve cansız elemanlar bir bütünü parçalarını oluşturmaktadır.”

K.9. *“Öncelik ne sadece insana nede insan dışı varlıklara verilmeli. Bir öncelik verilecekse, yaşadığımız dünya gezegeni ile birlikte içindeki herkes ve her şeye bir bütün olarak değer veren çevre merkezli yaklaşım benim düşüncelerime göre daha akılcıdır.”*

K.10. *“Elbette en son yaklaşım bir coğrafyacı olarak bana daha yakındır.”*

Çevre merkezli etik yaklaşımların tüm insanlar tarafından benimsenmesinin gezegenimize daha parlak bir gelecek sunacağını ifade eden K.7. kodlu öğretim üyesi coğrafyacıların bu işte öncü olmak için gayret etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

K.7. *“Kesinlikle çevre merkezli etik yaklaşımlarının hem coğrafyacılar hem de tüm insanlar tarafından benimsenmesi gerektiğine inanıyorum. Aksi halde gezegenin geleceğine ilişkin riskler giderek artacaktır. Coğrafyacılar olarak bu işin öncüleri olmaya çaba göstermeliyiz.”*

Ecocentric yaklaşımın benimsenmesinin insan açısından daha kazançlı olduğunu söyleyen K.8. kodlu öğretim üyesi insan dışındaki diğer canlı ya da cansız öğeler olmadan ya da onlar sağlıklı olmadan insanların var olmasının bir önemi olmadığını ifade etmiştir.

K.8. *“Çevre merkezli yaklaşım daha fonksiyonel geliyor bana. En azından bu yaklaşımda insan da daha karlı çıkıyor. Sonuçta yaşadığımız çevre sağlıklı olduğu nispette sağlıklıyız.”*

4.9. Türkiye Literatüründe Coğrafyacılar Tarafından Coğrafyanın Çalışma Alanı İle İlgili Etik Kavramlar Hakkında Yapılmış Çalışmaların Olmaması Konusunda Öğretim Üyelerinin Görüşleri

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Avrupa ülkelerine eğitim için öğretim elemanı gönderilmesi ve yabancı öğretim üyelerinin misafir olarak Türkiye'ye gelmeleri sonucu coğrafya çalışmaları da hız kazanmıştır. Genellikle ülkenin sahip olduğu doğal ve beşeri özellikleri ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar ilk başlarda büyük paya sahip olmuştur. Belki de

coğrafyanın ilgi ve inceleme alanının genişliği ile yetişmiş eleman sayısının azlığı tüm konularla ilgili çalışma yapılmasının önüne geçmiştir. Elbette bilimsel çalışmalarda önde olan ülkelerdeki konu ve metotları dikkate alınan çalışmalarda yaygın olarak yapılmıştır. Bunun yanı sıra duayen hocaların kullandığı bilimsel araştırma gelenekleri ve açtıkları yollardan gitme de coğrafyanın belirli kalıplar dışına çıkamamasını etkilemiştir. Uluslararası literatürde coğrafyacıların yaptığı birçok çalışmaya rastlanırken coğrafya biliminin inceleme alanıyla ilgili etik kavramları hakkında Türkiye’de coğrafya eğitimi almış kişiler tarafından yapılmış bir çalışmaya rastlanamamaktadır. Bu durumun nedenlerine yönelik soruya öğretim üyelerimizin verdikleri cevaplar bakış açılarına göre ayrılarak aşağıda verilmiştir.

K.4. kodlu öğretim üyesi bu eksikliğin nedenini coğrafyacıların yeterince ilgi göstermemesi sonucunda diğer bilim dallarının bu konulara ilgi duyup araştırma yapmasına bağlamaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi için lisans programlarında bu konulara dair derslerin artırılarak bilinç oluşturulabileceği görüşünü paylaşmıştır.

K.4. *Evet, çok doğru. Yeterince ilgi gösterilmeyen bir konu. Genellikle fen bilimleri alanındaki araştırmacılar ilgi duyuyor. Aslında coğrafya lisans bölümlerinde bu konulara yer veren derslerin çoğaltılması bu konuda bilincin gelişmesine katkıda bulunabilir.*

Doğal ve beşeri olayların tümü inceleme alanına dahil olan coğrafya biliminde bahsedilen kavramlarla ilgili Türkiye’de yapılmış çalışma olmamasını K.5. kodlu öğretim üyesi coğrafyayı algılama ve bakış açısına bağlamıştır. İlk başlarda coğrafyanın ülkeyi tanıma çalışmaları olarak algılanmış olması bu süreçte adı geçen konuların başka bilim dallarının çalışma alanlarına dönüştüğünü ifade etmiştir.

K.5. *“Coğrafyayı algılamamız ve bakış açısı ile ilgili olduğunu düşünüyorum. 1930’lardan sonra hocalarımız Türkiye’yi tanıma doğrultusunda çalışmalar yaparak başlamıştır. Bu durumda terminoloji ile fazla ilgilenilmemiş ve coğrafyanın birçok konusu başka bilim dalları tarafından kullanılmış ve araştırma alanı edilmiştir. Coğrafya hep en’ler bilimi*

olarak görülmüştür. Son zamanlarda yapılan araştırmalar gösteriyor ki artık eskiden yapıldığı gibi olmaktan çıkmıştır. Bu da sizin konunuz olduğu gibi inceleme alanımıza giren konularla ilgili çalışmaların da yapılacağına inanıyorum.”

K.7. kodlu öğretim üyesi ise çalışmaların yapılmamasını coğrafya çalışmalarında 2000’li yıllara kadar kuramsal yaklaşımın olmaması ile 1970 öncesinde disiplinler arasına çekilmiş olan duvarlar nedeniyle disiplinler arası çalışmaların yapılmasına olanak tanımaması olmak üzere iki temel nedene bağlamıştır.

K.7. *“Coğrafyacılar genelde kuramla ilgilenmemiştir. Çünkü kuramsal bakmak çok farklıdır. Dış dünyaya kuramsal olarak bakmadan sadece verileri toplayıp belirli bir şablona göre değerlendirme işi yapılmıştır. Bu süreç uzun yıllar devam etmiştir. 1960’lara kadar her yerde yapılmıştır. Ancak 1960’dan sonra Batı dünyası farklı yöne gitmeye başlamıştır. Bizim kuramla tanışmamız 2000’li yıllara kalmıştır. Kurama yabancı kaldığı gibi etiğe de yabancı kalınmıştır. Siz doğaya kuramsal bir biçimde bakıp yaklaşmazsanız doğa size bende etik var diye söylemez. Sizin doğaya bunu söylemeniz gerekir. Bunu yapabilmek içinde sizin zihninizde böyle bir kategori olması gerekir. Bence temel nedeni ülkemizde coğrafyanın kurama yabancı bir bilim olmasıdır. Mesela siz coğrafya ve etik isimli bir çalışmayı 1950’de yapamazdınız. Çünkü felsefeciler bu konu bizim sen yapamazsın derdi. Çünkü disiplinler arası kesin ve aşılabilir sınırlar mevcuttu. 1970’lerden sonra bu sınırlar aşılmış, kaçak avlanmalar başlamıştır. Kaçak avlanmalar bazı durumlarda birkaç disiplinin ortak bakış açısını gerektirdiği için bugün gelinen durum eskiye oranla daha iyi.”*

İnceleme alanı diğer bilim dalları ile çok iç içe olan coğrafya bilimiyle uğraşan uzmanların sayıca yetersiz olduğu için birçok bakir alanı halen olduğunu ve çoğu konunun başka bilim uzmanlarına kaptırıldığını belirten K.8. kodlu öğretim üyesi bunun çözümü için kurumsallaşma ve sistemli çalışma ile yeni çalışma alanları üretme önermektedir.

K.8. *“Bu durumun birkaç nedeni olduğunu düşünüyorum. 1-Coğrafyacılar birçok alanı olduğu gibi bu alanı da biyologlara veya diğer uzmanlara kaptırdılar. 2-Coğrafyacılar başka alanlarda yapılmış çalışmalarını takip ediyor. Yeni çalışma alanları üretilmiyor. 3-Oldukça geç kalınan tek alan bu değil. Oldukça bakir birçok çalışma sahası var. Yaptığınız çoğu çalışmalar alanda ilk olarak literatüre geçiyor. Çalışan uzman sayısı da az. Uzmanlık alanları da kısıtlı dolayısıyla ile. 4- Diğer bir sebep de biz coğrafyacılar kurumsallaşma veya sistemli çalışma sıkıntısı.”*

Coğrafi bilgi birikiminin felsefi ve sosyolojik bilgi birikimleri ile iyi harmanlanamamış olmasından dolayı belli konuların dışında çalışmaların yapılmadığını ifade eden K.9. kodlu öğretim üyesi coğrafyanın sadece insan yararını düşünen bir bilime dönüştürülmesinden yakınmaktadır.

K.9. *“Bence bu tür çalışmaların niceliği ve niteliği bakımından yetersiz olması coğrafi bilgi birikimimizden kaynaklanmaktadır. Elbette bu durum sadece coğrafi bilgiyle de sınırlı değil, bunun yanında felsefi ve sosyolojik birikimleri coğrafya ile harmanlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de coğrafya bilimi tüm bilimlerde olduğu gibi sadece topluma veya ülkeye ne tür somut bir çıktısı olacak ve ne tür bir refah yaşatacak kaygılarıyla yapılan, sadece insan merkezli ve metalaşan bir bilim haline gelmiştir.”*

Türkiye’de coğrafya çalışmalarında halen çok genel konularla ilgilenildiğini söyleyen K.10 kodlu öğretim üyesi bunun sonucunda hem uzmanlaşmanın olamadığını hem de sadece belli konularla ilgilenildiği için birçok konunun ihmal edildiğini belirtmiştir. Bu sorunun çözümü için akademisyenlerin danışmanlık yüklerinin hafifletilmesinin ilgilenip her aşamada yanında olunabilecek sayıda öğrenci alınmasını önermektedir.

K.10. *“Coğrafyada halen genel konularla ilgileniyoruz. Öyle çalışmalar yapılıyor ki bir yüksek lisans tezi için belirlenen alandan 8-10 tane doktora tezi çalışabilecek alan çıkarılabilir. Yurt dışındaki çalışmalarla karşılaşan hocalarımızın çoğu “böyle doktora*

tezi mi olur, bu kadar dar alanda yapılmış bir çalışma nasıl kabul edilir” gibi tepkiler vermektedir. Yurt dışında genellikle hem alan olarak hem de konu olarak daha dar çalışmalar yapılmaktadır. Bu zaten uzmanlaşmanın gereğidir. Aksi takdirde çalışmalar derleme ve genelleme dışına çıkamayız. Bu durum asıl sıkıntının sebebidir. Türkiye’de daha henüz genel çalışmaları tamamlayamadığımız için coğrafya ile ilgili birçok konu ile ilgilenecek fırsatı bulamıyoruz. Danışmanların yönlendirici rollerini iyi yapmaması belki bu durum üzerindeki etkilidir. İşte bu danışmanlık rolü ve hocalar arasında danışmanlık için yapılan yanlışlar da aslında etik bir sorun teşkil etmektedir. Danışmanı öğrenciyi ilgi ve yeteneğine göre yönlendirmeli ve tezin her aşamasında yanında olmalı ve yanında olacağı öğrencinin danışmanı olmalıdır. Bu etik meseleyi çözdüğümüzde sorunu ortadan kaldırmış olacağız. Bunu başardığımız zaman coğrafya konularının belli konular çerçevesinde olmaktan kurtarabiliriz.”

Duruma farklı bir pencereden bakan K.2. kodlu öğretim üyesi coğrafya camiasına etik değer ve ilkelerin yoksunluğundan bahsederek coğrafyanın inceleme alanına giren konularla ilgili etik kavramlara ait çalışmaların yapılmamış olmasının nedeni bu duruma bağlamıştır.

K.2. *“Herhalde coğrafya bilimiyle uğraşanların etiği hiçe saydıkları, önemsemedikleri ya da etik dışı yetiştikleri, yetiştirildikleri içindir.”*

4.10. Öğretim Üyelerinin Öğretmenlerin Sahip Olması Gerektiğini Düşündükleri En Temel Beş Etik İlke ya da Değer ile İlgili Bulgular

Toplumdan topluma hatta toplumu oluşturan aileler arasında dahi büyük değişiklikler gösterebilen ahlaki ilke ya da değerlerin aksine etik değerler evrensel niteliğe sahiptir. Bu nedenle birey ya da meslek gruplarından beklenen etik değerler tüm toplum ve ülkelerde aynıdır. Bu değerlerin kazanılmasın kuşkusuz ailenin rolü çok büyüktür. Ancak ailelerin yaklaşımları arasındaki farklılıktan kaynaklanacak farklılıkları yok edip evrensel etik ilke

ya da normlarının yerleşmesinin sağlayacak kurumlar kuşkusuz okullar olacaktır. Eğitim ve öğretim görevini üstlenen tüm branştan öğretici ya da eğitimciler başta kendileri evrensel etik değerlerine sahip olmalıdır ki öğrencileri bu açıdan yetiştirebilsin. Tüm öğretim programlarının temel amaç ve çıktıları arasında hedeflenen etik ilke ve değerlere yer verilir. Elbette ailemizden getirdiğimiz temel ahlaki değerler ve hazırbulunuşluk düzeyimizin farklı olması nedeniyle her meslektaşın aynı donanıma sahip olması ile öğrencilerine ya da bireyler aynı düzeyde aktarması beklenemez. Her meslek için etik ilkeler önemli olsa da öğretmenlik mesleğinin insan yaşamı ve toplum geleceği üzerindeki etkisini düşündüğümüzde öğretmenlik mesleğini tercih edenlerin evrensel etik değerlerine sahip olmasının daha büyük önem taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Bu başlık altında araştırmaya katılan öğretim üyelerine öğretmenlerin sahip olması gereken temel etik değerlerin neler olması gerektiği sorusuna verdikleri cevaplar doğrudan alıntılar yapılarak verilmiştir. Her öğretim üyesi kendi düşüncelerine göre öğretmenlerin sahip olması gereken etik değerleri sıralamıştır. Çok farklı sıralamalar yapılmış olsa da tarafsızlık, objektiflik, adaletli olma, insan sevgisine sahip olma ve kendini güncelleme gibi değerlerin daha sık tekrar edildiği görülmektedir.

K.1. *“Öğretmenlik mesleğini yapacak olan kişilerin sahip olmasını istediğim etik ilkelerden ilk beşi şöyle sıralayabilirim; Profesyonellik, Hizmette sorumluluk, Adalet, Eşitlik, Sağlıklı ve güvenli bir ortam sağlanması”*

K.2. *“Öğretmenlerin sahip olması gereken beş temel etik ilke; tarafsızlık, evrensellik, dürüstlük, açıklık ve öğrencilere ait kişisel bilgilerde gizlilik olmalıdır.”*

K.3. *“- Öğretme ve ölçme dâhil bütün eğitim sürecinde öğrencilerin bireysel farklılıklarını gözlemek,*

- Öğrencinin ders konularını öğrenmesinden çok kişisel gelişimlerine katkı sağlamak,

- Mesleğini sevmek,

- Davranış ve tutumlarıyla öğrencisine iyi yetişkin modeli oluşturmak,

- Öğrencilerin her birine sevgi ve saygı ile yaklaşmak.

İlkeleri her öğretmenin öncelikle sahip olması gereken etik ilkelerdir.”

K.4. “Her öğretmende bulunması gereken ve sıralama yaptığımda en tepede yer aldığını düşündüğüm etik ilkeleri şu şekilde sıralayabilirim;

1-Öğretmenlik alan bilgisi konusunda yeterli donanıma sahip olmak ve kendini sürekli geliştirme sorumluluğuna sahip olmak.

2-Öğrencilerine sevgi ve saygı çerçevesinde yaklaşmak.

3-Başta öğrencileri olmak üzere çevresindeki insanlara rol model oluşturabilecek davranışlar sergilemek.

4-Sözleriyle davranışlarının uyum göstermesi

5-Pozitif düşünce yapısına sahip olmak”

K.5. “Hangi eğitim-öğretim kademesinde görev yaparsa yapsın bir öğretmen ya da akademisyenin temelde sahip olması gereken etik ilkeleri şöyle ifade edebilirim;

- Paylaşmayı bilmeli

- Hoşgörülü olmalı

- Farkında olmalı

- Öğretmenliği araç olarak değil amaç olarak görmeli

- İnsan sevgisine sahip olmalı

- Mesleki (bilimsel) bilgiye sahip olmalı

- Öğretim metotlarına hâkim olması”

K.6. “Bireylerin hayatına yaptığı etki ile toplumu ve ülkeyi daha ilerilere taşımaktaki en büyük görevi üstlenen öğretmen ya da akademisyenler bana göre öğretme görevinden önce eğitim ve rol model olma görevine daha fazla önem vermelidir. Bunun içinde ilk başta

kendisinin bazı temel etik değerlere sahip olması gerekir. Bana göre en temelde öğretim görevini üstlenenlerin en başta sahip olması gereken etik değerler şunlardır;

- Öğretmenliğin getirdiği sorumluluklara sahip olma*
- Zamanı doğru ve etkili kullanma*
- Dersler veya konuların kazandırmak istediği beceriler konusunda yeteri kadar donanımlı olma*
- Öğrencilerin her birinin farklı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurma*
- Öğretmen öğrenci arasındaki diyalog ve ilişkilerin üçüncü kişilere aktarılmaması”*

K.8. “Hz. Ali’nin “Bana Bir Harf Öğretenin Kırk Yıl Kölesi Olurum” ifadesiyle kutsallığını anlattığı öğretmenlik mesleğini icra edecek tüm bireylerin sahip olması gereken etik değerler içerisinde en başta gelenler olarak; 1-Adaletli olma, 2-Kendini güncelleme, 3-Bilimsel düşünme, 4-Teknoloji okuryazarı olma ve 5-Yaratıcı düşünmeyi sayabilirim.”

K.9. “Bana göre öğretmenlerin sahip olması gereken etik değerler arasında en başta gelenler; tarafsızlık, objektiflik, eleştirelilik, güncellik ile hoşgörü ve saygı gelir.”

Mesleğini sevmek ve alanına hâkim olmak ilkelerinin ilk sırada geldiğini ifade eden K.7. kodlu öğretim üyesi branşımızla ilgili güncellemelerle yeni bilimsel çalışmaları yakından takip etme gerekliliği ve mesleki mükemmeliyet duygusuna sahip olunması gerekliliğini vurgulamıştır.

K.7. “Öğretmenlerin sahip olması gereken etik ilkeler arasında en önde gelenleri şöyle sıralayabilirim;

- Mesleğini sevmek*
- Konuya hâkimiyet (öncelikle öğretmen kendini tatmin etmelidir. Zira bizim eğitim sistemimiz ve öğrencilerimizi öğretmeni zorlayacak durumda değil)*

- Diploma aldığınız meslekle bağı koparmamak (bilgi çok hızlı ilerlediği için yetişkin eğitimi ve üniversite ile bağlantılarını bir şekilde koparmamalıdır. Aksi takdirde yenilikleri (makale/dergi/buluş vs) takip etmezlerse eskinin bilgi ve kafasıyla yeni nesil yetiştirmeye çalışırsınız. Bu noktada kurum ve dernekler aracılığıyla meslek haftaları vs yapılabilir. (TCK'nın yaptığı gibi)

- Meslekteki mükemmeliyet duygusu/vicdani sorumluluk (İşimizi iyi yapmayız ama diğer kuruluşlarda işini iyi yapan birilerini ararız. Örneğin ameliyat olacağımızda doktoru onlarca kişiye sorarız. Ama kendi mesleğimizin sorumluluklarını yerine getirmeyiz.) Çünkü öğretmenlik insanların idealistliğine emanet edilecek bir meslek değildir.”

Öğretmenlerin ilk olarak insan sevgisine sahip olması gerektiğini ifade eden K.10. kodlu öğretim üyesi bu değerın derslerle kazandırılmasının güç olduğunu belirterek yaşanmış olaylar ve diğer derslerin içerisinde bahsedilen ya da yaşanan olaylar sonucu öğretmen adayının çıkarım yapmasının sağlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca iyi bir öğretmenin sahip olması gereken üç temel ayağı; seçkin bir şahsiyete sahip olma, iyi bir meslek bilgisi ile iyi bir genel kültür bilgisine sahip olma olarak saymıştır.

K.10. “Bölümü kazanan öğrencilere en başta ilk hafta yaptığımız derslerde ilk olarak bölümü seçme nedeni üzerinde durmaya gayret ederim. Öğretmen yönlendirmeleri, atama fazlalığı ve aile isteği gibi sebeplerle öğretmenlik ya da özelde coğrafya öğretmenliği tercih edilmektedir. İlk olarak öğrencilere belirttiğim: seçtiğiniz mesleğin özelliklerini ve sahip olmanız gereken yeterlilikleri iyi bilmemiz gerekir. Öğretmenlik mesleğinin temelinde yatan en önemli şey “insan sevgisi” dir. Bunun dersini vermek ya da iyi bir öğretmen nasıl olunur gibi bir dersi okutmak zaten mümkün değil. Bunu ancak çeşitli derslerde ve yaşanmış olaylarla öğrencinin çıkarımda bulunmasını bekleriz. Sınıf öğretmenliğinde girdiğim derslerde öğrencilere çeşitli örnek olaylarla iyi bir öğretmenin nasıl olması gerektiğini aktarırım. Örneğin bana göre görev yaptığı bir köyde sabah

soğukta okula yürüyerek gelen ve burnu akan çocuğun burnunu silebiliyorsan insan sevgisine sahip bir öğretmensin diyebiliriz. En başta öğretmenliğin özünde hem mesleği hem de insanı sevmek yatar. Çünkü öğretmenlik sadece ders saatinde kalmaz günün her saati görev başında olmayı gerektirir. Öğretmenlikte bana göre üç önemli yeterliliğe sahip olunması gerekir. Birincisi “meslek bilgisi” zaten bunu kazanacağı yer lisans eğitimidir. İkincisi “iyi bir genel kültür bilgisi” çünkü görev yaptığımız yerde sokakta karşılaştığımız birinin meslek ve alanımız dışında soracağı bir soruya cevap verebilecek kadar genel kültür bilgisine sahip olmamız gerekir. Üçüncüsü de insan sevgisini de içine alan “seçkin bir şahsiyet” sahibi olmalıdır. Ancak bizim en büyük hatamız öğretmenliğe öğrenci seçerken sadece puan bakılmasıdır. Bu durum en temelde seçkin şahsiyete sahip adayları seçemiyoruz. Bu saydığımız üç ayaktan birinin eksik olması öğretmenliği çökertir. Şahsiyet ve genel kültürü iyi bir öğretmenin alan bilgisi eksikse iyi öğretmen olamaz. Bu temel öğelerin yanında elbette günlük hayatta sıkça haberlerde karşımıza çıkan ve öğretmene yakışmayan davranışlarda vardır. Ahlaksızlık yapmama, ayırım yapmama, hayat görüşünü mesleğine yansıtmama gibi davranışlarda bir öğretmenin sahip olması gereken etik değerlerdir.”

4.11. Öğretim Üyelerinin Coğrafya Öğretmenlerinin Diğer Branş Öğretmenlerinden Farklı Olarak Sahip Olması Gereken Etik İlke ve Davranışlara İlişkin Görüşleri

Her meslek grubunun insan yaşamı ve toplum üzerindeki etkisinin farklı olacağı gibi öğretmenlerin branşlarına bağlı olarak bireyler ve toplum üzerindeki etkileri de farklı olacaktır. Örneğin matematik ve coğrafya derslerinin insan yaşamı üzerindeki etkisi aynı olmayacaktır. Bu nedenle belki de genel öğretmenlik meslek etiği ilkelerinin yanında her branş öğretmenin özelde sahip olması gereken etik ilke ve davranışların olması gereklidir. Çünkü öğrettiği konulara özgü sahip olacağı alana özgü etik ilke ve davranışları öğretim etki ve başarısını artıracaktır. Bu başlık altında araştırmaya katılan öğretim üyelerinin coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden farklı olarak sahip

olması gereken etik ilke ve davranışların olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplardan alıntılara yer verilmiştir.

Coğrafya öğretmen adaylarının ego yüksekliği ve bilimsel alana hâkimiyetinin eksikliğinden yakınan K.2. kodlu öğretim üyesi ile K.4 kodlu öğretim üyesi coğrafya öğretmenlerinin evrende yaşayan tüm varlıkların haklarına saygı duyması gerektiğini başka bir ifade ile çevre merkezli etik anlayışına sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

K.2. *“Kesinlikle çevreye, evrene, gezegene ve içindekilerin varlığına ve haklarına saygı duymak ile mesleğine, branşına ve mesleğiyle ilgili bilim insanlarına, bilimsel çalışmalara duyarlılık ve saygı duymak. (öğretmen adayı hala Reşat İzbirak’ı Sırrı Erinç’i hatta kendi hocasını bile tanımıyor. Başka branşlara ait yazarların ya da bilim insanı olmayan kişilerin kitaplarını kaynak olarak önerebiliyor. Kendini evrenin merkezinde, yetiştiği akademik ortamdaki bilim insanlarını kendine hizmetçi görüyor).”*

K.4. *“Bütün çevresel etik değerlere sahip olması gerekir.”*

Toplum ve ülkelerin geleceğini sürdürülebilir kılmak için tüm varlıklara aynı değer atfedilmesi ve etkin kaynak kullanımı noktasında coğrafya öğretmenlerine düşen pay branşları gereği daha fazla olacağı aşikârdır. Kaynakların etkin kullanılması noktasında K.1. ve K.3. kodlu öğretim üyeleri coğrafyacıların daha yüksek bilgi düzeyine ve duyarlılığa sahip olması gerektiği belirtmiştir.

K.1. *“Mesleki bağlılık ve sürekli gelişme ile kaynakların etkili kullanımı noktasında coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerine oranla daha donanımlı, duyarlı ve bilgi düzeylerinin yüksek olması gerektiğini düşünüyorum.”*

K.3. *“Doğal çevreyle ve sorunlarıyla ilgili, duyarlı, doğal çevreye ait kaynakların tüketiminde bilinçli ve tutumlu, Doğal çevreye zarar verecek davranışların bilincinde ve bunlardan kaçınan, İnsanın doğal çevrenin bir parçası olduğu düşünen, doğanın canlı cansız bütün varlıklarına saygılı, Ülkesi ve dünyanın diğer ülkelerinin bütün coğrafi özellikleri hakkında meraklı ve bilgi sahibi olmaya hevesli tutum geliştirmek.”*

Çevresinin farkında olmayan ve nesnel boyutta değerlendirmeler yapamayan bir coğrafya öğretmeninin öğrencilerine farkındalık kazandıramayacağı ifade eden K.5. kodlu öğretim üyesi doğal ortamın insan merkezli etik anlayışına uygun biçimde kullanılmasının önlenmesi için coğrafya öğretmenlerinin çevre duyarlılığını öğrencilerine aktarabilmesi için öncelikle kendisinin bu donanıma sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

K.5. *“Nesnel boyutta değerlendirmeler yapabilmeli ve nesnel bakış açısına sahip olmalıdır. Özellikle coğrafya öğretmenlerinde farkındalık duygusu yüksek olmalıdır. Çevresinin farkında olmayan bir öğretmen coğrafya öğretiminde öğrencilerine farkındalık duygusu kazandıramaz. Çünkü doğal ortamı kullanırken öznel davranış içerisinde olup kendi çıkarımıza göre doğal ortamı kullanırsak yanlış yapmış oluruz. Buna sahip olan ve öğrencilerine aktaran coğrafya öğretmeni çoğu çevre sorununu (hes inşaatları, altın çıkarımları vb) önleyebilir.”*

Türkiye’nin geleceği için öğrencilerde vatan sevgisi, çevre farkındalığı ve sürdürülebilirlik gibi konularda değerlerin kazandırılması ve bilinç oluşturulması noktasında coğrafya öğretmenlerine büyük görev düştüğünü söyleyen K.8. kodlu öğretim üyesi öğrencilere bu bilincin aktarılabilmesi için öncelikle coğrafya öğretmenlerinin bu bilinç ve değerlere sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

K.8. *“Ortaöğretim kurumlarında görev yapan coğrafya öğretmenlerinin temel öğretmenlik meslek ilke ve değerlerinin yanı sıra diğer meslektaşlarından farklı olarak*

- Güncel olayları takip ya da kendini güncellemeli,
- Vatan sevgisi veya devletçilik
- Çevre farkındalığı veya sevgisi,
- Sürdürülebilirlik

gibi coğrafya konularının tümüyle ilintili olduğu ve ülke geleceğimiz için toplumsal bilincin sağlanmasında büyük katkıları olacak ilke ve değerlerin öğrencilere kazandırılabilmesi için ilk olarak coğrafya öğretmenlerinde var olması gerektiği kanaatindeyim.”

İnsan-çevre etkileşimini sınırları aşmadan gerçekleştirebilme ve sürdürülebilir bir çevre için çevre bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesinde coğrafyacılar büyük görev düştüğünü vurgulayan K.10. kodlu öğretim üyesi coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden daha sosyal ve sorumluluk alma noktasında gönüllü olması gerektiğini belirtmiştir.

K.10. *“İnsan hayatını daha yaşanabilir hale getirmek, insan-çevre etkileşimi en uygun biçimde yapma ve sürdürülebilir çevre için coğrafyanın üstlendiği görev önemlidir. En temelde çevre bilincine sahip bireyler yetiştirmek bence coğrafyacının işidir. Çevreye en az zarar verecek bireyler yetiştirmek hedeflenmelidir. Bu değerleri kazandırmak için en büyük görev coğrafyacılar düşer. Coğrafyacı diğer öğretmenlerden daha sosyal olmalıdır. Geziler, sosyal sorumluluk projeleri vs gibi işlerde coğrafya öğretmenin bu sorumluluğu alma noktasında yeterli donanım ve özgüvene sahip olmalıdır. Özellikle gezi noktasında öğretmenin içinde isteği olmalı ve bu işlerde gönüllü olmalıdır.”*

4.12. Öğretim Üyelerinin Anabilim Dalı / Bölüm Müfredatlarında Coğrafya

Öğretmeni Adaylara Mesleği ve Coğrafya Bilimi İnceleme Alanı İle İlgili Etik İlke ve Davranışların Kazandırılıp Kazandırılmadığına Yönelik Görüşleri

Yukarıdaki başlık altında da verilen öğretim üyesi görüşlerinden de görüleceği üzere toplum ve ülke geleceğimiz için sürdürülebilir bir çevre yaklaşımının tüm bireylerde geliştirilmesinde coğrafya öğretmenlerine diğer branş öğretmenlerinden daha fazla görev düşmektedir. Çünkü inceleme alanı ve zorunlu eğitim kademesinde kapsadığı konular itibarıyla coğrafya öğretimi bu noktada büyük görev üstlenmektedir. Bir toprağın ya da doğal bitki örtüsünün oluşum ve gelişim süreçlerini bilen ya da doğal olaylar ile beşeri olaylar arasındaki ilişkileri iyi kavramış bireylerde çevre merkezli bir etik anlayışının gelişmesi oldukça kolay olacaktır. Elbette bu sürecin etkin ve sonuçlarının sürdürülebilir bir gelecek inşa edebilmesi için coğrafya öğretmenlerine büyük sorumluluk düşmektedir.

Bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için coğrafya öğretmenlerinin lisans eğitimleri sırasında yeterli bilgi ve bilinçli donatılmış olması gerekir. Buradan hareketle bu başlık altında coğrafya öğretmenlerini yetiştiren bölümlerde görev yapan öğretim üyelerinin bahsi geçen etik değer ve ilkelerin lisans eğitimleri sırasında coğrafya öğretmenlerine kazandırılıp kazandırılmadığı ve hangi derslerin bu ilke ve değerlerin kazandırılmasına daha fazla katkı sağladığı hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin bir kısmı müfredatlarında kavramları doğrudan karşılayan derslerin olmadığını ancak bazı derslerde bu kavramlara ilişkin bilgi ve içeriğe yer verildiğini ifade etmişlerdir.

K.1. *“Evet İnaniyorum. Öğretmen adaylarının bu kazanımları edinmesinde bölümümüzde yer alan derslerin hepsi katkı sağlamaktadır.”*

K.2. *“Maalesef müfredatımızda, bahsettiğini kavramlara ait ders ismi veya içeriği olarak yok. Ancak kendi verdiğim derslerde (Jeomorfoloji, Toprak Coğrafyası, Genel Fiziki Coğrafya, Coğrafyada Araştırma Yöntemleri) sık sık hemen hemen her derste vurgu yaparım.*

K.3 *“Bu kavramları içeren dersler müfredatımızda yer almamaktadır. Ancak, Genel Fiziki ve Beşeri coğrafya, Türkiye Fiziki ve Beşeri coğrafyası, Günümüz Dünya Sorunları, Doğal Afetler, Çevre Bilgisi gibi derslerde bu kavramların içerik ve kapsamlarına yönelik bilgilerin aktarıldığını düşünüyorum.”*

K.5. *“Etik ifadeler kullanılmasa da bu kavramların içeriklerini doldurulduğuna ve öğrencilere verildiğine inanıyorum. Özellikle 4. Ve 5. Sınıflarda konulan bazı derslerle farkındalık ve sürdürülebilirlik işlenmektedir. Bu derslerin öğrencilerde etik değerler oluşturduğuna inanıyorum. Sürdürülebilir Kalkınmanın Coğrafi Temelleri / Doğal ve Kültürel Miras / Türkiye’nin Ekolojik Bölgeleri / Ekosistem Coğrafyası / Sanayileşmenin Coğrafi Temelleri / Çevre Sorunları gibi derslerde direkt etik kavramlarına yer vermesek de bu kavramlarla ilgili bilgi verdiğimiz ve alt yapı oluşturduğumuzu düşünüyorum.”*

K.6. kodlu öğretim üyesi ise bölüm müfredatlarını bu içerikte bir ders olmadığı için yanı sıra müfredat hazırlanırken böyle bir amacın güdülmediğini de sözlerine eklemiştir.

K.6. *“Öyle bir amaç olduğunu düşünmüyorum. Müfredatta etikle ilgili bir içerik olduğunu zannetmiyorum.”*

K.10. *“Evet, doğrudan bahsettiğimiz terimler olarak kullanılmasa da içerikleri hakkında öğretmen adaylarının donanımlı bir biçimde yetiştirildiğine ve etik değerlere sahip biçimde mezun olduklarına inanıyorum.”*

1. *Coğrafyaya giriş: Coğrafik düşünme felsefesini kazandırmak için bence en önemli derstir. Sadece coğrafyanın tanımı için bile neredeyse 2 -3 hafta ders işlemekteyiz. Alan olarak çok bilgileri olsa da Edebiyat fakültelerinde coğrafyanın ilkeleri (nedensellik-dağılıp-karşılaştırma) iyi öğretilmediği için yorum yapabilme şansı olmamaktadır. Bu durumda bu ders öğrencilere coğrafyanın ne olduğu/olmadığı konusunda temel görüşü kazandırma da bu ders önem taşımaktadır.*

2. *Gezi ve Organizasyon: öğrencilerin sorumluluk almasında önemli bir derstir. Ders kapsamında oluşturduğumuz gruplar birer gezi organize ederek planlama yapmaları ve arazide ders anlatımı yaptırıyoruz.*

3. *Fotoğrafçılık: bu ders coğrafyanın dışında gibi görünse de aslında tam merkezinde yer almaktadır. Herkesin çektiği fotoğraftan ayrı olarak coğrafi açıdan fotoğraf çekme üzerinde durup uygulamalar yaptırılmaktadır. Sosyal konular ve çevre başlıkları altında çektikleri fotoğraflar ders içerisinde incelenmektedir.”*

K.8. kodlu öğretim üyesi ise eğitim fakültelerinin yeniden yapılanması sürecinde öğretim süresinin dört yıla indirilmesi amacıyla yapılan müfredat düzenlemesi sırasında ilgili derslerin müfredata konulduğunu bu sayede hem alan hem de meslek etiği noktasında donanımlı bireyler yetiştirilebileceğini belirtmiştir.

K.8. *“Hayır. Bu içerikte bir ders yoktu. Ancak 5 yıllıkların 4 yıla indirilmesi ile yapılan yeni program düzenlemesinde çevre etiği ve çevre koruma politikaları derslerini programa ekledim. Ayırım yapmak doğru değil. Alan derslerinde coğrafi etiği alacak. Alan eğitim derslerinde öğretmenliğin etiğini alacak. Genel kültür derslerin de de kendini güncelleyecek.”*

Bölüm müfredatlarında yer alan çevre ve insan dersinin bahsedilen kavram ve değerlere yönelik katkı sağladığını ifade eden K.7 kodlu öğretim üyesi hocanın yönelimi doğrultusunda klimatoloji derslerinin de bu bilincin kazandırılmasına katkı sunabileceğini ancak bölümlerinde böyle bir katkının olduğunu düşünmediğini belirtmiştir.

K.7. *“Bu kavramların öğretiminde bölüm müfredatımızda yer alan “Çevre ve insan” dersinin katkısı olacağını düşünüyorum. Çünkü bu dersin bir ayağı çevre bir ayağı coğrafyada olduğu için bu dersin bahsettiğimiz değerlerin kazandırılmasında etkili olacağını düşünüyorum. Klimatoloji dersi bence çok yardımcı olmaz. Aslında çok katkı sunabilir ancak sadece hocanın yönelimine bağlıdır. Fiziki coğrafya konuları doğa bilimleri metodolojisine çok uygun konulardır. Doğa bilimi pratiği olarak doğaya cansız bakıp olayların nasıl işlediğini yasalar çerçevesinde bakarsınız. Maalesef bu tip derslerde biz işleyişle ilgili zor durumları anlatıp öğretmeye çalışırken etik kaçıyor. Daha çok sosyal dünya ile ilgili derslerde işlenmesi daha uygundur. İdeolojik yöneliş ve sosyal arka planda bu duruma engel olmaktadır. Ama bence en net biçimde çevre ile ilgili derslerde işlenebilir. Çevre ve insan, Klimatoloji dersleri sunması beklenirken çok katkı sağladığı söylenemez. Genellikle çevre dersleri”*

K.9 kodlu öğretim üyesi durumun sadece derslere indirgenmemesi gerektiğini vurgulayarak derslerden önce akademisyenlerin bu bilinç ve birikime sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde kavramlarla ilgili dersler olsa da başarı elde edilemeyeceğini belirtmiştir.

K.9. *“Hayır, Bence bu işe katkı sağlayacak dersler elbette vardır. Fakat bunu ders ile sınırlandırmak yerine her akademisyenin sahip olması gereken önemli özelliklerinin olması gerekir. Memur zihniyetine sahip akademisyenlerle donatılmış üniversitelerde isterseniz bütün dersleriniz bu içeriğe hizmet etsin ama hiçbir şekilde bir sonuca ulaşamayacaktır. Bu kavramları kelime olarak tam karşılamasa da Çevre Bilimine Giriş ve Çevre Sorunları adı altında 2 adet lisans dersi bulunmaktadır. Fakat bu derslerin içerik olarak genel geçer kavramsal bilgi yığınlarıyla dolu olması da ayrı bir gerçektir.”*

4.13. Öğretim Üyelerinin Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlere Coğrafya Konuları İle İlgili Etik Kavramların Nasıl Kazandırılacağına Yönelik Görüşleri

Öğretim üyelerinin yukarıda verilen ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye’deki coğrafya bölüm ve anabilim dalı müfredatlarında coğrafyanın inceleme alanı ile ilgili etik kavramların öğretime yönelik doğrudan derslerin olmadığı ancak diğer çevre ve fiziki coğrafya derslerinde bu kavramlara ait bilgilerin kazandırılabilirdiği - öğretim üyesi yetkinliği uygun olduğu takdirde - görülmektedir. Bu nedenle görev yapan başta coğrafya öğretmenleri olmak üzere tüm öğretmenlerin çeşitli faaliyetlerle yeterli bilgi ve bilince sahip olmalarının sağlanması gereklidir. Bu başlık altında öğretim üyelerinin görev yapan öğretmenlere etik değerlerin nasıl kazandırılabilirdiği ile ilgili soruya verdikleri cevaplardan yapılan doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

K.3. ve K.6. kodlu öğretim üyeleri etik kavramların öğretimi işine ilk olarak lisans müfredatlarından başlanması gerektiğini belirtmişlerdir. K.8. kodlu öğretim üyesi ise görev yapan öğretmenlere, hizmet içi eğitim, doğa eğitim projeleri ve bilim kampları aracılığıyla bu yeterliliklerin kazandırılabilirdiği görüşünü paylaşmıştır.

K.3. *“Eğitim Fakültelerinin ve Fen-Edebiyat Fakültelerinin Coğrafya eğitimi veren bütün bölümlerinin ders programlarında önce Öğretmenlik Mesleki Etik dersi, sonraki*

dönemlerde Coğrafi Etik dersi konularak başlanmalı. Sonrasında ise görev yapan öğretmenlerinde hizmet içi eğitim kursları aracılığıyla bilgi düzeyleri artırılabilir.”

K.6. “Öncelikle bunun lisans bölümlerinin müfredatlarında yer alması gerekir. Öğretim elemanlarının yaklaşımlarının da önemli olduğunu unutmamak gerekir.”

K.8. “Hizmet içi eğitimler, doğa eğitim projeleri ve bilim kamplarına alınabilir.”

Coğrafya öğretmenlerinin tümünün yaptırımı olan ve belirli üniversitelerin koordinasyonunda gerçekleştirilecek hizmet içi eğitimlere alınarak etik değerlerin kazandırılması gerektiğini ifade eden K.2. kodlu öğretim üyesi öğretmen denetimlerinin de akademisyenler tarafından yapılması görüşünü paylaşmıştır.

K.2. “Tüm coğrafya öğretmenlerinin yaptırımı yüksek ve belli üniversitelerde yeniden hizmet içi bir eğitim türü ve özellikle etik değerlerin kazandırıldığı bir eğitimden geçirilmeleri gerekiyor. Hatta öğretmen teftişlerinin de akademisyenler tarafından yapılmasından yanayım”

Etik değerlerin coğrafya konularıyla birlikte işlenerek öğrencilere kazandırılması gerekliliğine değinen K.5. kodlu öğretim üyesi ortaöğretim coğrafya müfredat programını bu konunun önündeki bir engel olarak gördüğünüz ve yeniden kurgulanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca özel sektör tarafından sınavlara hazırlık amacıyla yazılan kitapların mesleki etik ilkelerden yoksun olması coğrafyanın zor ve anlaşılabilir bir derse dönüşmesine neden olduğunu ifade etmiştir.

K.5. “Ortaöğretim coğrafya müfredatı ya da öğretim programı bana göre coğrafyayı ucubeleştirilmiştir. Coğrafya piyasadaki özellikle dersane öğretmenlerinin yazdığı çoğu soru coğrafyanın zorlaştırılmasına ve özel ders alınmadan başarılı olunmayacak bir ders haline getirilmesine sebep olmuştur. Öğretim programının yapılandırılmasındaki bazı hatalar nedeniyle konu sıralamasında ve bütünlüğünde sorunlar yaşanmaktadır. Tüm coğrafya konuları içerisinde etik değerlerinde işlenmesi ve öğrencilere kazandırılması

gereklidir. O nedenle yeniden programın kurgulanması ve öğrencilere aktarılması gerekmektedir.”

K.10. kodlu öğretim üyesi ise öğretmen adaylarının ya da öğretmenlerin donanımlı olma gerekliliği kadar sistem, müfredat, kitap, eğitim teknolojileri ve okul ayaklarında yaşanan aksaklık ya da uyumsuzluğun amaca ulaşmayı engellediğini belirtmiştir.

K.10. *“Öğretmeni ne kadar donanımlı yetiştirsek de görev yaptığı okulda ya da müfredatta sıkıntı yaşamaktadır. Ya öğretmenler teknolojik olarak donanımlı gidip görev yaptığı okulda hiçbirini kullanamıyor ya da öğretmen üniversitede hiç akıllı tahta eğitimi almadan görev yaptığı okulda bunu kullanmak zorunda kalıyor. İşte bu baği doğru kurduğumuz sürece sistemin verim ve amaca ulaşması beklenemez. Öğretmeni ne kadar iyi yetiştirsek de MEB ayağı olmadığı zaman fayda sağlanamaz. Elbette etik değerler müfredatta yer almalı ancak ilk olarak müfredat ve kitap kurgulamalarının düzenlenmesi gerekir. Bu iş birliği yapılmadığı sürece etik değerlerin kazandırılması çok güçtür.”*

Günümüzde öğretmenlik mesleğine tam olarak kendisini adayanların sayıca azaldığını vurgulayan K.9. kodlu öğretim üyesi öğretmenler ve onları yetiştiren akademisyenleri yeterli donanıma ulaştırmadıkça amaca ulaşmanın güç olduğunu belirtmiştir. K.7. kodlu öğretim üyesi ise coğrafyacıların tüm disiplinlerle işbirliği halinde olmasını ve kendini alanındaki bilgilerle donattığında toplumu etkileyen ve coğrafyanın inceleme alanına giren konularda bireylere yeni ufuklar açabileceğini ifade etmiştir.

K.9. *“Evet bu yetkinliğin kazandırılması gerekir. Fakat bu ülkede öğretmenlik mesleği memur zihniyetiyle yapılan bir meslek durumuna gelmiştir. Öğretmenlik mesleğinin kriterlerini taşıyan ve bu uğurda hayatını adayan öğretmen sayısı çok azdır. Tıpkı üniversitelerde bu öğretmenleri yetiştiren, nitelikli ve yeterli donanıma sahip olmayan akademisyenler gibi. Bu değerlerin kazandırılması için; eleştiren, sorgulayan ve realist görüşler bildirebilen insanların yetişmesi ve bu insanların toplum ve devlet hiyerarşisinde*

her basamakta yer alması ve bu döngüsel sistemin uzun bir süreç sonunda kendini yenilemesi gerekmektedir ki bu hiç sonu olmayan bir süreçtir.”

K.7. “İlk başta öğretmenlerin kendini diğer bilgi alanlarının (felsefe mesela) ürettikleri bilgilere açık hale getirmesi gerekir. Coğrafyacılar kendi branşındaki konulara eğildiğinde (iklim değişikliği, toprak, su ve çevre konularında) düşündürücü, tartışmalı ve insanlara yeni ufuklar açan dersler vermek coğrafyacılar için oldukça kolaydır. Ancak önce öğretmenlerin kendini yetiştirmesi/donatması gerekir.”

4.14. Öğretim Üyelerinin Ortaöğretim Coğrafya Müfredatında Etik Kavram ve İlkeler Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri

Temel ahlaki ve etik ilkelerin bireylere kazandırılması elbette ailede başlar. Aileler arasındaki farklılık ve ahlak anlayışındaki değişiklikler nedeniyle toplumsal ahlak yapısının oluşturulması ile evrensel etik ilkelerin tüm bireylere kazandırılması ancak formal eğitim süreciyle mümkün olabilir. Bu başlık altında ortaöğretim düzeyinde okutulan coğrafya ders müfredatında etik ilkelere yer verilip verilmesi noktasında öğretim üyelerinin görüşlerine doğrudan alıntılar yapılarak yer verilmiştir. Aşağıda verilen alıntılardan da görüleceği üzere öğretim üyelerimizin tümü ortaöğretim düzeyinde bu ilkelere yer verilmesi gerektiği kanaatini taşımaktadır. Sürdürülebilir bir kalkınma için etik ilkelere sahip bireylere ihtiyacımız olduğunu vurgulayan K.5. kodlu öğretim üyesi gibi yer verilmesi gerektiğini ifade eden K.6. kodlu öğretim üyesi akademisyenlerin de eğitimden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. K.9. kodlu öğretim üyesi ise canlı ve cansız ekosistem öğelerine duyulacak karşılıksız saygının sağlanabilmesi için coğrafya müfredatında kesinlikle yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

K.2. “Kesinlikle yer verilmelidir.”

K.5. “Elbette yer verilmelidir. Sürdürülebilir bir kalkınma ve gelecek için etik değerlere sahip bireylere ihtiyacımız vardır.”

K.6. *“Yer verilmelidir. Bu konuda öğretim elemanları da eğitimden geçirilmelidir.”*

K.9. *“Bence ortaöğretim coğrafya müfredatında etik değerlere ağırlık olarak yer verilmelidir. Bireylere, topluma ve yaşanan mekâna karşılıksız olarak saygı ve hoşgörünün yansıması bu şekilde sağlanacaktır.”*

Ortaöğretim coğrafya müfredat programında yer verilmeli görüşünü paylaşan K.7. kodlu öğretim üyesi bunun öncesinde öğretmenlerin yeterli donanımına sahip olması gerekliliğinden hareketle lisans eğitimleri sırasında öğretmen adaylarına bu ilkelerin kazandırılması gerektiğini vurgulamıştır. K.10. kodlu öğretim üyesi ise müfredatın iyi kurgulanması gerekliliğini ifade etmiştir.

K.7. *“Yer verilmelidir. Bundan önce öğretmen adaylarına lisans eğitimleri sırasında gerek etik –ahlak dersleri ile gerekse konuştuğumuz etik konuları ile ilgili bilgi aktarımları yapılmalıdır.”*

K.10. *“Öncelikle programın iyi kurgulanması gerekir. Yoksa amaca ulaşma ve kazandırma şansımız yok. Özellikle programın değerlendirme ayağında sıkıntı yaşıyor. Bu aksaklıklarda programla ilgili birçok olumsuzluğun devam etmesine sebep oluyor.”*

Ortaöğretim coğrafya ders saatlerinin yetersizliği nedeniyle mevcut müfredatın yetiştirilmekte güçlük çekildiğini vurgulayan K.3. kodlu öğretim üyesi bahsi geçen kavramlar ve etik ilkelerin müfredata yedirilerek verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

K.3. *“Bu konu hakkında coğrafyacı olarak istekli ve olumlu düşünceye sahibim ancak eğitim sistemimizde çok sayıdaki dersin gereksizliği, öğrenciye yük oluşturmaları, sınav odaklı ders müfredatları gibi tartışma konuları mevcutken nasıl bir yol izlenmeli, iyi araştırılmalıdır. Zaten yetersiz ders saatleri ve yetiştirilmekte güçlük çekilen yüklü müfredat içerisinde coğrafi etik kavramının yerleştirilmesi ne ölçüde mümkün olabilir, çıktıları itibariyle angarya olarak tanımlanmayacak ve yeni eklenecek bir dersten ziyade mevcut derslerin müfredatına nasıl yedirilebileceği konusu düşünülmelidir.”*

Okullarımızda yapılan ve çevre sevgisi kazandırdığı düşünülen etkinliklerin yanlışlığına dikkat çeken K.4. kodlu öğretim üyesi doğa sevgisini kazandırmak ve doğanın düzenini öğrencilere anlatabilmek için müfredatta okul dışı etkinliklerin ağırlıkta olduğu uygulamalara ait yönergeler konulmasının faydalı olacağını ifade etmiştir.

K.4. *“Tabii ki yer verilmeli. Bu değerler ne kadar küçük yaşta edinilirse o kadar çok etkili olur. Müfredat düzeyine göre değişir. Ama hepsinin temelinde doğa sevgisini kazandırmak ve doğanın düzenini öğrencilerin anlamasını sağlayacak bir içerik ve etkinliklerle yer almalı. Mümkün olduğunca da outdoor etkinliklere yöneltecek yönergeler içermeli. Örneğin bizim okullarımızda sıklıkla yapıldığı gibi bahçede çöp toplamak için öğrencileri seferber etmek öğrencileri çevre derslerinden soğutabilir.”*

4.15. Öğretim Üyelerinin Hangi Sınıf Düzeyinden İtibaren Etik Kavramı ve İlkelerinin Müfredatta Yer Alması Gerektiğine Yönelik Görüşleri

Araştırmaya katılan öğretim üyelerine son olarak yöneltilen “Etik kavramı ve ilkeleri formal eğitimde hangi sınıf düzeyinden itibaren müfredatlar da yer almalıdır?” sorusuna verilen cevaplara bu başlık altında değinilmiştir. Etik ilkelerin temellerinin okul öncesinden atılması gerekliliğine dikkat çeken öğretim üyelerinden K.4. kodlu öğretim üyesi ailenin etik ilke ve davranışlara sahip olmasını ifade ederken K.8. kodlu öğretim üyesi ise coğrafyanın ders olarak okutulduğu 9. sınıftan değil okul öncesinden başlayarak temelini atıldığını bu nedenle etik kavram ve ilkelerinde daha önceden öğrencilere aktarılması gerektiğini belirtmiştir.

K.4. *“Başta aile bu konuda etik değerlere ve davranışlara sahip olmalı. Okul öncesinden başlamalı.”*

K.8. *“İsmi koyulmasa bile ilköğretimde verilmeye başlanmalı. Hatta okul öncesi desek herhalde abartmış olmalıyız. Örneğin tasarruf bilinci okul öncesinde verilmekte. Coğrafya kazanımları ilköğretimde sosyal bilgiler ve “fen/teknoloji derslerine dağılmış durumda. Bu*

sebeple ismi 9. Sınıfta ilk kez coğrafya koyulmuş diye bu konuları ilk kez gördük diye bir şey yok. Temeli çok önceden atılıyor aslında coğrafyanın.”

K.2., K.5. ve K.6 kodlu öğretim üyeleri etik ilkelerin tüm sınıflar düzeyinde, düzeye uygun biçimde açık ve örtük biçimde verilebilmesi için iyi kurgulanmış öğretim programlarına ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

K.2. *“Bütün sınıflarda sınıfın düzeyine uygun bir yöntem ve müfredatla verilmelidir.”*

K.5. *“Bu değerler tüm sınıf düzeylerinde iyi kurgulanmış ve geliştirilmiş bir öğretim programı ile verilmelidir. Çünkü bu değerleri coğrafya konularından ayıklayıp ayrıca vermek hem güçtür hem de neredeyse olanaksızdır. O nedenle her sınıf düzeyinde bu değerler işlenmelidir.”*

K.6. *“Genişleyen program çerçevesinde düşünüp, ana ilkelerden başlanarak her sınıf düzeyinde açık veya örtük yönlendirmeler olması gerekir.”*

Soruyu lisans programlarında hangi sınıf düzeyinde verilmesi gerektiği olarak düşünen öğretim üyelerinde K.1. kodlu öğretim üyesi birinci sınıftan itibaren başlanırsa iyi bir öğretmen yetiştirilmesine destek olacağını, K.3. kodlu öğretim üyesi ise temel coğrafya bilgilerinin alınmasının akabinde okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerinin öncesinde bu ilkelerin öğretmen adaylarına kazandırılmasının doğru olacağını belirtmiştir.

K.1. *“Bu etik değerleri 1.sınıftan itibaren kazandırılması daha uygun olur. Birinci sınıftan itibaren kazandırılan bu değerler iyi bir öğretmen yetiştirmesine destek olur.”*

K.3. *“İlgili derslerle temel coğrafya bilgilerinin edinilmesinden ve öğretmenlik etiği dersinden sonra (veya bu ders mesleki ve coğrafi etik adı altında tek ders olarak verilebilir), okul deneyimi ve Öğretmenlik uygulaması derslerinden önce kazandırılması uygun olur. Bu da 3. Sınıf veya 5 ve 6. Yarıyıllarda olabilir. Öğrencilerin mezuniyetle ilgili kaygılarının arttığı 7 ve 8. Yarıyıllar düşünülmemelidir.”*

Etik ilkelerin her sınıf düzeyinde konular içerisinde kazandırılmasının uygun olacağını ifade eden K.7. kodlu öğretim üyesi her sınıf düzeyinde öğrencilerin algı ve kazanımlarının farklı olacağını belirterek sınıf içi konuşmalarla bu kazanımın sağlanabileceğini görüşünü paylaşmıştır.

K.7. “Bence her sınıf düzeyinde konular içerisinde etik değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılabilir. Bu değerler sınıf içinde düşündürücü ve ufuk açıcı konuşmalar içerisinde öğrencilere kazandırılabilir. Her sınıf düzeyinde öğrencilerin algısı ve kazanımı farklı olacaktır.”

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları çerçevesinde ulaşılan sonuçlara yer verilmiş ve araştırmacı, öğretmen adayları ve öğretmenler için bir takım öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Araştırma verilerini toplanmasında kullanılan ölçek maddelerinin hazırlanması ve literatür taraması amacıyla yapılan doküman incelemeleri sonucunda Türkiye’de coğrafyanın temel inceleme alanını oluşturan konularla ilgili çevre etiği, toprak etiği, iklim etiği ve su etiği gibi kavramlara ilişkin coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmalara rastlanmamıştır. Ancak uluslararası literatürde coğrafyacılar tarafından 1990’lı yıllarda hazırlanmış makaleler ve kitap olduğu görülmüştür.

Coğrafya konuları ile ilgili etik kavramlar hakkında öğretim üyesi görüşlerine göre bu kavramların coğrafya bilimindeki yeri, coğrafyacılar tarafından Türkiye’de çalışma yapılmamış olmasının nedenleri ve coğrafya müfredatlarında bu ilke ve kavramlarının nasıl verilebileceği gibi konularda çıkarımlara ulaşılması hedeflenen bu araştırmanın bulguları ışığında ulaşılan sonuçlar mülakatta yöneltilen sorulara göre ayrı ayrı aşağıda verilmiştir.

Bulgular başlığı altında da verildiği gibi araştırmaya katılan öğretmen üyelerinin ikisi ahlak ve etik kavramlarının eş anlamlı olduğunu ifade etmiştir. Diğer sekiz öğretmen üyesinin ise uluslararası literatürde geçen ahlakın toplumdan topluma hatta toplum içerisindeki değişebilir olmasına karşın etiğin evrenselliği noktalarına dikkat çekerek tanımlamalar yaptığı görülmüştür. Öğretim üyelerinin görüşleri incelendiğinde ahlak tanımlamalarının genelde dini inanışa ve toplumun örf ve adetlerine uygun olan durum/olay/olguların ahlaki olarak tanımlandığı bunun dışındakilerin ise ahlak dışı ya da ahlaksızlık olarak tanımlandığı söylenebilir. Etik ise yazılı kurallara dayanan ve ahlakiyi de kapsayan bir inceleme alanı olarak tanımlanmıştır. Usta (2010) ahlakiyi, iyiliğe ulaşılması için insanın kendini uymaya mecbur hissettiği manevi görevler ve bunlara ait kurallar olarak tanımlamış ve nispi nitelikte olduğundan zamana ve yere göre değişebilirliğine vurgu yapmıştır. Pieper (2012) ise etiği bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varılacağını bize söyleyen, ahlak üretemeyen yalnızca ahlak üzerine konuşan bir disiplin olarak tanımlar. Şentürk (2009) ise “ahlaki kurallar toplumdan topluma değişebilirken etik evrenseldir ve tüm insanlığı kapsar. Bir toplumda ahlaki olan davranış etik olmayabilir” ifadeleri ile öğretmen üyelerinin büyük bölümünün vurguladığı gibi etiğin ahlaka göre evrensel nitelikte olduğunu ve toplumlar arasında değişmeyeceğini ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmen üyelerinin %80’i etik ve ahlak kavramlarının benzer olduğunu ancak etiğin ahlaka göre kapsamının daha geniş olduğunu ifade etmişlerdir. Ahlak kavramının dini inanışlar ve toplumsal değer yargılarından beslendiğini ifade eden katılımcılar ahlaki inceleyen etiğin ise evrensel geçerliliğe yazılı ilkeler bütünü olarak ifade etmişlerdir. Ahlak ve etik kavramlarını eş anlamlı olarak tanımlayan iki öğretmen üyesi kavramların benzer olduklarını ahlakın eski dildeki karşılığı etiğin ise günümüzde kullanılan karşılığı olarak tanımlamışlardır.

Araştırmaya katılan tüm öğretmen üyelerinin günlük yaşamlarında ahlak ve etik kavramlarını kullandıkları görülmüştür. Katılımcıların bir bölümü günlük yaşamdaki

insanlar arası ilişkilerle, toplumsal yaşam düzeni ve toplumun değer yargılarına yakışmayan durumlar karşısında “yapılanların ahlaka uygun olmadığı” ifadesini sıklıkla kullanmayı tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. Etik kavramının ise öğretim üyeleri tarafından genellikle bilimsel çalışmalarda, ofis yaşantısında ve meslektaşlar arasındaki bilim-eğitim işleri ile ilgili konularda daha yaygın biçimde kullanıldığı görülmüştür. Öğretim üyelerinin ifadelerine bakıldığında ahlak kavramının toplumsal ilişkilerle ilgili durumlarda sıklıkla tercih edildiği etik kavramının ise daha ziyade akademik iş yaşamı ve bilimsel araştırmalarda yaşanan durumlar karşısında tercih edildiği görülmüştür.

Toplumsal yaşamı ve toplumun geleceğini doğrudan etkileyen tüm doğal ve beşeri olayların inceleme alanına dâhil olduğu coğrafya bilimi içerisinde ahlak ve etik kavramların büyük bir önemi olduğunu vurgulayan öğretim elemanları özellikle beşeri coğrafya çalışmalarında toplumun ahlaki yargılarına uygun hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca daha çok akademik ve bilimsel anlamda kullanılan etik kavramı da burada da aynı çerçevede kullanılarak bilimsel coğrafya çalışmalarında bilimsel etik ilkelerden uzaklaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan bir öğretim üyesi ise ekonomik gelişme için ülkenin sahip olunsan canlı-cansız diğer varlıklarını hiçe yarak çevre merkezli etik yaklaşımını terk etmesinin sürdürülebilir bir geleceği mümkün kılmayacağını ifade ederek bunun hem ahlaka hem de evrensel etik ilkeler aykırı olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun önüne geçilebilmesi ve sürdürülebilir bir gelecek için tüm bireylere ahlak ve etik ilkeleri ile yoğrulmuş coğrafya eğitimi verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Lynn (1998) insanlar ve hayvanlar birçok coğrafi ortamı birlikte paylaştığını bu nedenle coğrafya araştırmalarının manevi sonuç ve sorumluluğunu olduğunu vurgulayarak coğrafyacıların dünya hakkında endişe duyup olumlu bir fark yaratma amacına sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir.

1950'lere kadar Türkiye'deki coğrafyacılar araştırmalarını coğrafyanın tarihi gelişimine uygun olarak düşündükleri fiziki, beşeri ve bölgesel konularda yaparak felsefi konuları göz

ardı etmişlerdir (Yavan, 2005). Bu durum coğrafyanın felsefesi ve felsefe disiplini ile ortak noktalarını teşkil eden konularda Türkiye’de coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmaların kısıtlı olmasını doğurmuştur.

Coğrafyanın çalışma alanına dahil olan çevre, iklim, toprak ve su gibi konularla ilgili literatürde sıkça geçen çevre etiği, toprak etiği, iklim etiği ve su etiği gibi kavramları araştırmaya katılan on öğretim üyesinden dördü daha önce hiç duymadığını ifade etmiştir. Altı öğretim üyesi ile çevre etiği, iklim etiği, toprak etiği ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) etiği gibi kavramları duyduklarını beyan etmiştir. Türkiye literatüründe bu kavramlara yönelik coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmalara rastlanılmazken diğer bilim dallarında görevli akademisyenler tarafından yapılmış birçok çalışmanın olmasında, katılımcı on öğretim üyesinden dördünün daha önce kavramları duymadığını belirtmesinin temel etken olduğu ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan on öğretim üyesinden sekizi bahsi geçen ve coğrafyanın inceleme alanı ile doğrudan ilgili olan etik kavramlarla ilgili yapılmış hiç akademik çalışma incelemediğini ifade etmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi kavramları daha önce duyduğunu ifade eden altı öğretim üyesinden sadece ikisi akademik çalışmaları incelediğini söylemiştir. Bu iki öğretim üyesinin görev yaptıkları bölümlerde çevre ile ilgili dersleri okuttukları mülakat öncesi yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir.

Coğrafyanın çeşitli inceleme alanlarında akademik çalışmalar yapan ve araştırmaya katılan öğretim üyelerinin % 80’inin çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlarla ilgili hiç akademik çalışma incelemediklerini beyan etmesi aslında Türkiye’de bu konuyla ilgili coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmanın olmamasının en büyük sebebidir. Bir akademisyenden belki de çalışma alanıyla ilgili duyduğu yeni bir kavramın ne olduğunu merak edip yapılmış bilimsel çalışmaları incelemesi bir akademisyenin araştırmacı özelliğinin bir gereği olduğu düşünülmektedir.

Literatürde en fazla yayının bulunduğu çevre etiği kavramı hakkında öğretim üyelerinin görüşlerine bakıldığında çevre etiği kavramının çoğunlukla çevre merkezli yaklaşım çerçevesinde canlı-cansız tüm varlıklara karşı sorumluluklarımızı yerine getirerek sürdürülebilir bir çevre için çevreden nasıl yararlanılması ve koruma için neler yapılması gerektiği olarak değerlendirildiği görülmüştür. Çevre ile ilgili dersleri okuttuğunu belirten öğretim üyesi ise çevre etiğinin uluslararası literatürdeki tanımını yaparak çevre etiğini ekolojik dengenin korunarak çevreye saygı gösterilmesi olarak ifade etmiş ve insanın doğanın efendisi değil bir parçası olduğu düşüncesinin benimsenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Başka bir öğretim üyesi ise ekolojik taşıma kapasitesinin tüm doğal ve beşeri bölgelerde farklılık gösterebileceğini vurgulayarak buna göre hareket edilmesini ve eşit yaklaşımın çevrenin geleceği açısından yanlış olduğunu belirtmiştir. Öğretim üyesinin ekolojik taşıma kapasitesi ile ilgili görüşleri Yaylı (2012)'nin “çevreyi koruyan kalkınma felsefesinin temeli, kaynakların sürekli ve korunarak değerlendirilmesi özellikle yenilenebilen kaynakların yenilenme sınırları aşılmadan kalkınma sürecine dahil edilmesi” ifadeleri ile örtüşmektedir.

Coğrafi bakış açısıyla çevre etiğini ele aldığımızda insan tüm canlı ve cansız varlıklarla birlikte ekosistemin bir parçası durumundadır. Bu haliyle hiçbir varlıktan üstünlüğü yoktur. Buradan hareketle her varlık var olduğu için değerlidir. Ekosistemi oluşturan canlı ya da cansız varlıkla zaman insanların çıkarları için araç olarak kullanılmamalıdır. Ancak bu mantıkla bakıldığında sürdürülebilir bir gelecek mümkün olacaktır. Doğal ve beşeri çevre ile üzerinde gerçekleşen tüm olaylar ile süreçleri konu alan coğrafya bilimi bu konulara değinirken mutlaka çevre merkezli etik yaklaşımlarını da dikkate almalıdır. Ortaöğretimde görev yapan coğrafya öğretmenleri coğrafya derslerinde çevre merkezli etik anlayışını benimseyerek öğrencilerine bu bilinci kazandırmayı amaç edinmelidir.

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklar ile doğayla olan ilişkileri düzenleyen en önemli öğelerden biri etik yaklaşımlardır. Çevre ile olan ilişkiler ister siyasan, ister yönetsel ister

se de hukuki olsun etik yaklaşımlar ve değerler tarafından belirlenir. Dünyada 1970'lerden itibaren ortaya çıkan etik yaklaşımlar ve çevre etiği yaklaşımları, insan-çevre ilişkilerinin nasıl olması gerektiği noktasında önemli ve somut düşünceler geliştirmiş ve öneriler sunmuştur. Ancak Türkiye'de hala insanmerkezciliğin aşılamadığı ve pratikte önemli adımların atılmadığı görülmektedir (Ertan, 2004). Bu çalışmada da belirtildiği üzere çevre merkezli etik yaklaşımları ile ilgili somut adımların atılmamış olması büyük eksikliklerdir. Bu eksikliğin giderilmesinde çevre merkezli anlayışa sahip coğrafya öğretmenlerinin katkısı olacağı mutlaklıdır.

Aldo Leopold'un 1949'da temellerini attığı toprak etiği yaklaşımı hakkında öğretim üyelerine yönelttiğimiz soruya verdikleri cevaplara bakıldığında bu kavramın bilinçsiz ve yanlış toprak kullanımının önüne geçilmesi olarak değerlendirildiği görülmektedir. Toprağın oluşumun süreçlerinin uzunluğu ve korunmasının gerekliliği, korunmadığı halde neler yaşanabileceği, koruma için neler yapılması gerektiği gibi konuları yakından inceleyen coğrafya bilimi elbette toprak etiği ile de yakından ilişkilidir. Konu ile ilgili daha önce çalışmalar okuduğunu beyan eden öğretim üyelerinin de belirttiği üzere ekosistemdeki tüm varlıklara atfetmemiz gerektiği üzere toprağın da içsel/özel değere sahip olduğu bilinci öğrencilere aktarılmalı ve toprağa ve toprak süreçlerine verilecek bir zararın insanlara misliyle döneceği unutulmamalıdır. Bu nedenle araştırmaya katılan öğretim üyelerimizin de vurguladığı gibi toprak konuları anlatılırken toprağın ekosistem için önemi ve sürdürülebilir bir gelecek için olmazsa olmaz olduğu toprak etiği çerçevesinde öğrencilere aktarılmalıdır.

Hidrolojik döngü ekosistemi oluşturan tüm varlıklar için hayati öneme sahiptir. Bu döngüde meydana gelecek en ufak bozulma geri dönüşü olmayan sorunlara neden olacağı mutlaklıdır. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin büyük bölümünün su etiğini suyun canlı yaşamı ve geleceği için önemine vurgu yapılarak akılcı kullanılarak kirlilik ve israfın önüne geçilmesi olarak tanımladıkları görülmüştür. Bir öğretim üyesi ise tüm beşeri

etkinliklerde suyun sürdürülebilir kullanılmasını etik davranış olarak tanımlarken çevre ile ilgili dersler okutan öğretim üyesi su etiğini literatürdeki anlamıyla tanımlayarak tüm canlı ve cansız varlıklar için suyun değerli olduğunu bu nedenle tatlı ve tuzlu su kaynaklarının ayırt edilmeden korunmasını su etiği olarak ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin görüşlerine bakıldığında suyun yalnızca canlı yaşamı için önemli olduğundan korunması gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir. Çevre merkezli etik anlayışı çerçevesinde bu yaklaşım eksik kalmaktadır. Zira su, sadece canlılar için değil ekosistemdeki tüm cansız varlıklar içinde hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle suyun doğadaki döngüsü, yeryüzündeki bulunuş biçimleri, canlı ve cansız varlıkların yaşamına etkileri ve beşeri faaliyetlerde kullanımı konularını kapsayan coğrafya bilimi içerisinde suyun sürdürülebilir kullanımı konularına da su etiği çerçevesinde değinilmesi gereklidir.

Suyun canlı ve cansız varlıklar ile insan faaliyetleri için önemini konu alan coğrafya bilimi hidrografya konuları başta olmak üzere tüm beşeri faaliyetlerde su ile ilgili noktalarda mutlaka suyun sürdürülebilir kullanımı hakkında bilgilerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmelidir. Olgun ve Çobanoğlu (2012) endüstriyel ve atık su deşarjları nedeniyle iler düzeyde kirlenmiş olan Ergene nehri üzerinden Türkiye'nin su politikalarını değerlendirdikleri çalışmalarında su etiği ve su yönetimi politikaları incelendiğinde Türkiye'de çevre merkezli yaklaşımın yerine insan merkezli yaklaşımların var olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada da belirtildiği üzere Türkiye'de su politikaları ve yönetimine su etiği ve çevre merkezli yaklaşım olmadığı ve bu bilinç oluşturulmadığı sürece su geleceği için risk teşkil edecektir. Örgün eğitimde hidrolojik döngü ile dünya ve Türkiye'deki su kaynaklarının durumu hakkında en detaylı bilgilerinin aktarıldığı coğrafya derslerinde su etiği bağlamında öğrencilere bilgi aktarımı yapılmalı ve bilinç oluşturulmalıdır.

Ekosistemi oluşturan canlı ve cansız tüm unsurların varlığının devamı için iklim özellikleri temel etkenlerden biridir. Yerküre üzerinde yaşanan farklı iklim koşulları ekosistem zenginliğinin temelini oluşturur. Farklı iklim bölgelerine özgü canlı ve cansız varlıkların

olması bir bütün olarak ekosistemi daha yaşanır hale getiren özelliklerdir. Endüstri devrimiyle birlikte insanların atmosfere verdikleri kirleticilerin artması yerküre üzerindeki iklim özelliklerinin de değişikliğini gündeme getirmiştir. Olağan iklim döngüsünde yaşanan ekstrem olaylar dahi artık iklim değişikliği ya da küresel ısınmaya bağlanarak gelecekle ilgili felaket senaryolarına dönüştürülmektedir. Bu duruma karşı çıkan ve iklimsel değişkenlik ve sera gazlarındaki artışın sonuçları hakkında doğru bilgi verilmesi gerektiği ve atmosfere zarar gazların salınmasında ülkeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırılması gerektiğini savunan iklim etiği kavramı ile ilgili öğretim üyelerinin görüşlerine bakıldığında öğretim üyelerinden biri biocentric yaklaşım çerçevesinde düşünerek tüm canlıların hakları olduğu için atmosfer koşullarının kirletilmemesini iklim etiği olarak tanımlamıştır. Başka bir öğretim üyesi ise atmosferdeki dengeyi bozacak her türlü faaliyet kaçınılması gerekliliği olarak ifade ederken bir diğeri endüstri devrimi ile artan sera gazlarına bağlı yaşanan küresel ısınmanın önlenmesi olarak tanımlamıştır. Kyoto Protokolü'nde alınan kararların ülkeler arasında eşit biçimde uyulmamasını bir adaletsizlik bu durumu ise iklim etiğine aykırı olarak değerlendiren öğretim üyesi insan faaliyetlerine bağlı olarak gerçekleşen iklim değişikliklerine dikkat çekmiştir. Başka bir öğretim üyesi ise insanların felaket senaryoları karşısında daha iyi motive olarak önlem alma çabalarını artıracakları görüşünü paylaşarak iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi konularda rakamların daha karamsar biçimde sunulmasının daha etkili olacağı görüşünü paylaşmıştır. Buna karşın iki öğretim üyesi ise spekülatif ve çarpıtılmış açıklamalar yerine gerçek verilerin tüm insanlarla paylaşılmasını iklim etiği olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Buradan hareketle iklimsel değişikliklerin olağan bir döngü olduğundan bahsedilerek insan faaliyetlerinin yarattığı sonuçlar hakkında net bilgilerin insanlarla paylaşılması ve tüm ülkelerin eşit düzeyde atmosfer korunması için çaba göstermesi gerekliliği aslında iklim etiğinin temelini oluşturduğu düşünülmektedir. Bunun için felaket senaryolarından ziyade uluslararası anlaşmalarla tüm ülkeleri bağlayacak kararlar alınarak gerekli önlemlerin etik ilkeler ışığında alınması gerekmektedir.

İnsan merkezli yaklaşımla başlayan çevre etiği yaklaşımları insan dışındaki tüm canlı-cansız varlıkların insana hizmet için var olduğu düşüncesinin yol açtığı olumsuzluklar nedeniyle yerini biocentric yaklaşıma bırakmıştır. Cansız varlıkların sadece araç olarak görüldüğü bu yaklaşımla çevre katliamlarının sonuçlarının canlı varlıkları doğrudan etkilediğinin gözle görülür hale gelmesi ve olumsuz sonuçların yaşanmasıyla ecocentric yaklaşım ortaya çıkmıştır. Ekosistemi oluşturan tüm canlı - cansız varlıkları eşit kabul eden bu yaklaşımın esasında sürdürülebilir bir gelecek için tüm dünyaca kabul görmesi gereklidir. Doğal ve beşeri olaylar ile karşılıklı ilişkilerini temel alan coğrafya biliminin felsefesi bakımından çevre merkezli yaklaşımı merkeze aldığı söylemek yanlış olmaz. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin tümü çevre merkezli etik yaklaşımlarının daha bütüncül ve sürdürülebilirlik adına olması gereken yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Coğrafya konularının öğretiminde doğal ve beşeri süreçler ile karşılıklı etkileşimleri anlatılırken mutlaka çevre merkezli yaklaşıma uygun olarak tüm varlıkların eşit olduğu ve hiçbirinin üstün olmadığı vurgusu yapılmalı ve biocentric yaklaşımda olduğu gibi insanın herhangi bir varlıktan üstünlüğünün olmayıp sadece bu sistemin bir parçası olduğu düşüncesi ve bilincinin kazandırılmasının hedeflenmesi gerekmektedir.

Türkeş ve Bilir (2012)'in vurguladığı gibi “ insan biyosferi ve onun bileşenlerini bir bütün olarak koruma yollarını bulamadığı ve ekolojik yaşamın çöküşünün önüne geçecek iyi politika, kalkınma ve yaşam tarzını belirleyemediği sürece yeryüzünde *sürdürülebilir bir yaşam* olanaklı olmayacaktır.” Sürdürülebilir bir yaşamın mümkün hale getirilmesi çevre merkezli etik yaklaşımlarının tüm bireylerce benimsenmesi ve yaşam felsefesine dönüştürülmesi ile sağlanabilecektir.

Coğrafyanın temel inceleme alanı ile ilgili çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlarla ilgili Türkiye literatüründe coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmaların olmamasının nedenleri ile ilgili öğretim üyelerinin görüşlerine bakıldığında coğrafyanın ilk başlarda ülkeyi tanıma olarak algılanması nedeniyle bahsi geçen konularla ilgilenilmediği

için diğer bilim dallarının çalışma alanlarına kayması, coğrafyanın en'ler bilimi olarak görülmesi, coğrafyanın kuramsal kısmı ile ilgili çalışmaların 2000'li yıllardan önce yapılmamış olması, 1970 öncesinde disiplinler arası çalışmalara sıcak bakılmamış olması, Türkiye'de coğrafya ile uğraşan akademisyen sayısının az olması ve sadece belli konularda uzmanlaşmanın olması gibi birçok neden sıralandığı görülmüştür.

Öğretim üyelerinin de bahsettiği gibi Türkiye'de genelde coğrafya bilimin uzmanlaşma alanı olarak karşımıza fiziki ve beşeri coğrafya çıkar. Bu durum 2000'li yıllardan itibaren coğrafyanın kuramsal yapısı, felsefesi ve öğretimi gibi konularında eklenmesiyle çeşitlenmeye başlamıştır. Kuramsal ve felsefi yapı ile ilgilenilmede geç kalınmış olması coğrafyanın temel inceleme alanını oluşturan çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlarla günümüzde dahi çoğu coğrafyacının tanışmamış olmasının nedenlerinin başında geldiği düşünülmektedir. Bu durum konuların başka bilim dallarına ait olarak algılanmasına da sebep olmaktadır.

Kayan (2000)'ın vurguladığı gibi insan - çevre ilişkisini inceleyen temel bilim dalı coğrafyadır. Günümüz kültürünün temelini oluşturan ve sürekli gelişen çevre bilincinin tümüyle coğrafya çerçevesi içerisinde yer alan bir kavram olduğunun anlatılması ve yapılacak örnek çalışmalarla bu durumun ortaya konulması gerekmektedir.

Toplum ve ülke geleceğimiz için en önemli rolü üstlenen meslek kuşkusuz öğretmenliktir. Çünkü tüm meslek branşlarındaki bireylerin eğitimi ve bilinçlenmesinde öğretmenlerin akademik bilgi aktarım görevi kadar sahip oldukları ahlaki değer ve etik ilkelerin kazandırılmasında rol model olması da büyük etkiye sahiptir. Bunun için öncelikle öğretmenlerin evrensel etik ilkelerine sahip olması gerekir. Toplum içi ve toplumlar arasında değişkenlik gösteren ahlaki değerler yerine ülke ve dünya geleceği için evrensel niteliğe sahip etik ilkelere tüm öğretmenlerin sahip olması ve bunları öğrencilerine aktarma çabasında olması büyük önem taşımaktadır. Öğretim üyelerine yöneltilen “öğretmenlerin sahip olması gereken etik ilkeler arasında en başta gelenler hangileridir?” sorusunda

verdikleri cevaplardan görüleceği üzere sıralama her öğretim üyesinde farklı olmuştur. Ancak en çok tekrarlanan etik davranışların; tarafsızlık, objektiflik, adaletli olma, öğrencilerine sevgi ve saygı ile mesleğini severek branşıyla ilgili kendini güncellemesi olduğu görülmektedir.

Öğretim üyelerinin görüşlerinde sıraladıkları ve öğretmenlerin sahip olması gereken etik davranışların 2010 yılında gerçekleştirilen Eğitim Fakültelerinin Öğretmen Yetiştirme Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında belirlenen ve öğretmenlerden beklenen etik davranışlarla (Karataş, 2013) örtüştüğü görülmektedir.

Okul öncesinden başlayarak öğretmenlerin bireyler üzerindeki rol modellik etkisi oldukça fazladır. Şüphesiz etik davranışların temelini atılması ailede başlar ancak öğretmenlerin sergileyeceği etik davranış ve yaklaşımlar ailesinden bu bilinci kazanamamış bireylerinde kazanmasını sağlayacaktır. Günümüzde kanun ve yönetmeliklerle de çerçevesi çizilin ve çoğu meslek odası tarafından yaptırımlarla kontrol ve denetimi sağlanan etik davranış ve tutumların belki de en sıkı denetlenmesi gereken meslek öğretmenliktir. Bu davranışların sadece öğretmen ya da idareci vicdan ve sorumluluğuna bırakılmadan belirli periyotlarda belirli kriterlere göre kontrol edilmesi gereklidir.

İnceleme alanı ve ortaöğretim müfredat kapsamı dikkate alındığında çevre merkezli etik yaklaşımların ve sürdürülebilir çevre kullanımının öğrencilere etkin biçimde kazandırılabilmesi dersin coğrafya olduğu görülecektir. Elbette bu yaklaşım ve bilincin kazandırılmasında görev yapan coğrafya öğretmenlerinin rolü büyüktür. Öğretmenlerin bu kazanımları gerçekleştirebilmesi için öncelikle kendisinin yeterli donanıma sahip olması gerekir. Buradan hareketle öğretmenlik mesleğini yapanların sahip olması gereken etik ilke ve davranışlara ek olarak coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden farklı olarak sahip olması gereken etik davranışlara ilişkin öğretim üyesi görüşlerine bakıldığında coğrafya öğretmenlerinin çevreye karşı duyarlılıklarının yüksek olması ve buna uygun davranışlarda bulunmaları, çevre merkezli etik yaklaşımları benimsemiş olmaları, ülke

geleceği için vatan sevgisi, çevre farkındalığı ve sürdürülebilirlik konusunda yeterli bilgi ve bilince sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Güncel olayları takip ederek kendini sürekli güncelleyen, çevre merkezli yaklaşımı benimseyen, kaynakların etkin kullanımı noktasında çevre bilinci ve farkındalığına sahip coğrafya öğretmenlerinin yetiştireceği öğrencilerinde çevreye duyarlı olarak yetişeceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin tümü görev yaptıkları bölüm ya da anabilim dallarında çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramları doğrudan karşılayan derslerin olmadığını beyan etmişlerdir. Ancak bu kavramları doğrudan dile getirilmese de bu kavramlara ait bilgi ve içeriğin Jeomorfoloji, Toprak Coğrafyası, Çevre Sorunları, Doğal Afetler ve Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri gibi derslerde öğrencilere kazandırıldığını belirtmişlerdir. Bir öğretim üyesi ise coğrafya eğitimi anabilim dallarının 5 yıllıkta 4 yıllığa indirilerek yeniden yapılandırılması sürecinde müfredata çevre etiği dersinin eklendiğini beyan etmiştir.

Coğrafya öğretmenlerinin çevre merkezli etik anlayışına sahip olması ve bu bilinci öğrencilerine kazandırabilmesi için öncelikle coğrafya lisans programlarında ortak olarak ilgili dersler müfredata konulmalıdır. Şu da bir gerçektir ki müfredata konulsa dahi her bölümde dersleri okutacak öğretim elemanı temini mümkün olamayacağı için aynı sonucun beklenmesi de güçtür. Bu nedenle işe coğrafyanın felsefi ve kuramsal yönü ile ilgili daha fazla akademik araştırma yapmaya ve bu konuda lisansüstü öğrencilerini teşvik etme ile başlamak gerekmektedir.

Bireyle çevre merkezli etik yaklaşımlarının kazandırılarak sürdürülebilir bir gelecek inşa edilebilmesi için kuşkusuz ortaöğretim kurumlarında derse giren coğrafya öğretmenlerinin katkısı büyük olacaktır. Öğretim üyesi görüşlerinden de anlaşılacağı üzere lisans programlarında ilgili derslerin olmaması, yalnızca belirli derslerde öğretim elemanının bilgi ve becerisi doğrultusunda kazandırılabilmesi görüşlerini dikkate aldığımızda halen görev yapan coğrafya öğretmenlerinin bu kavram ve bilgilere sahip olmadığını söylemek

yanlış olmaz. Araştırmaya katılan öğretim üyeleri tarafından bunun sağlanabilmesi için belirli üniversitelerinin koordinasyonu ile düzenlenecek hizmet içi eğitim programının düzenlenebileceği ve ortaöğretim coğrafya müfredatında açık ve örtük biçimde bu kavramlara ait bilgi ve becerilere yer verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Öğretim üyelerinin tümü ortaöğretim coğrafya müfredatında coğrafyanın temel inceleme alanını oluşturan konularla ilgili etik kavram ve ilkelere ait bilgilere yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öğretim üyeleri ayrıca akademisyenlerinde gerekli eğitime tabi tutulması gerektiğini ifade ederek iyi bir program kurgusu ile bunun başarılı olabileceğini de vurgulamıştır.

Ortaöğretim coğrafya müfredatında doğrudan konu başlığı olarak verilmesi yerine konular içerisinde yaşanmış olaylardan yola çıkarak etki ve sonuçlarının ekosistemin işleyişine etkileri ve çevre merkezli yaklaşım açısından nasıl değerlendirilebileceği vurgulanarak öğrencilere bu kavram ve ilkelerin kazandırılması sağlanabilecektir.

Etik kavramı ve etik ilkelerin kazandırılmasının ailede başlaması gerektiğini ifade eden öğretim üyeleri örgün eğitimin birinci sınıfından hatta okul öncesinden itibaren öğretim programlarına açık ya da örtük biçimde yerleştirilerek etik kavram ve ilkelerinin öğrencilere kazandırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Lisans eğitimi programlarında ise coğrafya bilimine ilişkin temel bilgi ve alt yapının oluşturulduğu birinci sınıftan sonra çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlar bağlantılı oldukları derslerin içerisinde ya da ayrı dersler halinde okutulması gerektiği ifade edilmiştir.

5.2. Öneriler

Ahlak ve etik kavramları tüm bilim dalları ve meslek grupları önemli olsa da doğal ve beşeri çevre ilişkisini konu alan coğrafya branşındaki önemi ve ülke ya da yerkürenin geleceği için yapacağı etkinin fazla daha olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle

coğrafi bilginin sadece ders geçmek ya da sınav geçmek olarak görülmesinden ziyade çevre merkezli yaklaşımı benimsemiş akademisyen ve öğretmenlerce sürdürülebilir bir gelecek inşası için bireylerin ahlaki değer ve etik ilkelerle donatılmış olması gereklidir. Bu nedenle örgün eğitimde öğrencilerin zekâ ve bilgi düzeyine uygun biçimde öğretim programlarında örtük ya da açık biçimde örnek olaylar ve etkileri üzerinden etik ilke ve davranışların kazandırılabilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Öğrencilere bu ilke ve davranışların kazandırılmasında kilit rol üstlenen öğretmenlerin lisans eğitimleri sırasında ilgili dersleri alarak gerekli bilgi ve becerilere sahip olarak yetiştirilmesi gerekir. Bu noktada eğitim fakültelerindeki tüm lisans programlarının müfredatlarına etik dersleri eklenmelidir.

Coğrafyanın temel inceleme alanına dahil olan konularla ilgili çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi etik kavramlar hakkında araştırmalar yapılmasını sağlamak adına lisansüstü öğrenciler yönlendirilmelidir. Bu sayede coğrafyanın temel inceleme alanı oluşturan konuların sanki başka bilim dallarına ait gibi algılanmasının önüne geçilebilecektir.

Coğrafya biliminin orta öğretim düzeyinde ve hatta coğrafya derslerinin okutulduğu eğitim fakültelerinin sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenliği gibi branşlarında da, coğrafya dersi öğrenci ve öğretmen adaylarına göre sınav sorusundan ibarettir. Bu durum Türkiye’de yıllardır meslektaşlarımız tarafından tartışıla gelen ve hala çözümlenemeyen, coğrafyanın meslek olarak tanınmaması ve iş kolu olarak okul ve dershaneler dışında piyasa karşılığının olmamasından da ileri gelmektedir. Coğrafyanın meslek olarak tanınması ayrı bir sorun olmakla birlikte, bu durumun ortaya çıkmasında aynı sebepler, yani coğrafi bakış açısının ilköğretim çağından itibaren mevcut derslerde verilememesinden kaynaklanmaktadır. Ortaöğretim coğrafya müfredat programının amaç ve hedeflerinde olduğu gibi doğal çevreyi tanıyan, doğal çevreye saygılı ve sorunlarına duyarlı, dünyanın kaynaklarını israf etmeyen, ülkesi ve dünyanın bütün coğrafi özelliklerine ilgi duyan, merak eden ve ülkesini tanıyan ve seven, iyi bir yurttaş özelliği kazanmış bireyler olarak

yetiştirilmelerinin ahlaki değerlere sahip ve evrensel etik ilkelerine bağlı bireylerle mümkün olacaktır.

Araştırmacılara neriler

- Coğrafya ğretmeni adaylarının etik ve ahlak konularında lisans eğitimleri süresince neler kazandırıldığının tespit edilebilmesi için lisans öğreniminin birinci ve dördüncü sınıflarında aynı öğrencilere tutum leği uygulanabilir ya da görüşmeler yapılabilir.
- Coğrafya eğitimi anabilim dalları ile coğrafya bölümleri arasında coğrafya öğretmenlerine kazandırılan etik ve ahlaki değerler arasında farklılık olup olmadığı araştırılabilir.
- Coğrafya eğitimi ve coğrafya bölümü müfredat programları incelenerek coğrafyanın inceleme alanına dahil olan evre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi konularla ilgili derslerin olup olmadığı karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akalan, İ. (1983). *Toprak Bilgisi*, Ankara: A.Ü. Ziraat Fak. Yay. No:878.
- Akkoyunlu Ertan, K. (1998). Çevre Etiği, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 1, ss:125-139.
- Akkuş, Z., Efe, T. ve Çobanoğlu, N. (2013). Çevre Etiği Açısından Eski Eser Kaçakçılığı ile Mücadelede Polis Teşkilatı ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1 ss:105-142
- Aktan, C.C. (2001). Toplam Ahlak Yönetimi Ahlakta Kalite Vurgusu, *Görüş Dergisi* S.46,ss:92
- Algan, N. (2008). İklim Etiği, *Mülkiye Dergisi* Cilt 32, Sayı 259 ss. 191-204.
- Arda, B. ve Pelin, S. (1995). Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi ve Başlıca Konuları, *Ankara Tıp Mecmuası*, Sayı 48, ss: 323-336.
- Atalay, İ. (2006). *Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası*. İzmir: Meta.
- Atayman, V. (2006). *Etik*, İstanbul: Donkişot Güncel.
- Aydın, İ.P. (2003). *Eğitim ve Öğretimde Etik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, (9. baskı)*, Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, T. ve Akturan, U., 2008, *Nitel Araştırma Yöntemleri “ NVivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi”*. Ankara: Seçkin.
- Bogdan, R. and Biklen, S. (1992). *Qualitative Research and Education. An Introduction to Theory and Methods*, London: Allyn and Bacon.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (13. Baskı)*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Engin.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri (Çev. Ed. M. Bütün ve S. B. Demir)*, Ankara: Siyasal.
- Çolakoğlu, E. (2009). Ortak Bir Değer Olarak Su ve Su Etiği, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, ss: 109-116.
- Doğanay, H. (2000). *Coğrafyaya Giriş*, Konya: Çizgi.
- Denscombe, M. (2007). *The Good Research Guide: For Small Scale Social Research Projects*. Berkshire: Open University Press McGraw Hill.
- Des Jardins, Joseph R. (2006 Çevre Etiği, (Çev. R. Keleş), Ankara: İmge.
- Eğitim Fakültelerinin Öğretmen Yetiştirme Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi, (2010). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Mesleki ve Özel Alan Yeterlikleri*, Abdurrahman Ekinci ve Ömer Murat Öter (Ed.), Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Ergün, T. ve Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, Ankara: *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss: 97-123.
- Ertan, B. (2004), 2000’li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1 ss: 93-108.
- Ferry, L. (2000). *Ekolojik Yeni Düzen*, (Çev. T. Ilgaz), İstanbul: Yapı Kredi.
- Frankena, W. (2007). *Etik (Çev. Azmi Aydın)*, Ankara: İmge.
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*, (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçınoglu), Ankara: Anı.
- Gözütok, F.D. (1999). Öğretmenlerin etik davranışları” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 32, Sayı:1-2, ss: 83-99.
- Hay, I. and Foley, P. (1998). Ethics, geography and Responsible Citizenship, *Journal of Geography in Higher Education*, Vol: 22, No: 2, ss:169-183.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (24. Basım)*, Ankara: Nobel.

- Karataş, A. (2013). İlköğretim Öğretmen Adayları İçin Meslek Etiğinin Önemi, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 28, ss: 304-318.
- Kayan, İ. (2000). Türkiye Üniversitelerinde Coğrafya Eğitimi, *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt:11, ss:7-22.
- Kılıç, S. (2008). *Çevre Etiği Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sonuçları*, Ankara: Orion.
- Kropotkin, P.A. (2007). *Etik (Çev. S. Altıparmak)*, İstanbul: Öteki.
- Lynn, W.S. (1998). Animal Geographies: Place, Politics and Identity in the Nature-Culture Borderlands. J. Wolch & J. Emel (Eds.), *Animals, Ethics and Geography* (pp.280-298). London: Verso
- Mahmutoğlu, A. (2009), *Kırsal Alanda Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım: Kırsal Çevre Etiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Marın, M. ve Yıldırım, U. (2004), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar-Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler-*, İstanbul: Beta.
- Maykut, P. and Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research: A Philosophic and Practical Guide*. London: Falmer.
- Merriam, S. (2013). *Nitel Araştırma (Çev. Ed. S. Turan)*, Ankara: Nobel.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Second Edition, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Olgun, E. ve Çobanoğlu, N. (2012). Türkiye Su Politikalarının Biyoetik Değerlendirilmesi: Ergene Nehri Örneği, *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, ss:139-156.
- Özdağ, U. (2005). *Edebiyat ve Toprak Etiği*, Ankara: Ürün.
- Özdağ, U. (2011). Aldo Leopold ve Toprak Etiği, Toprak Topluluğunun Sade Bir Üyesi ve Vatandaşı Olmak, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, S. 134, Nisan 2011, ss. 25-33.

- Özmen, F. ve Güngör, A. (2008). Eğitim Denetiminde Etik, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: 9, Sayı: 15, ss: 137-155.
- Patton, M.Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev), Ankara: Pegem Akademi.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (V. Atayman ve G. Sezer, Çev.), (2. Basım). İstanbul: Ayrıntı.
- Proctor, J. and Smith, D. (1998). Ethics in geography: giving moral form to the geographical imagination, *Area*, 30.1 ss: 8-18.
- Proctor, J. (1998). Geography, paradox and environmental ethics, *Progress in Human Geography* Vol: 22, No:2 (1998) pp.234-255,
- Proctor, J. & Smith, D. (1999). *Geography and Ethics Journeys in a Moral Terrain*, London: Routledge.
- Şentürk, C. (2009). Öğretmenlik Meslek Etiği, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi* Yıl:10 Sayı: 111, Ankara: Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü.
- Tataroğlu, M. (2007). Kamu Yönetiminde Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) Teknolojisi ve Etik, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 44, Sayı 513, ss: 47-60.
- Titchen, A. and Hobson, D. (2005). Phenomenology. In Somekh, Bridget and Cathy Lewin (eds.) *Research Methods in the Social Sciences*, ss: 121-130. New Delhi: Sage.
- Türkeş, M. ve Bilir, P. (2012). Küreselleşme ve Kapitalist Esneklik Düzenekleri Kısacasında İklim Değişikliğiyle Savaşım, Toplumsal Gönenç(sizlik), Uluslararası Güvenlik(sizlik) ve İklim Etiği, Kapitalizm Kısacasında Doğa, Toplum ve Teknoloji, 7. Karaburun Bilim Kongresi, 5-9 Eylül 2012. İzmir
- Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Dergisi*, C.1, S. 2, ss:39-
- Uzunoğlu, S. (2006). Çevreyi Korumada Yeni Bir Kavram: Ekolojik Ego, *Ekoloji Dergisi*, Cilt 15, Sayı 58, ss: 33-37.

- Yavan, N. (2005). Bilim Felsefesi Bakımından Coğrafyada Pozitivist Yaklaşım, *Ulusal Coğrafya Kongresi 2005 Bildiri Kitabı*, 405-414.
- Yaylı, H. (2012), Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı:15, ss:151-169.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. baskı), Ankara: Seçkin.

EKLER

EK 1. Görüşme Formu

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlamakta olduğumuz **“Coğrafya ve Etik”** konulu doktora çalışması için veri toplamak istiyorum. Bu bağlamda sizlere konuya ilişkin bazı sorular yöneltmek istiyorum. Görüş ve düşüncelerinizi açık bir biçimde ifade etmeniz araştırmanın geçerliliği açısından önem arz etmektedir. İlgili sorulara vereceğiniz cevaplar, yalnızca mevcut araştırma kapsamında isimler yerine K.1., K.2. gibi kodlarla kullanılacaktır. Bununla birlikte, araştırma kapsamında kimliğiniz gizli tutulacak ve kişisel bilgileriniz etik kurallar gereği hiçbir yerde kullanılmayacaktır.

İlgi, destek ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Abdullah TÜRKER

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı

GÖRÜŞME FORMU MADDELERİ

1. Literatürde etik ve ahlak kavramlarına ilişkin farklı tanımlar bulunmaktadır. Siz bu iki kavramı nasıl tanımlarsınız?

a) Etik ile ahlak kavramlarının benzer ve farklı yönlerine ilişkin görüşleriniz nelerdir?

b) Günlük yaşantınızda etik ve ahlak kavramlarını kullanır mısınız? Bu soruya cevabınız “evet” ise ne zaman ve nasıl kullanırsınız?

2. Etik ve ahlak kavramlarının coğrafya bilimindeki yeri ve önemi nedir?
3. Coğrafya biliminin araştırma alanlarıyla ilgili duyduğunuz etik kavramları nelerdir?
4. Literatürde çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi terimler sıkça geçmektedir. Coğrafya konuları ile ilgili bu kavramlar hakkında daha önce dikkatinizi çeken herhangi bir çalışma oldu mu?
 - a) Çevre etiği denildiğinde zihninizde neler canlanıyor?
 - b) Toprak etiği denildiğinde zihninizde neler canlanıyor?
 - c) Su etiği denildiğinde zihninizde neler canlanıyor?
 - d) İklim etiği denildiğinde zihninizde neler canlanıyor?
5. Etik yaklaşımları tarih boyunca sadece insanların değerli olduğunu merkeze alan **insan merkezli**, insan dışındaki canlıların da değerli olduğunu merkeze alan **canlı merkezli** ve son olarak da canlı ve cansız elemanları ile birlikte tüm çevrenin değerli olduğunu merkeze alan **çevre merkezli** olarak değişiklik göstermiştir. Bu yaklaşımların olumlu ve olumsuz yönleri hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
 - a) Hangi yaklaşım görüşlerinize daha yakındır? Neden?
6. İlgili alanyazın incelendiğinde, coğrafya ile doğrudan ilişkili olan bu konularda coğrafyacılar tarafından yapılmış çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Size göre bu durumu ortaya çıkaran faktörler neler olabilir?

6. Çevre etiği ile ilgili kavramların yanında mesleki etik kavramları ve ilkeleri de literatürde önemli bir yere sahiptir. Hemen her meslek grubuna ait mesleki etik ilkeler belirlenmiş, hatta bunlar bazen meslek örgütleri tarafından liste halinde meslek sahiplerine sunulmuştur. Bunlardan belki de en fazla çok öne çıkanı tıp etiğidir. Peki, öğretmenlik mesleğinin genel etik ilkelerini içeren bir liste hazırlamanız istense sizce ilk 5 ilke ne olmalıdır?

7. Öğretmenlerin sahip olması gereken bu etik ilkelerinin yanı sıra coğrafya öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden farklı olarak sahip olması ve öğrencilere kazandırması gereken etik değerler ya da ilkeler var mıdır? Varsa neler olabilir?

8. Anabilim dalınız müfredatında yer alan derslerde coğrafya öğretmenlerinin sahip olmasını düşündüğünüz etik değerlerin öğretmen adaylarına kazandırıldığına inanıyor musunuz?

a) Öğretmen adaylarının bu kazanımları edinmesinde hangi dersler daha çok katkı sunar?

b) Anabilim dalı müfredatınızda çevre etiği, toprak etiği, su etiği ve iklim etiği gibi kavramlara yer veren ders ya da dersler var mıdır? Varsa bu derslerin etkinliğini nasıl değerlendirirsiniz?

9. Halen ortaöğretim kurumlarında çalışan coğrafya öğretmenlerine coğrafya konuları ile ilgili etik değerlerin kazandırılması gerektiğine inanıyor musunuz? Bu değerlerin kazandırılması için neler yapılabilir?

10. Sizce ortaöğretim coğrafya müfredatında da etik değerlerine yer verilmeli midir?

a) Etik kavramı ve değerleri müfredatta nasıl ve ne şekilde yer almalıdır?

b) Bu etik değerlerinin hangi sınıf düzeyinde kazandırılması sizce daha uygun olur?
Neden?

11. Görüşmemiz burada sona erdi. Konu ile ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

